

**NEW YORK PUBLIC LIBRARY SPENCER
PERSIAN KOLEKSİYONUNDA YER ALAN MS.
46 KAYITLI KISAS'I ENBİYA YAZMASININ
MİNYATÜRLERİNİN İNCELENMESİ**

Nihat Sefa KOMESLİ

**Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi
Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK
2022
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI**

Nihat Sefa KOMESLİ

**NEW YORK PUBLIC LIBRARY SPENCER PERSIAN
KOLEKSİYONUNDA YER ALAN MS. 46 KAYITLI KISAS'I
ENBİYA YAZMASININ MİNYATÜRLERİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK**

ERZURUM – 2022

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum " NEW YORK PUBLIC LIBRARY SPENCER PERSIAN KOLEKSİYONUNDA YER ALAN MS 46 KAYITLI KISAS'I ENBİYA YAZMASININ MİNYATÜRLERİNİN İNCELENMESİ " adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☒ X Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ □ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

[10.08.2022]

[Nihat Sefa ~~Y~~OMESLİ]

Aslı ıslak imzalıdır

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK danışmanlığında, Nihat Sefa KOMESLİ tarafından hazırlanan bu çalışma 10 / 08 / 2022 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Dr. Öğr. Üyesi Gül Geyik

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi :Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Muhammet ARSLAN

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Aslı ıslak imzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	V
TABLolar DİZİNİ	IX
ÖNSÖZ.....	X
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE ÖNEMİ.....	1
II. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. İSLAM İNANCINDA PEYGAMBERLİK VE MUCİZE KAVRAMI.....	3
1.2. KISSA KAVRAMI VE KISAS’I ENBİYA.....	5
1.3. İSRAİLİYAT KAVRAMI	7
1.4. MİNYATÜR SANATI VE SAFEVİ DÖNEMİ SANAT OKULLARI.....	9
1.4.1. Safevi Dönemi Minyatür Sanatı	14

İKİNCİ BÖLÜM

KATALOG	20
---------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME

3.1. FİGÜRLER.....	125
3.1.1. Erkek Figürler	126
3.1.2. Kadın Figürler	127
3.1.3 Melek Figürleri.....	129
3.1.4 Cin Figürleri	130
3.1.5. Hayvan Figürleri	131
3.2. BAŞLIKLAR	132
3.2.1. Erkek Başlıkları.....	132
3.2.2. Kadın Başlıkları.....	134
3.2.3. Melek Başlıkları	135

3.3. KIYAFETLER	136
3.4. MİMARİ	138
3.4.1. Dış Mimari	138
3.4.2. İç Mimari.....	140
3.5. DOĞA UNSURLARI	141
3.6. ZEMİN OLGUSU VE ARKA FON.....	143
SONUÇ.....	145
KAYNAKÇA	148
ELEKTRONİK KAYNAKÇA	152
EKLER.....	155
EK 1. Tablolar	155
ÖZGEÇMİŞ.....	156

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**NEW YORK PUBLIC LIBRARY SPENCER PERSİAN KOLEKSİYONUNDA
YER ALAN MS. 46 KAYITLI KISAS'I ENBİYA YAZMASININ
MİNYATÜRLERİNİN İNCELENMESİ****Nihat Sefa KOMESLİ****Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK****2022, 156 Sayfa****Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK (Danışman)****Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ****Doç. Dr. Muhammet ARSLAN**

Peygamberlerin yaşam öykülerinin anlatıldığı kitaplar olarak bilinen kisas'ı enbiya yazmaları 7. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlanmış kitaplardır. İçerisinde peygamberlerin yaşam öyküsünün dışında, evrenin yaratılışı, mesleklerin ortaya çıkışı, helak edilmiş kavimlerin hikâyelerini de konu edinen bu eserler, minyatür sanatıyla birer sanat eseri haline gelmiştir. Kur'an anlatımı ve İsrailiyat adı verilen kaynaklar ile genişletilerek yazılan bu eserler, sanatçı veya yazma eseri sipariş eden kişinin isteğine göre resimlenmiş kitaplardır.

Tez çalışmasının konusunu oluşturan yazma eser 1580 yılında İran'ın Kazvin şehrinde neşredilmiş bir kisas'ı enbiya örneğidir. Salebinin yazmış olduğu Arais'ül Mecalis adlı eserinin Farsça bir çevirisi olan kitap, 1958 yılında Kahire'den satın alma yöntemiyle New York Halk Kütüphanesi Spencer Koleksiyonuna kazandırılmıştır. İçerisinde ikisi çift sayfa olmak üzere toplamda 27 minyatür bulunan yazma eserin minyatürlerinin kim tarafından tasvir edildiği konusunda bir bilgi yoktur.

Tez çalışmasının giriş bölümünde ilk olarak anlatımın daha sağlam bir temel üzerine oturabilmesi için, peygamberlik, kıssa, mucize kavramlarına değinilmiş, kisas'ı enbiya yazmalarının gelişim süreci anlatılmış, en son olarak yazma eserin yapılmış olduğu dönem ve sanat okulları kısaca anlatılmaya çalışılmıştır. Tezin ikinci bölümü olan katalog çalışmasında yazma eser içerisinde bulunan 27 minyatürün konu açısından hangi kutsal kitaba ait olduğu sonrasında ise konu, kompozisyon, figür, tema, doğa unsurları ve renk gibi olgular açısından incelenmiş ve her minyatür aynı dönemde Kazvin'de yapılmış farklı örnekleri ile karşılaştırılmıştır. Tez çalışmasının son bölümü olan Değerlendirme ve Sonuç bölümünde ise katalog adı altında incelenen minyatürlerin genel bir dönem değerlendirmesi yapılmış ve sahnelerin hangi kaynaklar temel alınarak yazıldıkları tablo şeklinde aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kisas-ı Enbiya, Peygamber, İran, Minyatür

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****INVESTIGATION OF THE MINIATURES OF KISAS-I ENBIYA
MANUSCRIPTS DATED 46 AFTER BC IN THE NEW YORK PUBLIC
LIBRARY SPENCER PERSIAN COLLECTION****Nihat Sefa KOMESLİ****Advisor: Asst. Prof. Dr Gül GEYİK****2022, 156 pages****Jury: Asst. Prof. Dr Gül GEYİK (Advisor)
Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ
Asst. Prof. Dr Muhammet ARSLAN**

Known as the books in which the life stories of the prophets are told, the kisas-ı enbiya manuscripts are books that have been written since the 7th century. These works, which are about the creation of the universe, the emergence of professions, and the stories of destroyed tribes, apart from the life story of the prophets, have become works of art with their miniature art. These works, which are written by expanding the Qur'anic narration and the sources called Israiliyat, are illustrated books according to the wishes of the artist or the person who ordered the manuscript.

The manuscript, which is the subject of the thesis, is an example of a kisas-ı enbiya published in the city of Qazvin in Iran in 1580. The book, which is a Persian translation of the work Arais'ül Mecalis written by Salebi, was brought to the New York Public Library Spencer Collection in 1958 by purchasing from Kahire. There is no information about who depicted the miniatures of the manuscript, which contains 27 miniatures, two of which are double pages.

In the introductory part of the thesis, firstly, the concepts of prophecy, parable, and miracle were mentioned so that the narration could be built on a more solid foundation, the development process of the kisas-ı enbiya manuscripts was explained, and lastly, the period in which the manuscript was made and the art schools were briefly explained. In the catalog study, which is the second part of the thesis, the 27 miniatures in the manuscript were examined in terms of the holy book in terms of subject, then the subject, composition, figure, theme, elements of nature, and color were examined and each miniature was compared with different examples made in Qazvin in the same period. In the Evaluation and Conclusion section, which is the last part of the thesis, a general period evaluation of the miniatures examined under the name of the catalog was made and the sources on which the scenes were written were presented in the form of a table.

Keywords: KİSAS-İ Enbiya, Prophet, Iran, Miniature

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1. Uygur Dönemi Minyatür	10
Fotoğraf 2. Orta Asya İnsan Tipi	11
Fotoğraf 3. Fustat Minyatür Örneği(Ernst j. Grube'den)	13
Fotoğraf 4. Safevi Devleti Siyasi Haritası	15
Fotoğraf 5. Sam ve Zal'ın Kabil'e Gelişi Tebriz Minyatür Okulu (1520-30)	16
Fotoğraf 6. Hz. İbrahim'in İsmail'i Kurban Etmesi (Kazvin Okulu)	17
Fotoğraf 7. Cihil Sutun Sarayı Duvar Resmi (Canby 2009)	18
Fotoğraf 8. Safevi Derviş İsfahan Minyatür Okulu 1600 (Canby 2009)	19
Fotoğraf 9. Takdim Minyatürü.....	22
Fotoğraf 10. Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 980'e Kayıtlı Kısası Enbiya Takdim Minyatürü Örneği (Şani'den).....	23
Fotoğraf 11. Hz. Âdem ve Havva'nın Cennette Oturması.....	26
Fotoğraf 12. Meleklerin Hz. Âdem'e Secde Etmesi (Fransa Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)	26
Fotoğraf 13. Kabil'in Habil'i Öldürmesi	29
Fotoğraf 14. Kabil'in Habil'i Öldürmesi (Berlin Devlet Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması).....	29
Fotoğraf 15. Nuh Tufanı	34
Fotoğraf 16. Nuh Tufanı (Columbia Üniversitesi Kısas'ı Enbiya Yazması).....	34
Fotoğraf 17. Hz. Salih'in Deve Mucizesi	39
Fotoğraf 18. Hz. Salih'in Deve Mucizesi (Aziz Kiril ve Aziz Methodius Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması).....	39
Fotoğraf 19. Hz. İbrahim'in Ateşe Atılması	43
Fotoğraf 20. Hz. İbrahim'in Ateşe Atılması (Columbia Üniversitesi Kısas'ı Enbiya Yazması).....	43
Fotoğraf 21. Hz. İbrahim'in İsmail'i Kurban Etmesi	47
Fotoğraf 22. Hz. İbrahim'in İsmail'i Kurban Ermesi (Columbia Üniversitesi Kısas'ı Enbiya Yazması)	47
Fotoğraf 23. Hz. Yusuf'un Kuyudan Çıkartılması.....	51
Fotoğraf 24. Hz. Yusuf'un Kuyudan Çıkartılması (New York Halk Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)	51

Fotoğraf 25. Hz. Yusuf'un Güzelliğinden Etkilenen Kadınların Ellerini Kesmesi	55
Fotoğraf 26. Hz. Yusuf'un Güzelliğinden Etkilenen Kadınların Ellerini Kemesi (Fransa Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)	55
Fotoğraf 27. Hz. Yusuf'un Kardeşi Bünyamin'i Alıkoyması	58
Fotoğraf 28. Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Bünyamin'i Geri Almaya Gelmeleri	64
Fotoğraf 29. Hz. Yusuf'un Yaşlanan Züleyha ile Karşılaşması	67
Fotoğraf 30. Hz. Yusuf'un Yaşlanan Züleyha ile Karşılaşması (Güven'den)	67
Fotoğraf 31. Hz Musa'nın Asasının Ejdere Dönüşmesi	72
Fotoğraf 32. Hz. Musa'nın Büyücülere Üstün Gelmesi.....	78
Fotoğraf 33. Hz. Musa'nın Büyücülere Üstün Gelmesi (Columbia Üniversitesi Kısas'ı Enbiya Yazması)	78
Fotoğraf 34. Cebrail'in Hz. Musa'ya 10 Emri Getirmesi	81
Fotoğraf 35. Karun'un Sarayının Toprak Altında Kalması	84
Fotoğraf 36. Karun'un Sarayının Toprak Altında Kalması (Fransa Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması).....	84
Fotoğraf 37. Hz. Musa ve Hızır'ın Tartışması	89
Fotoğraf 38. Hz. Musa ve Hızır'ın Tartışması (Fransa Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)	89
Fotoğraf 39. Hz. Eyüb'ün Yıkanması	92
Fotoğraf 40. Hz. Eyüb'ün Yıkanması (Fransa Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiyası) ..	92
Fotoğraf 41. Hz. Davut'un Calut'u Öldürmesi	95
Fotoğraf 42. Hz. Davut'un Calut'u Öldürmesi (Fransa Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)	95
Fotoğraf 43. Hz. Süleyman'ın Mecliste Oturması	98
Fotoğraf 44. Hz. Süleyman'ın Mecliste Oturması(Fransa Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)	98
Fotoğraf 45. Hz. Süleyman'ın Tapınağı Yaptıracağı Mimar ile Konuşması	100
Fotoğraf 46. Zülkarneyn'in Yecüc ve Mecüc Kavmine karşı Duvar Ördürmesi.....	103
Fotoğraf 47. Zülkarneyn'in Yecüc ve Mecüc Kavmine karşı Duvar Ördürmesi (Aziz Kiril ve Aziz Methodius Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması) ..	103
Fotoğraf 48. Ashab'ı Kehf	108

Fotoğraf 49. Ashab'ı Kehf(Aziz Kiril ve Aziz Methodius Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)	108
Fotoğraf 50. Hz. Zekeriya'nın Şehit Edilmesi	111
Fotoğraf 51. Hz. Zekeriya'nın Şehit Edilmesi (Columbia Üniversitesi Kısas'ı Enbiya Yazması).....	111
Fotoğraf 52. Hz. İsa'nın Gökten Sofra İndirmesi	113
Fotoğraf 53. Hayber Kalesinin Fethi.....	116
Fotoğraf 54. Hayber Kalesinin Fethi (Chester Beatty Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması).....	116
Fotoğraf 55. Cennet Bahçesinde Oturan İki Peygamber.....	119
Fotoğraf 56. Cennette Oturan İki Peygamber	123
Fotoğraf 57. Erkek Figür Örnekleri (Katalog No. 1)	126
Fotoğraf 58. 16. Yüzyıl Kazvin Minyatürleri Erkek Figürleri (New York Halk Kütüphanesi)	127
Fotoğraf 59. Adem ve Havva (Katalog No. 2).....	127
Fotoğraf 60. Kadın Figürler (Katalog no. 3-15).....	128
Fotoğraf 61. 16. Yüzyıl Kazvin Minyatürlerinde Kadın Figürler (New York Halk Kütüphanesi)	128
Fotoğraf 62. Melek Figürleri(Katalog No. 2-28)	129
Fotoğraf 63. 16. Yüzyıl Kazvin Minyatürlerinde Melek Figürü (Columbia Üniversitesi)	129
Fotoğraf 64. Cin Figürleri(Katalog No. 20-21).....	130
Fotoğraf 65. 16. Yüzyıl Kazvin Minyatürlerinde Cin Figürleri (Fransaa Ulusal Kütüphanesi)	130
Fotoğraf 66. Hayvan Figürleri (Katalog No. 1-12-13).....	131
Fotoğraf 67. 16. Yüzyıl Kazvin Minyatürlerinde Hayvan Minyatürleri(Aziz Kiril ve Aziz Methodius Ulusal Kütüphanesi)	132
Fotoğraf 68. Erkek Başlık Tipleri (Katalog No. 1-5-11-22).....	133
Fotoğraf 69. 16. Yüzyıl Kazvin Minyatürleri Erkek Başlıklar(New York Halk Kütüphanesi ve Fransa Ulusal Kütüphanesi)	134
Fotoğraf 70. Kadın Başlık Tipleri (Katalog No. 1-9-18)	135

Fotoğraf 71. 16.yüzyıl Kazvin Dönemi Minyatürlerinde Kadın Başlık Tipleri (Fransa Ulusal Kütüphanesi)	135
Fotoğraf 72. Melek Başlıkları (Katalog No. 2-28).....	136
Fotoğraf 73. 16. Yüzyıl Kazvin Dönemi Melek Başlıkları (Berlin Ulusal Kütüphane)	136
Fotoğraf 74. Kıyafet Örnekleri (Katalog No. 2-15-16).....	137
Fotoğraf 75. 16. yüzyıl Kazvin Minyatürlerinden Kıyafet Örnekleri (New York Halk Kütüphanesi).....	137
Fotoğraf 76. Dış Mimari Örnekleri (Katalog No.27-28)	139
Fotoğraf 77. 16. yüzyıl Kazvin Dönemi Dış Mimari Örnekleri(Aziz Kiril ve Aziz Methodius Ulusal Kütüphanesi).....	139
Fotoğraf 78. İç Mimari Örneği (Katalog No. 21)	140
Fotoğraf 79. Kazvin Dönemi İç Mimari Örneği (Columbia Üniversitesi)	141
Fotoğraf 80. Doğa Unsurları (Katalog No.1).....	142
Fotoğraf 81. 16. Yüzyıl Kazvin Minyatürlerinde Doğa Unsurları(Columbia Üniversitesi)	142
Fotoğraf 82. Zemin Olgusu ve Arka Fon(Katalog No.25).....	143
Fotoğraf 83. 16. Yüzyıl Kazvin Minyatürlerinde Zemin ve Arka Fon (Fransa Ulusal Kütüphanesi)	144

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Sahnelerin Kaynağı	155
Tablo 2. Peygamberlerin Kıssa Sayısı	155

ÖNSÖZ

İslam inancına göre; yaratılan ilk insandan itibaren Allah, kullarına peygamberleriyle emir ve buyruklarını iletmiş ve onlara doğru ve yanlışın ne olduğunu anlatmıştır. İnsanlar ve yaratıcı arasında bir köprü vazifesi gören peygamberler, görevlerini icra ederken birçok zorlukla karşılaşmış ve bu zorlukları gerçekleştirdikleri mucizeler ile yenmiştir. Bütün semavi dinlerde yüksek vasıflı kişiler olarak kabul edilen peygamberlerin hayatları her zaman merak edilmiş ve kutsal kitaplarda yazılan hayat hikâyeleri kısas'ı enbiya adlı kitaplarda toplanmıştır.

7. yüzyıldan itibaren yazılan kısas'ı enbiya kitapları sonraki dönemlerde minyatürler ile desteklenerek daha açıklayıcı bir hal almış ve tüm İslam coğrafyasında kullanılmıştır. 16. yüzyılda tüm İran'a hâkim olan Safeviler de Tebriz, Kazvin, Isfahan gibi sanat okullarında, içerisinde kısas'ı enbiyaların da bulunduğu birçok yazma eseri minyatürlere günümüze ulaşmasını sağlamıştır.

Tezimizin konusunu oluşturan yazma eserde 1580 yılında İran'da neşredilmiş örneklerden biri olup, içerisinde Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gelen peygamberlerin hikâyeleri 27 adet minyatürle anlatılmıştır.

New York Halk Kütüphanesi Spencer Koleksiyonu'nda yer alan Kısas'ı- Enbiya yazması minyatürlerinin incelendiği bu tez çalışmasında, eserin; kim tarafından yazıldığı ve resimlendiği, eserde peygamberlerin yaşam öykülerinin anlatılmasından yola çıkılarak İslam inancında peygamberlik, mucizeleri ve kavramları üzerine bir giriş yapılmıştır.

Tezin birinci bölümünde konumuzu oluşturan kısas-ı enbiya yazmalarının tarihsel gelişimi ve yazmanın 16. yüzyılda İran'da minyatürlenmesinden dolayı 16. yüzyıl İran Minyatür Sanatı ve Sanat Okulları anlatılmıştır. Tezin ikinci bölümde yazma eser içerisinde bulunan minyatürler katalog adı altında incelenmiş ve 16. yüzyılda İran'da yapılmış diğer örnekleri ile konu, kompozisyon ve üslup açısından karşılaştırılarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Üçüncü bölüm ise Tezin sonuç bölümünü oluşturup, katalog kısmında incelenmiş olan minyatürlerin Kazvin dönem özelliklerine göre genel bir değerlendirmesi yapılmış, sahnelerin hangi kaynağa göre yazıldığı ve minyatürlendiği ortaya çıkarılarak veriler bir tablo halinde aktarılmıştır.

Yapmış olduğum bu tez çalışmasında ve öğrencilik hayatım süresince her zaman desteğini gördüğüm, Hocam Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ'a, daima beni dinleyip düşünceleme değeri veren, sabrı ve güler yüzü ile bana destek olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Gül GEYİK'ye teşekkür ederim. Ayrıca Lisans ve Yüksek Lisans döneminde beni daima destekleyen ve bugünlere gelmemde büyük emekleri olan Hocam, Prof. Dr. Haldun ÖZKAN, Dr. Öğr. Üyesi Zerrin KÖŐKLÜ ve Dr. Öğr. Üyesi Demet OKUYUCU'ya teşekkürü borç bilirim. Ayrıca benden hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen zor zamanlarımda en büyük destekçilerim olan Arő. Gör. Esra HALICI, Arő. Gör. Muhammed Emin DOĞAN, Arő. Gör. Muhammet Burak GÖKLER, Emrah YÜCEL'e ve beni bu günlere getiren Annem Aysel KOMESLİ ve Babam Saim KOMESLİ'e minnettarım.

Erzurum – 2022

Nihat Sefa KOMESLİ

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE ÖNEMİ

Safeviler, Türk ve İslam medeniyetine eserleri ve kültürel birikimleri ile büyük katkılar sağlamalarına karşın, ülkemizde Safevi dönemi sanatı hakkındaki araştırmalar oldukça sınırlıdır. Ülkemizdeki bu sınırlı araştırmalara karşın, Safevi dönemi minyatür sanatı farklı ülkelere birçok araştırmacıya araştırma sahası olmuş ve araştıma konusu olarak sıkça kullanılmıştır. Safevi döneminde saray sanatı olarak kabul edilen ve bölgede yaşayan sanatçıların hükümdarlar ve yüksek rütbeli yöneticiler tarafından korunması bu sanata verilen değerin göstergesidir. Tebriz, Kazvin, İsfahan, Herat, Şiraz gibi önemli şehirlerde minyatür okulları kurmuş olan Safeviler, edebiyat ve din ağırlıklı olmak üzere hazırladığı yazma eserleri ve minyatür sanatının sürdürülebilmesi açısından önemli bir rol üstlenmiştir. Çalışmamıza konu olan ve New York Halk Kütüphanesi Spencer Pers koleksiyonunda yer alan yazma eserde, Safevi döneminde hazırlanmış bir eser olması ve daha önce minyatürlerinin detaylı bir incelemeye tabii tutulmaması bakımından önem taşımaktadır. Çalışmamızda 16. yüzyılda Kazvin şehrinde yazıldığı bilinen eserin sadece konu başlıklarının belirlenmesi ve üzerinde detaylı bir araştıma yapılmaması tespit edildikten sonra yazma eserin daha detaylı bir çalışma yapılarak bilim dünyasına yeniden tanıtılması hedeflenmiştir.

II. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışmada, New York Public Library’de yer alan ms.46 koduyla kayıtlı Kısas’ı Enbiya yazması minyatürlerinin Sanat Tarihi açısından incelenmesinin yanı sıra, eser içerisinde yer alan minyatürlerin Kur’an anlatımı ve sahne uyumunun tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Üç bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde; “Peygamber“ kavramı, “Kıssa“ kavramı, Safevi Dönemi minyatür sanatının tarihsel gelişimi ve yazma eserin tanıtımı yapılarak çalışmanın ikinci bölümü olan katalog bölümüne iyi bir ön metin hazırlanmıştır. İkinci bölüm olan katalog kısmında ise yazma eser içerisinde yer alan 28 adet minyatür konu, kompozisyon, tema, figür ve doğa unsurları açısından teknik olarak incelenmesi ve bunun dışında eser içerisinde yer alan sahnelerin hangi kutsal kitaba veya kaynağa ait olduğu tespit edilerek, bu unsurların İslam inancına hangi kültürden

aktarıldığını tespit etmek amaçlanmıştır. Tezin son bölümünü oluşturan “Değerlendirme ve Sonuç” bölümünde çalışmamızın konusunu oluşturan minyatürler 16. yüzyıl Safevi döneminde yazılmış olan diğer Kısas’ı enbiya minyaürleri ile karşılaştırılarak yazma eserin kendine has özelliklerinin ortaya çıkarılması ve elde edilen verilerin Sanat Tarihi metot ve yöntemlerine uygun biçimde sonuçlanması planlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

New York Halk Kütüphanesi Spencer Koleksiyonu ms. 46' a kayıtlı yazma eser, Sa'lebi olarak tanınan ve 11. yüzyılda yaşamış ünlü tefsir âlimi Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nîsâbûrî tarafından yazılan Kısas'ı Enbiya yazmasının Farsça bir kopyasıdır. Yazma eserin bulunduğu kütüphanede hazırlanan künyesine göre; 1580 yılında Kazvin şehrinde hazırlanan yazma eser toplamda 177 varaktan oluşmaktadır. 45, 68, 76, 92, 131, 140, 152, 160, 164, 170, 171, 173 ve 177 den sonraki sayfaların eksik olduğu eserin içerisinde, ikisi çift sayfa olmak üzere toplamda 27 minyatür bulunmaktadır¹.

1953 yılında Kahire'den satın alma yöntemi ile müzeye kazandırılan yazma eserin ilk sayfasında yer alan mühürlerde 18. ve 19. yüzyıla ait damgalar bulunsa da bu damga ve yazılar, yazma eserin kim tarafından ve nasıl hazırlandığı hakkında bilgi vermemektedir. Nestalik yazı tarzında düz metin şeklinde yazılan eser 34,7x22,5 cm ölçülerindedir². İçerisinde Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar bazı peygamberlerin yaşam öykülerinin anlatıldığı minyatürler bulunan yazma eser, Kazvin dönemi üslup özelliklerine göre betimlenmiş bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1. İSLAM İNANCINDA PEYGAMBERLİK VE MUCİZE KAVRAMI

İslam inancına göre; insanlığın bilinen ilk tarihi ile birlikte ortaya çıkan peygamberlik, Allah'tan vahiy yoluyla aldığı bilgileri ve emirleri tebliğ etmek, insanları dine çağırmakla görevlendirilen yüksek vasıflı insanlar için kullanılır³. Farsçada haber getiren veya elçi anlamına gelen “peygamber” kelimesi, Allah'ın kullar arasından seçtiği ve vahiy yoluyla emir ve yasakları insanlara ulaştırmak için görevlendirdiği kişilerdir. Kur'an'da belirtildiği gibi Allah, ilk insan ve peygamber olan Hz. Âdem'den beri yıllarca peygamber göndermiş, insanları peygamberler vasıtasıyla doğru bir şekilde yaşamaları için uyarmıştır⁴. Peygamberlerin gönderilme amaçları Nisa suresinin 165. ayetinde

¹ Tez Çalışmamıza konu olan eserin yayın hakları ve eser künyesi hakkında detaylı bilgi için ayrıca bakınız. <https://digitalcollections.nypl.org/collections/qisas-al-anbiy-2#/?tab=about> (Erişim tarihi 18.03.2021).

² <https://digitalcollections.nypl.org/collections/qisas-al-anbiy-2#/?tab=about> (Erişim Tarihi: 18.03.2021).

³ Şevki Yusuf Yavuz, “Peygamber”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIV, 257.

⁴ Hayrettin Karaman, Ali Bardakoğlu, Yunus Apaydın, *İlmihal İman ve İbadetler Dergisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, C.1, 106-107.

*“Peygamberleri, müjde vermek ve korkutmak için gönderdim. Böylece, insanların Allahü teâlâya özür, bahâne yapmaları önlendi.”*⁵ şeklinde açıklanmıştır.

Peygamberler, Allah’ın vahiy yolu ile gönderdiği emir ve yasakları tebliğ etmekle yetinmemiş aynı zamanda bu gerçekleri insanlara açıklamış ve öğretmiştir. Bir peygamberin gönderildiği kavime, peygamberliğini ispat etmesi kolay olmamıştır. Yaşadığı süre boyunca Allah’ın vahiy yoluyla gönderdiği ilkeleri tebliğ eden bazı peygamberler anlattıklarını çok az insana kabul ettirebilmiştir. Bunun aksine bazı peygamberler ise yaşadığı sürede büyük toplulukları etkileyebilmiştir⁶.

Günümüzden asırlar önce yaşamış olan peygamberlerle ilgili bilgilerin çoğu Kur’an’da bulunmaktadır⁷. İlk peygamber Hz. Âdem’den son peygamber Hz. Muhammed’e kadar birçok peygamber gönderilmiştir. Gönderilen peygamberlerin sayısı hakkında Kur’an’da kesin bir sayı verilmemiştir. Ancak Mümin Suresinin 78. Ayetinde *"Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var. Sana kıssalarını bildirmediğimiz kimseler de var..."*⁸ belirtildiği gibi peygamberlerin sayısının sadece Kur’an’da ismi geçen peygamberler ile sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır⁹.

Kur’an’da Âdem, İdris, Nuh, Hud, Salih, İbrahim, Lut, İsmail, İshak, Yakup, Yusuf, Eyyub, Şuayb, Musa, Harun, Davut, Süleyman, İlyas, Elyasa, Zülkifl, Yunus, Zekeriya, Yahya, İsa, Muhammed ile 25 peygamberin ismi geçmektedir. Bununla birlikte peygamber olduğu kesin olarak belirtilmeyen Zülkarneyn, Lokman ve Üzeyr isimlerine de yer verilmiştir.

Kur’an’da adı geçen peygamberler, peygamberliklerini ispat edebilmek için kavminin önünde bazı mucizeler gerçekleştirmiştir. İnsanı aciz bırakan, karşı gelinemez, olağanüstü anlamına gelen mucize, peygamberliğin kanıtlanmasında önemli bir konumdadır¹⁰.

⁵ <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/656/163-165-ayet-tefsiri> (Erişim Tarihi: 27.02.2021).

⁶ Halil İbrahim Bulut, “Peygamberlerin Başarısında Mucizelerin Yeri ve Önemi”, *Din Bilimleri Araştırmaları Akademik Dergisi*, 11(1), 2011, 68.

⁷ Musa Bilgiz, “Kur’an’da Nübüvvet (Peygamberlik)”, *Diyanet İlmi Dergisi*, 49(1), 2013, 25.

⁸ <https://www.kuranvemeali.com/mumin-suresi/78-ayeti-meali> (Erişim Tarihi: 27.02.2021).

⁹ Karaman, vd.,107.

¹⁰ Karaman, vd., 107.

Mucizeler; peygamberlerin, inanmaları için çaba harcadığı toplumları çaresiz bırakmak ve peygamberliklerini ispat edebilmek için kendilerine inanmayan kavimlerin tufan, deprem, kasırga gibi helak olduğu olaylar için kullanılmıştır. Mucizenin gerçek amacı, topluma Yaratıcı'nın gücünü ve kuvvetini ispat etmek ve insanların Yaratıcı karşısında acziyetini vurgulamaktır¹¹.

1.2. KISSA KAVRAMI VE KISAS'I ENBİYA

Kur'an'ın asıl amacı, insanları tevhid inancına sadık kalarak barış ve huzur içerisinde bir hayat yaşamaları konusunda sürekli aydınlatmaktır. Bu doğrultuda Kur'an, anlatmak istediğini daha etkili bir biçimde insanlara aktarmak için farklı metotlar kullanmıştır ve bunlardan biri de kıssa ile anlatım olmuştur¹². Birini takip etmek, haber vermek, söz bildirmek anlamına gelen "kıssa" sözcüğü, birine veya bir şeye ait olayın anlatılması veya hikâye edilmesine verilen isimdir¹³. Kur'an'da kıssalar için, Yusuf Suresinin 111. ayetinde: *"Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır. Kur'an uydurulabilecek bir söz değildir; Fakat o, kendinden öncekiler için onay, her şey için detaylı açıklama, iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir."*¹⁴ şeklinde bir açıklama bulunmaktadır.

Kur'an'da anlatılan kıssalar genelde üç başlık altında toplanmıştır. İlk olarak, peygamberlerin hikâyeleri, kendi kavimlerini dine davet etmeleri, gösterdikleri mucizeler, inananların ve inkârcıların sonunun ne olacağı anlatılmıştır. İkinci olarak, peygamber oldukları kesin olmayan kişiler ve bazı toplumların başına gelen olaylar anlatılırken, son olarak Hz. Muhammed'in dönemindeki olaylar aktarılmıştır¹⁵. Kıssalar geçmişte yaşanmış olaylar içerisinde seçilmiş ve İslam dininin ideal yaşantısını ve ideal insan anlayışını örneklendirmek için anlatılmış olay örgüleridir. Bu örgülerde iyi ve kötü

¹¹ Bulut, 2015, 68.

¹² Mustafa Kara, "Kur'an Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz", *İslami İlimler Dergisi*, 9(1), 2014, 69-70.

¹³ İdris Şengül, "Kıssa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, S.XXV, 498.

¹⁴ <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Y%C3%BBsuf-suresi/1707/111-ayet-tefsiri> (Erişim Tarihi: 29.02.2021).

¹⁵ Remzi Kaya, "Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 2002, 34-35.

davranışlar belirtilerek, bu davranışlar karşılaştırılmış ve sonucunda kıssalardan ders alınması ve hayata uygulanması istenmiştir.¹⁶

İslam inancına göre Kur'an'da yer alan kıssaların tamamı gerçek ve yaşanmış olaylardır. Bakara Suresinin 2. ayetinde ‘‘*Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.*’’¹⁷ şeklinde açıklanmıştır.

Tarih boyunca Kur'an'ın daha iyi anlaşılması ve peygamberlerin nasıl bir hayat sürdükleri, nasıl yaşadıklarının anlaşılması için kıssalar üzerinde fazlasıyla durulmuştur. Kur'an'da kısaca ve kronolojik olmayan bir biçimde anlatılan kıssalar daha sonraki dönemlerde farklı kaynaklar ile genişletilmiş ve kitap haline getirilmiştir. Kaynak noktasında İsrailiyat denilen Hristiyan ve Yahudi kutsal metinleri ile Yahudi dini literatüründen faydalanılmıştır. Kısas'ı- enbiya diye adlandırılan bu eserlerde Kur'an'da anlatılan peygamberlere ait kıssaların kronolojik anlatımından oluşmaktadır. Arapça ‘‘kıssa’’ ve ‘‘nebi’’ kelimelerinin çoğul şekillerinden oluşan ‘‘Kısas'ı- Enbiya’’ ‘‘peygamberler tarihi’’ anlamına gelmektedir¹⁸.

Kısas'ı- enbiyalarda Kur'an, İncil ve Tevrat'ta ismi geçen peygamberlerin yaşamları, evrenin ve insanın yaratılışı, ay, güneş ve yıldızların hareketleri, mesleklerin ortaya çıkışı gibi konular hikâye diliyle anlatılmıştır¹⁹.

17. yüzyılda yaşamış olan ve çok yönlü kişiliği ile bilinen Kâtip Çelebi, yazmış olduğu Keşfü'z- Zunun adlı eserinde kısas'ı- enbiyaların ilk yazarları hakkında bilgi vermiştir. Beş bölümden oluşan kitapta farklı bilimsel disiplinler hakkında bilgi veren Çelebi, kısas'ı- enbiya yazmalarının ilk kez Vehb b. Münebbih tarafından 7. yüzyılda yazıldığını belirtmiştir²⁰. 654-655 yılında Yemen'de doğmuş olan Vehb b. Münebbih peygamberler tarihi ve İsraili haberler konusunda çalışmalar yapmıştır. Yunanca, Süryanice ve Himeyri²¹ dillerini iyi bilen Münebbih, Kur'an ve hadislerde geçen kavimler ile ilgili verilen bilgileri rivayetlerle genişleterek eserlerini yazmıştır. Kitab'ül- Mübtede

¹⁶ Âdem Akıncı, ‘‘Kur'an'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri’’, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.13, 2004, 47.

¹⁷ <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-2/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (Erişim Tarihi: 29.02.2021).

¹⁸ Süreyya Şahin, ‘‘Kısas-ı Enbiya’’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, XXV, 495.

¹⁹ Emine Yılmaz, Nurettin Demir, ‘‘Sa'lebi'nin Kitabı' ara' isi'l- mecalis fi kışaşı'l- enbiya'sının Anadolu Sahasında Yapılmış Çevirileri’’, *Journal of Turkish Studies*, Cem Dilçin Armağanı, 33(II), 2009, 357-370

²⁰ Şahin, 495.

²¹ MÖ 115-MS 525 yılları arasında Yemende hüküm süren Arap kabilesinin kullandığı dile verilen ad.

veya kısas'ı- enbiya adları ile bilinen kitabında Yahudi ve Hristiyan kaynaklarından aldığı rivayetleri genişleterek kitap haline getirmiştir²².

Vehb b. Münebbih'in kısas'ı- enbiyasından sonra kaleme alınan ikinci peygamberler tarihi 8. yüzyılda Kısai'ye aittir²³. Asıl adı Kısai Ali b. Hamza olan Kısai, yedi büyük kıraat imamından biridir. 738 yılında Bağdat'ta doğan Kısai, Kufe'de Kur'an dersleri alarak Kur'an öğretmenliği yapmıştır. Daha sonra kıraat ilmi ile ilgilenmiş ve görüşleri büyük kitleler tarafından kabul edilmiştir. Onlarca eseri bulunan Kısai, Vehb b. Münebbih'in yazmış olduğu kısas'ı- enbiyayı temel alarak kendi eserini neşretmiştir²⁴.

Kısai'nin yazmış olduğu kısas'ı- enbiya yazmasından sonra 11. yüzyılda yazılmış Sa'lebi'nin Ara'isül- Mecalis adlı eseri de peygamberler tarihi için önemli bir kaynaktır. Asıl adı Ebu İsak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es Sa'lebi en Nişaburi olan Sa'lebi Nişabur tefsir ekolünün öncülerinden kabul edilmektedir. Kur'an tefsiri üzerine yapmış olduğu çalışmalar ile bilinen Sa'lebi yazmış olduğu Ara'isül- Mecalis adlı peygamberler tarihi kitabı ile ün salmıştır. İsrailiyat kaynakları ile genişletilerek yazmış olduğu eseri birçok farklı dilde çoğaltılarak kullanılmıştır.²⁵ Çalışmanın konusunu oluşturan yazma eser de Sa'lebi'nin Ara'isül- Mecalis kitabının Farsça bir çevirisidir. Sa'lebi'nin yazmış olduğu bu eser sonrası kaleme alınan eserlerin çoğu bu üç kaynak eserin çevirisi veya özet şeklinde hazırlanmış halleridir.²⁶

1.3. İSRİLİYAT KAVRAMI

İsrailiyat kelimesi Arapça kökenli çoğul bir kelime olup, kelimenin tekil hali İsrailiyye'dir²⁷. Hz. Yakub'un lakabı olarak bilinen İsrail kelimesi "Rabbin Adamı" veya

²² Mehmet Emin Özafşar, Mahmut Demir, "Vehb b. Münebbih", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, XLII, 608-610.

²³ Tayyar Altıkulaç "Kısai, Ali b. Hamza", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, XXVI, 69-70.

²⁴ Altıkulaç, 69-70.

²⁵ Suat Mertoğlu, "Sa'lebi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVI, 28-29.

²⁶ Âmine Şani, *İsak b. An-Nişaburi'nin Kısas'ı Enbiyasının Beş Minyatürlü Nüshasının İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016, 5.

²⁷ Hüseyin Muhammed Zehebi, *Tefsir ve Hadiste İsrailiyat*, (çev. Enbiya Yıldırım) Ensar Neşriyat, İstanbul 2021, 29.

Hız. Yakub'un kardeşi Esav ile yapmış olduğu gece yürüyüşünden dolayı "gece yürüyüşü" anlamına gelmektedir²⁸.

İsrailiyat kelimesi, Yahudilik ve Hıristiyanlık başta olmak üzere İslam inanışında yer almayan fakat farklı kültürlerden İslamiyet'e kazandırılmış rivayetlere verilen genel bir addır.²⁹. Bazı İslam âlimleri ise bu rivayetlerin sadece iki semavi dine değil daha farklı din ve milletlerin rivayetlerinin de İsrailiyat olarak adlandırıldıklarından bahsetmiştir³⁰.

İsrailiyat teriminin ilk kez ne zaman kullanıldığı hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Bu kavramının kökeni hakkında araştırmalar yapan Roberto Tottoli kendinden önce İsrailiyat teriminin kökeni hakkında çalışmalar yapan araştırmacıların söylemlerini inceleyip yazdığı makalesinde İsrailiyat kelimesinin geçtiği günümüzde ulaşılabilen ilk yazılı kaynağın Mes'udi'nin yazmış olduğu Murucu'z- Zeheb olduğunu aktarır. Mes'udi atın yaratılışıyla alakalı bilgi verdiği eserinde bu bilginin kaynağının İsrailoğullarına ait olduğunu belirtir³¹. Fakat Tottoli bu bilgiye yer verilmesine rağmen ilk İsrailiyat kelimesinin burada kullanılmış olabileceği ihtimalinin tartışmaya açık olduğunu aynı makalesinde beyan etmektedir.

İsrailiyat ile ilgili üzerinde durulması gereken bir diğer önemli husus ise bu rivayetlerin İslamiyet'e nasıl girdiği ve nasıl kabul gördüğü konusudur. Arap yarımadasında Yahudilerin varlığı İslam öncesi döneme dayanmaktadır. Arap yarımadasına asıl göç MS 70 yılında Roma İmparatoru Titus'un işkencelerinden kaçan Yahudilerin Yemen başta olmak üzere bölgenin çeşitli yerlerine yerleşmesiyle gerçekleşmiştir. Göçleriyle birlikte kültürel ve dini birikimlerini de beraberinde getiren Yahudiler, ticaret için sürekli göç eden Arap kabileleriyle yapmış olduğu alışverişle birlikte yoğun bir kültürel etkileşimin içine girmiştir³².

MS 70 yılında yoğunlaşmaya başlayan bu kültürel etkileşim İslamiyet'in ortaya çıkması ve bazı Yahudi din adamlarının İslamiyet'i seçmeye başlamasıyla farklı bir hal almıştır. Hız. Muhammed ve ona inananların 632 yılında Mekke'den Medine'ye hicret

²⁸ Hakan Albayrak, *Türkiye'de İsrailiyat Kaynaklı Kıssa ve Rivayetler Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2017, 1.

²⁹ Ertuğrul Döner, "İsrailiyat Kavramının Oluşum ve Olgunlaşma Süreci" *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.4, 2015, 6.

³⁰ Zehebi, 30.

³¹ Roberto Tottoli, "İslami Literatürde İsrailiyat Teriminin Kaynak ve Kökeni" çev. Mesut Kaya, *Marife Dergisi*, 10(2), 2010, 201-203.

³² Zehebi, 70.

etmeleriyle birlikte Yahudilerle artan iletişim, Yahudi kültürünün İslamiyet kültürünü etkilemeye başladığı dönem olarak kabul edilebilir³³. Medine Yahudilerinin yanı sıra kervanlarla Yemene giden Arapların burada yaşayan Yahudilerle din konusu hakkında fikir alışverişinde bulunmaları yine yoğun bir kültür alışverişini beraberinde getirmiştir. Bazı araştırmacılar İsrailiyat kökenli hikâyelerin diğer Arap şehirlerine Yemenden taşındığı konusu hakkında fikir birliğine sahiptir³⁴.

İlk olarak Kur'an'ın açıklanması için çokça kullanılan İsrailiyat, sonraki dönemlerde İslamiyet'e ters düşen bilgilerinde eklenmesiyle birlikte büyük problemler çıkarmıştır. Özellikle Kur'an'da eksik bırakılan kıssaların bölümlerinde İsrailiyatın sık sık kullanılması bu problemlerin başında gelmektedir. Nakledilen İsrailiyat bilgilerin kaynağının sorgulanmadan paylaşılması sonucunda anlatımların Kur'an'la çelişmesi ve kötü niyetli insanların bu kıssaları İslamiyet kaynaklıymış gibi aktarması insanlarda Kur'an'ın güvenilirliğinde problemler olduğu kanısı uyandırmıştır³⁵.

1.4. MİNYATÜR SANATI VE SAFEVİ DÖNEMİ SANAT OKULLARI

Genellikle el yazması kitaplarda anlatılan olayları açıklamak için yapılan kitap resimlerine Minyatür denir³⁶. Latince bir kelime olan miniare kökünden türetilen minyatür kelimesi, Ortaçağ Avrupası'nda el yazması kitapların satır başlarındaki ilk kelimenin baş harfinin süslenmesi için kullanılmıştır³⁷. İslamiyet'te resim sanatının karşılığı olarak bilinen minyatür sanatının menşei Orta Asya'dır. Resim ve minyatür sanatının Orta Asya Türk sanatı olduğu konusu 19. yüzyıla kadar belirsizken, bu yüzyılda Orta Asya'da yapılan arkeolojik kazılar ve yazılı Çin kaynakları bu sanatın Türklere ait olduğunu kanıtlamıştır³⁸. Özellikle Maniheizm ve Budizm dinlerini benimseyip yerleşik hayata geçen Uygurlar yeni dinlerinin etkisiyle zaten var olan resim ve minyatür

³³ Zehebi, 7-8

³⁴ Ali Kuzudişli, "İsrailiyat Hadis Rivayetleri Arasına Nasıl Karıştı?", *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, Konya 2017, 32.

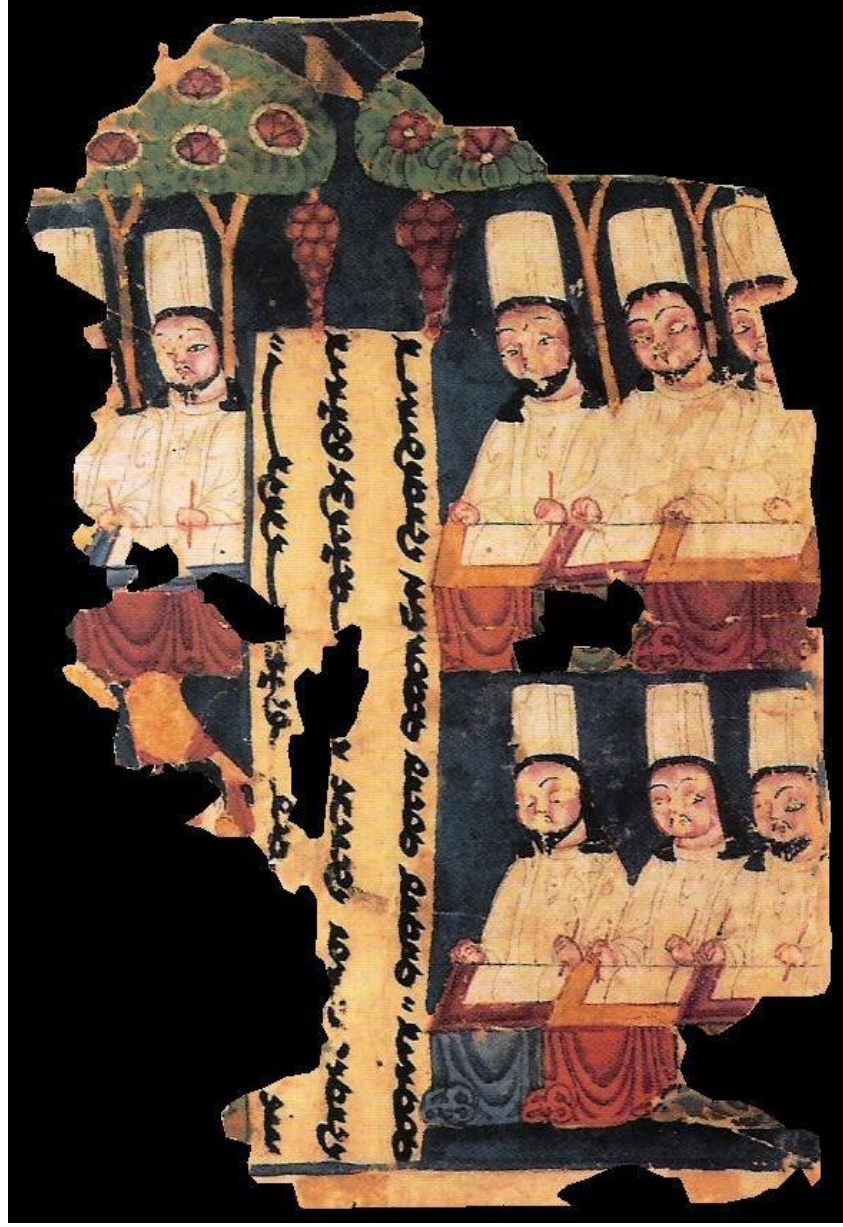
³⁵ Hikmet Akdemir, "Klasik Tefsirlerde Yer Alan Bir İsrailiyat Örneği" *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Şanlıurfa 2003, 71.

³⁶ Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2012, 15. Minyatürün tanımı için ayrıca bakınız; İsmet Binark, "Türklerde Resim ve Minyatür Sanatı", *Vakıflar Dergisi*, Ankara 1978, 271-272; Günsel Renda; "Minyatür" *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 2002, II, 1262; Cahide Keskiner, *Minyatür Sanatında Doğa, Çizim ve Boyama Teknikleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2004, 10. Adnan Turani, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, Toplum Yayınevi, Ankara 1975, 90.

³⁷ Günsel Renda, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Promete Kültür Dizisi, İstanbul 2001, 2.

³⁸ Binark, "Türklerde Resim ve Minyatür Sanatı", 273-274.

sanatında öncü olmuşlardır³⁹. Tanıştıkları Budizm ve Maniheizm dinleri etkisinde duvar resmi ve minyatür sanatı ile ilgilenen Uygurların bugün Doğu Türkistan topraklarında kalan Hoço ve Bezeklik harabeleri tapınaklarındaki duvar resimleri bu devrin en güzel örneklerindendir (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1. Uygur Dönemi Minyatür⁴⁰

³⁹ İsmet Binark, *Kitap Süsleme; Orta Asya Türk Resim Ve Minyatür Sanatı Ve Tarihi Gelişimi, Türk Kitap Medeniyeti*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş Yayınları, İstanbul 2008, 28.

⁴⁰ A.Von Le Coq, *Ergebnisse Der KGL Preussischen Turfan-Expeditionen Chotscho*, Dietrich Reimer, Berlin 1913, 5.

Uygurların minyatür sanatı başlangıcı Maniheizmin kutsal kitabında bulunan resimlere dayanmaktadır⁴¹. Uygurlardan günümüze ulaşan minyatürlü yazmalar ise Berlin Devlet Müzesi koleksiyonunda yer almaktadır⁴². Minyatürlerde figürle tipik olarak; uzun saçlı, dolgun yanaklı, ufak ağızlı, ince uzun burunlu, hafif çekik badem gözlü ve keman kaşlı olan bu figürler Orta Asya insan tipini yansıtır (Fotoğraf 2). 8. yüzyıldan kalan Uygur minyatürleri sonraki dönem Türk ve İran minyatür sanatına öncü olmuştur⁴³.

Fotoğraf 2. Orta Asya İnsan Tipi⁴⁴

⁴¹ Yaşar Çoruhlu, *Erken Devir Türk Sanatı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007, 261-275.

⁴² Mahir, 31.

⁴³ Oktay Aslanapa, "Türk Minyatür Sanatının Gelişmesi", *Erdem*, Ankara 1986, 851.

⁴⁴ A.Von Le Coq, 137.

Maniheizm ve Budizm etkili Uygur Minyatür sanatı, 8. yüzyıl itibari ile sanatçıları ile birlikte bulundukları Orta Asya'dan güneye doğru inerek İran coğrafyasına gelmiş Arap, İran ve Moğol minyatür sanatının başlangıcında rol oynamıştır⁴⁵.

İslamiyet'in ortaya çıkmasının ardından kısa süre içerisinde İspanya'dan Hindistan'a kadar etki alanını genişletmesi ve Türklerin İslamiyet ile tanışmasıyla birlikte gelen kültürel etkileşim her iki uygarlık için büyük değişikliklere yol açmıştır. Hz. Muhammet ve 4 Halife döneminden sonra İslam dininin hamiliğini yapan Emeviler fethettikleri topraklarda karşılaştıkları güçlü medeniyetlerin etkisinde kalarak kendilerine ait yeni bir sanat ve kültür ortamı oluşturmuştur. Bizans ve Sasani etkilerinin yoğun hissedildiği bu dönemin ardında tarih sahnesine çıkan Abbasiler ise Türk ve Sasani kültürlerinin etkileriyle bütünleşmiştir⁴⁶. Emeviler ile başlayan çeviri faaliyetlerini önemseyen Abbasiler, ilk olarak Hint kaynaklarını daha sonrasında Grek, Kıpti, Fars kaynaklarını Arapçaya çevirmeye başlamış ve çeviri faaliyetleriyle birlikte el yazmalarında bulunan minyatürlerde kopya edilmeye başlamıştır⁴⁷.

Tarihler 10. yüzyılı gösterdiğinde Abbasi Devleti antik kaynak çevirileri ve çevresinde bulunan diğer ulusların birikimiyle beslenerek kendine özgü bir sanat ve kültür ortamı oluşturmuştur. Oluşturulan bu yeni medeniyette antik kaynak çevirilerinin etkileri yadsınamaz derecede etkili olmuştur. Matematikten, botaniğe, felsefeden, tıba birçok kaynağın çeviri yoluyla benimsenmesi, Abbasi Devletini yaşamın her alanında ileriye götürmüştür⁴⁸.

Abbasilerin çeviri faaliyetleriyle birlikte yazma eserlerde bulunan minyatürleri de kopya ettikleri bilinmektedir. Yapılan bu minyatürlerden günümüze ulaşabilen ilk minyatürlerin menşei ise Mısır'dır. 11. yüzyılda Fustat ve Fayyum'da yapıldığı bilinen bu arkaik örnekler⁴⁹ basit insan ve hayvan figürlerinden oluşmaktadır⁵⁰ (Fotoğraf 3).

⁴⁵ Binark, *Kitap Süsleme; Orta Asya Türk Resim Ve Minyatür Sanatı Ve Tarihi Gelişimi, Türk Kitap Medeniyeti*, 30.

⁴⁶ Güner İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, Ankara Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1976, 1.

⁴⁷ Mehmet Ulukütük, "İslam Düşüncesinde Tercüme Faaliyetleri; Hermeneutik ve Bibliografik Bir Katkı" *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2010, S.2, 251.

⁴⁸ Şevket Yıldız, "Endülüs Yahudileri ve İslam Kültür ve Biliminin Avrupa'ya Geçişinde Oynadıkları Rol" *İstem*, Konya 2009, S.13, 53.

⁴⁹ 11. yüzyılda yapılmış olan bu minyatürlerin çoğu günümüzde Viyana Arşidük Rainer Koleksiyonunda yer almaktadır.

⁵⁰ İnal, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, 15-16.

Fotoğraf 3. Fustat Minyatür Örneği(Ernst j. Grube'den) ⁵¹

11. yüzyılda İslam Sanatının hamiliği Abbasilerden Selçuklu Devletine geçmiştir. 1055 yılında Selçuklu Hükümdarı Tuğrul Bey'in Bağdat'a girip Halife tarafından dinin savunucusu ve koruyucusu ilan edilmesiyle güçlenen Selçuklu Devleti, 1071 yılında Sultan Alparslan öncülüğündeki ordusuyla Anadolu topraklarını fethetmiş ve Anadolu, İran, Suriye ve Irak bölgeleri Selçuklu Devletinin hâkimiyeti altına girmiştir. İran merkezli olarak kurulan Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu, Suriye, Mezopotamya gibi

⁵¹ Ernst J. Grube, "Three Miniatures From Fustat in The Metropolitan Museum of Art in New York", *Ars Orientalis*, Freer Gallery of Art, S.5, Michigan 1963, 89-95.

kadim kültürlerin bulunduğu bölgeleri, atadıkları yöneticiler tarafından yönetilmekteydi⁵².

Selçuklu Devleti tarafından ikta yoluyla verilen topraklardan Hasankeyf, Diyarbakır ve çevresinde Hüküm süren Artuklular, Halep ve çevresinde var olan Zengiler ve Anadolu Selçukluları Türk-İslam minyatürlerinin verildiği ilk örneklerin sahipleridir. Selçuklu Devrinden günümüze ulaşan minyatürler araştırmacılar tarafından genellikle iki grupta incelenmektedir. Edebi konulu eserler ve İlim konulu eserler olarak başlıklar altında toplanan minyatürler arasında Dioskorides'in *Materia Medica*'sı, Al- Sufi'nin *Sabit Yıldızlar kitabı*, El Cezeri'nin *Kitab'ül Hiyel*, Haririnin *Makamatı*, Varka ve Gülşah mesnevisi en önemli örnekleridir⁵³.

1.4.1. Safevi Dönemi Minyatür Sanatı

Binlerce yıllık kadim bir geçmişe sahip İran coğrafyası, birçok kültür ve medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Hz. Ömer'in düzenlemiş olduğu seferlerle fethedilen İran toprakları, kısa süre içerisinde İslamiyet ile tanışmış ve sırasıyla Emevi, Abbasi, Selçuklu, Harzemşahlar, Moğollar, İlhanlılar, Timurlular, Akkoyunlular, Karakoyunlular ve Safevilere ev sahipliği yapmıştır⁵⁴. Bu devletler içerisinde Safeviler, İran'ın tamamına hâkim olmayı başarabilmiş önemli bir otoritedir.

Safeviler ilk olarak İran'da bir tarikat olarak varlık göstermiş, sonrasında siyasi birlik sağlayarak hanedan haline gelmiştir. İsimlerini Safeviyye tarikatı şeyhi Safiyyuddin-i Erdebil'den alan hanedan, kısa sürede güçlenmiş ve 1501 yılında yapılan savaşta Akkoyunlu devletini yenen İsmail, Şah unvanı almış ve Tebriz'i başkent yapmıştır. Böylece 1736 yılına kadar varlığını sürdürecektir Safevi Devleti kurulmuştur⁵⁵(Fotoğraf 4).

⁵² İnal, 16.

⁵³ İnal, 16-17.

⁵⁴ Osman Özgüdenli, "İran", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, XXII, 395.

⁵⁵ Abdolrahman Dieji, *İran Minyatürlerinde Savaş Sahneleri*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2007, 89.

Fotoğraf 4. Safevi Devleti Siyasi Haritası⁵⁶

Safevilerin ilk hükümdarı olan Şah İsmail 1501-1524 yılları arasında hükümdarlık yapmış ve Şah'ın dönemi savaş ve siyasi olaylarla geçmiştir. Bütün bu olaylara rağmen Tebriz'de sarayını kuran Şah İsmail, İran ve çevresinde yetişmiş sanatçıları toplayarak bir okul kurmuş ve erken Safevi minyatür sanatının temelleri bu dönemde atılmıştır⁵⁷.

Safeviler, 1501 yılında İran'ı fethettiklerinde bölgede iki ana sanat üslubu etkindir. Bu iki ekol de Türkmen dönemi diye adlandırılan Timurlu, Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletlerindeki sanatçıların katkıları ile meydana gelmiştir. Özellikle Timurlu döneminde Herat ve Tebriz şehirlerinde kurulmuş olan atölyelerde kitap ciltçiliği, metal işleri, taş oymacılık ve nakkaşlık gibi sanat dallarında önemli eserler üretilmiştir⁵⁸.

1510 yılında Horasan ve Herat'ı fetheden Şah İsmail, burada bulunan ünlü ressam Behzad ve çağdaşlarını Tebriz sanat okulunda görevlendirmiştir. Ünlü ressam Behzad, Şah Tahmasp döneminde de çok önemli eserler vermiştir⁵⁹.

⁵⁶ <https://www.altayli.net/iran-turk-safevi-devletinin-kurulusu-ve-turk-tarihine-stratejik-etkisi.html> (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

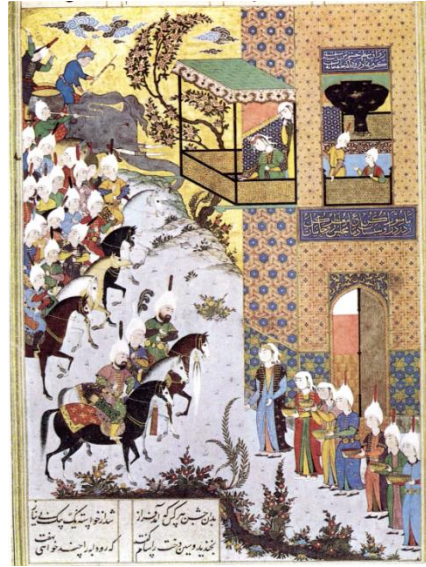
⁵⁷ Engin Beksaç, "Safeviler", *TDV İslam Ansiklopesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, XXXV, 457.

⁵⁸ R. Sheila Canby, *Shah' Abbas The Remaking of Iran*, The British Museum Press, London 2009, 19.

⁵⁹ Ayla Ersoy, *Türk Tezhip Sanatı*, Akbank Yayınları, İstanbul 1988 24.

Safevi dönemi sanat faaliyetleri Şah İsmail'in oğlu olan Şah Tahmasp döneminde büyük ölçüde gelişmiştir. Tebriz'i bir sanat merkezi haline getiren Tahmasp, bu dönemde hem sanat hamiliği yapmış, hem de sanat ile uğraşmıştır. Kitap sanatına meraklı olan hükümdar Tebriz Okulunda Behzad, Sultan Muhammed, Mir Musavvir, Mir Seyyid Ali, Aka Mirak, Şeyzade ve Dost Muhammed gibi nakkaş ve hattatları bir araya getirmiştir. Bu sanatçılar, eserlerin mimari tezyinatını düzenlemiş, halı desenleri çizmiş, seramik, cam ve metal eşyaların süsleme programlarını düzenlemiştir. Nestalik yazı tarzında kitap yazmış olan Şah, ayrıca resimle uğraşmış ve Nakkaş Sultan Muhammed'in öğrenciliğini yapmıştır⁶⁰.

Şah İsmail'in kurup, oğlu Şah Tahmasp hükümrانlığında en parlak dönemini yaşayan Tebriz atölyelerinde yapılan minyatürlerde genellikle zengin renk yelpazesi, yoğun yüzey süslemesi ve kalabalık kompozisyon dikkat çekmektedir. Bu dönemin minyatürlerinin bir karakteristik özelliği de dönemin giyim tarzını yansıtan başlıklardaki Tac'ı- Haydari adı verilen uzun kırmızı serpuşlardır (Fotoğraf 5). Bu özellik Safevi minyatür sanatının en belirgin uygulamasıdır⁶¹.

Fotoğraf 5. Sam ve Zal'ın Kabil'e Gelişi Tebriz Minyatür Okulu (1520-30)⁶²

⁶⁰ İnal, 1976, 135.

⁶¹ Filiz Çağman, Zeren Tanındı, *Topkapı Sarayı İslam Minyatürleri*, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul, 1979, 42

⁶² Peter Jackson, Laurence Lockhart, *The Cambridge History of Iran*, Cambridge University Press, UK 1986, Volume 6, 1117.

1514, 1534 ve 1548 yıllarında üç kere Tebriz'in Osmanlılar tarafından ele geçirilmesinden dolayı Şah Tahmasp başkenti Tebriz'den daha güvenli olan Kazvin'e taşınmıştır. 1548 yılında Kazvin'in başkent olmasıyla birlikte saray atölyeleri de Tebriz'den Kazvin'e taşınmış ve hem Şah Tahmasp'ın döneminde, hem de sonrasında Kazvin yüksek kalitede minyatürlü eserlerin hazırlandığı bir merkez olmuştur⁶³.

Yeni başkent Kazvin'de ilk yıllarda Tebriz ekolünün devam ettiği görülse de bu süreç fazla devam etmemiş, yeni ve farklı bir minyatür üslubu ortaya çıkmıştır. Yeni üslupta, doğa unsurları ve figürler son derece zarif işlenmiş olup bu dönemin figürleri yuvarlak yüzlü, uzun zülüflü, çekik kaş ve gözlere sahiptir. Figürler geniş omuzlu, ince boyunlu, ince belli olup, elleri ve ayakları küçük boyutlu resmedilmiştir. Arka planı oluşturan manzaralarda ise büyük ve plastik kaya biçimleri dikkat çekmektedir. Bu dönem minyatürlerinde, genellikle çınar ağaçları sahnelerde çok kullanılırken sahneler çerçevenin dışına taşmış biçimdedir (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 6. Hz. İbrahim'in İsmail'i Kurban Etmesi (Kazvin Okulu)⁶⁴

⁶³ Çağman, Tanındı 1979, 42-43.

⁶⁴ https://openn.library.upenn.edu/Data/0032/X892_8_Q1_Q/data/web/9213_0078_web.jpg (Erişim Tarihi: 15.04.2021).

Şah Tahmasp 1576 yılında ölünce oğulları arasında taht kavgası çıkmıştır. Haydar Mirza, İsmail Mirza ve Muhammed Hüdabende arasında çıkan taht kavgasında Haydar ve İsmail Mirza öldürülmüş ve âmâ olan Muhammed Hüdabende tahta çıkmıştır⁶⁵. Bu dönemde sarayda siyasi ve iktidari karışıklıklar çok fazla olduğundan dönemin sanat faaliyetleri arka planda kalmış ve pek fazla bilgiye ulaşılamamıştır.

Bu karışıklıkların ardından Tahmasp'ın torunu Herat valisi olan Şah Abbas 1587 yılında devletin yeni yöneticisi olmuştur. Safevilerin ikinci kurucu Şahı olarak bilinen Abbas, yeni başkent Isfahan'da sanat faaliyetlerine girişmiştir⁶⁶.

Şah Abbas'tan önce tekstil, metal, kitap ciltleri gibi taşınabilir el sanatlarına olan ilgi çok daha fazladır. 1598 yılında başkenti Isfahana taşıyan Şah Abbas kendinden önce gelen şahlardan farklı olarak mimariye daha çok ilgi duymuştur. Şah, kendisi, ailesi ve üst sınıf yöneticiler için Ali Kapı, Cihil Sütun Sarayı gibi birçok bina inşa ettirmiş ve yaptırılan bu sarayların duvarları resimlerle süslenmiştir (Fotoğraf 7).

Fotoğraf 7. Cihil Sütun Sarayı Duvar Resmi (Canby 2009)

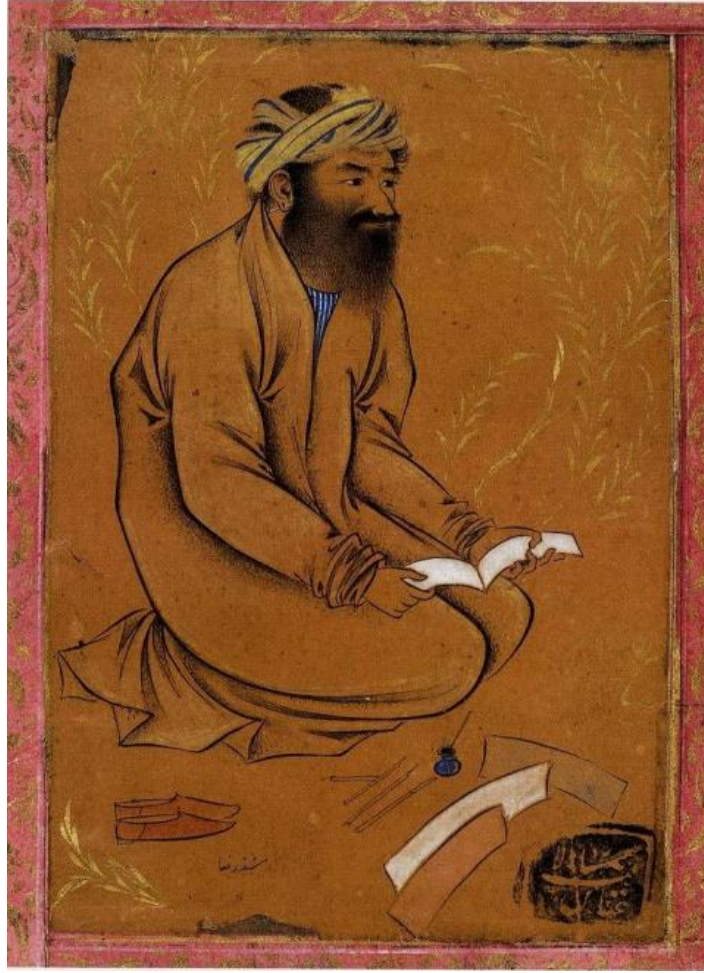
17. yüzyılın başlarına gelindiğinde Safevi sanat anlayışında köklü değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Mimari süsleme kompozisyonlarından halılara, dönemin modasından minyatür sanatına kadar tüm sanat anlayışı yeniden oluşturulmuştur. Şah

⁶⁵ Aydoğmuşoğlu Cihat, *Şah Abbas ve Zamanı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011. 47.

⁶⁶ Aydoğmuşoğlu, 2011, 66.

Abbas bu yenilikleri ve mimarideki büyük atılımları, İran'ın tamamında egemenliğini sağlamlaştırmak için bir araç olarak kullanmıştır⁶⁷.

Şah Abbas döneminde batıya ilgi artmış ve batıdan seyyahlar, tüccarlar ve elçiler Isfahan'ı ziyaret etmeye başlamıştır. Şahın resme olan ilgisinin azalmasından dolayı Saray nakkaşları, Şah ailesinin dışındaki kişilerin resimlerine yönelmiştir. Şahın döneminde yapılan minyatürlerin yanı sıra portre ressamlığı kendini göstermiştir. Bu dönemde yapılan minyatürlere bakıldığında, Türkmen üslubunun özelliği olan çekik göz ve küçük uzuvlar yerini badem gözler, büyük yuvarlak yanaklar, kalın kaşlar ve kısa boynlara bırakmıştır. Bu dönemin en belirgin özelliklerinden birisi de dağınık büyük sarıklardır (Fotoğraf 8).

Fotoğraf 8. Safevi Dervîşi Isfahan Minyatür Okulu 1600 (Canby 2009)

⁶⁷ Canby, 2009, 22-23.

İKİNCİ BÖLÜM

KATALOG

Takdim Minyatürü

Katalog No: 1

Yazma Sayfa No: 1v

Sahnenin Kaynağı: Yok

Fotoğraf No: 9

Sahnenin Tanımı: Açık bir alanda betimlenen bu çift sayfa minyatürde, yazma eserin yapıldığı süreç anlatılmıştır. Figüratif açıdan oldukça kalabalık olan sahnede toplam 34 figür yer almaktadır. 1v sayfasında bulunan minyatürde kitabın hazırlanış bölümleri yukardan aşağıya birbirleri ile bağlantılı olan figürlerle anlatılmaktadır. Sahnenin en üst bölümünde beyaz sarıgı mavi kaftanı ve yeşil elbisesi ile betimlenen figür sağ elinde bulunan yırtıcı bir kuşla beraber görülmektedir. Sağ elinde kuş bulunan figürün sol tarafında turuncu elbisesi ve elinde yazılı sayfalar olduğu görülen bir kişi ile sohbet ederken tasvir edilmiştir. Bu iki figürün alt kısmında ellerindeki kitaplar ile ilgilenen dört figür bulunmaktadır. Birbirleri ile tartışırken resmedilen bu figürlerden turuncu elbiseli figür yanında bulunan mavi elbiseli figürün kulağını çekerken resmedilmiştir. Muhtemelen yazma eseri hazırlarken yapmış olduğu hata sonrası cezalandırılan bu figürün hemen alt bölümünde eliyle onu işaret eden sarı elbiseli bir figür görülmektedir. Bir elinde kitap bulunan figür cezalandırılan kişinin hatasını tespit etmiş ve onu şikâyet ederken kompozisyona dâhil edilmiştir. Bu dörtlü figür grubunun son üyesi olan mavi kaftanlı figür yukarıda gerçekleşen olaydan bağımsız olarak sağ eliyle alt tarafta bulunan turuncu elbiseli figürü işaret etmektedir. Tüm bu figürlerin dışında sahnenin farklı bölümlerine konumlandırılmış kitap okuyan dokuz erkek figür resmedilmiştir (Fotoğraf 9).

Minyatürün ikinci sayfasında da kalabalık bir figür grubu bulunmaktadır. Yazma eserin 2. sayfasında bulunan bu minyatürün merkezinde altıgen bir taht üzerinde bağdaş kurmuş şekilde oturan bir figür bulunmaktadır. Başında ateş şeklinde halesi, mavi kaftanı ve turuncu elbisesi ile tanımlanan bu figür karşısında bulunan üç erkek figür ile sohbet

ederken betimlenmiştir. Peygamber olmamasına rağmen ateş şeklinde bir hale ile görülen bu kişi yüksek ihtimalle kitabın siparişini veren kişidir. Oturmuş olduğu tahtın üzeri üçgen bir çadır ile gölgelenen bu figürün arkasında ona hizmet etmek için bekleyen iki figür bulunmaktadır.

Sahnenin alt bölümünde ise diğer sayfada olduğu gibi kitap okuyup birbirleri ile sohbet eden dokuz figür daha bulunmaktadır. Tüm bu figürler dışında sahnenin üst bölümünde bir tepenin arkasında olayları izleyen üç erkek figüre daha yer verilmiştir.

Sahne doğa ve zemin unsurlarına bakıldığında Kazvin üslubunun karakteristik öğeleri bulunmaktadır. 1v sayfasında bulunan minyatürün alt kısmında yer alan çınar ağacı bu dönemin en karakteristik özelliklerinden biridir. Ayrıca 1v sayfasının sol üst bölümünden başlayıp ikinci sayfanın sol alt bölümüne kadar devam eden etrafı küçük taşlar ile sınırlandırılmış su teması, bu dönemin en karakteristik öğeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bahçe temasının betimlendiği sahnede yer alan palmiye, selvi ağaçları sahnenin farklı bölümlerine yerleştirilmiştir. Zemin bahçe temasına uyumlu olarak tamamen yeşil renkte boyanmıştır. Minyatürün ikinci sayfasında yer alan ve birkaç basamakla çıkılan altıgen taht da bu dönemin minyatürlerinde sıkça karşılaştığımız örnekleridir. Genellikle iki renkli olarak yapılan altıgen tahtların üzeri bitkisel ve geometrik bezemeler ile süslenmiştir. Ufuk çizgisinin oldukça dar tutulduğu sahnede gökyüzü mavi ile boyanmıştır. Minyatürde ağırlıklı olarak yeşil, mavi, sarı, kahverengi ve turuncu renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme: Yazma eserlerin giriş sayfasında yer alan ve genellikle çift sayfa olarak betimlenen bu minyatürler, yazma eserlerin içeriğinden bağımsız olarak eserin nasıl hazırlandığı hakkında bilgi veren sahneler olarak bilinir. Takdim minyatürleri veya Giriş Sayfası minyatürü olarak adlandırılan kompozisyonlar birçok yazma eserde olduğu gibi 16. yüzyılda Kazvin’de resmedilmiş eserlerin genelinde de yer almaktadır⁶⁸ (Fotoğraf 10). Sahne yazma eserin konusundan bağımsız olarak betimlenmesinden dolayı Kur’an ile bağlantısı bulunmamaktadır.

⁶⁸ Serpil Bağcı, “Takdim Minyatürlerinde Farklı Bir Konu: Süleyman Peygamberin Divanı”, *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal’a Armağan*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi, Ankara 1993, 36.

Kazvin döneminin karakteristik öğelerini barındıran bu çift sayfa minyatürde, sahnenin ortasında yer alan ve üzerinde küçük renkli kuşların yer aldığı çınar ağacı bu dönemin en karakteristik öğelerinden biridir. Bunun dışında çift sayfa minyatürün sol üst köşesinden başlayıp diğer sayfanın sol alt kısmında sonlandırılan etrafı küçük taşlar ile sınırlandırılmış su teması bu üslubun en sık kullanılan doğa unsurlarındandır.

Minyatürde bulunan figürlerin yüz hatlarına bakıldığında ise yuvarlak yüz hatları, badem şeklinde göz çevresi sakallı yahut uzun zülüflerin kullanımı bu dönemin yüz hatlarının karakteristik özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Figürlerin üzerinde bulunan farklı renkteki üzeri altın yaldızlı bitkisel bezemeye sahip kıyafetlerde Kazvin ekolünün bezeme anlayışını yansıtmaktadır.

Bu minyatürün değerlendirmesi ve vurgulanması gereken en önemli bölümü ise 16. yüzyıl Kazvin şehrinin entelektüel yaşamı hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamasıdır. Minyatüre bakıldığında kitabın hazırlanma sürecinin nasıl olduğu hangi aşamalardan geçtiği hatta örneğimizde olduğu gibi hataların ne şekilde cezalandırıldığına görülebilmesi oldukça kıymetlidir.

Fotoğraf 9. Takdim Minyatürü

Fotoğraf 10. Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 980'e Kayıtlı Kısası Enbiya Takdim Minyatürü Örneği (Şani'den)⁶⁹

⁶⁹ Amine Şani, *İsak B. An-Nişaburi'nin Kısas'ı Enbiyasının Beş Minyatürlü Nüshasının İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016, 64.

Hz. Âdem ve Havva Cennette Oturması

Katalog No: 2

Yazma Sayfa No: 9

Fotoğraf No: 11

Sahnenin Kaynağı: Hz. Âdem ve Havva'nın Cennette yaşamaları olayı Kur'an'ın Bakara (35) ve Araf (19) ayetlerinde anlatılmıştır.

“Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyecek, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz dedik.”⁷⁰

“Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın. Dilediğiniz yerden yiyecek. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz.”⁷¹

Sahnenin Tanımı: Bir cennet bahçesinde betimlenen kompozisyonun merkezinde altıgen bir taht üzerinde oturan Hz. Âdem ve Hz. Havva yer almaktadır. Başında ateş şeklinde halesi, Timurlu dönemi başlığı, koyu mavi kaftanı ve kahverengi elbisesi ile betimlenen Hz. Âdem bağdaş kurmuş şekilde sağ eliyle Hz. Havva'ya bir şey uzatır vaziyette resmedilmiştir. Tahtın sağ tarafında, başındaki Timurlu dönemi başlığı, açık kahverengi kaftanı, kırmızı elbisesiyle bağdaş kurmuş şekilde oturan Hz. Havva bulunmaktadır.

Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın oturmuş oldukları tahtın iki yanında ikişer melek figürü yer almaktadır. Hepsi kanatlı şekilde betimlenen melekler ellerindeki tepsiler ile Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya hizmet ederken görülmektedir. Sahnede belirtilmesi gereken bir diğer öğe ise altıgen tahttır. İç kısmı açık mavi zemin üzerine kırmızı renkli bitkisel bezeme ile süslenen tahtın dış bölümü de yoğun bitkisel bezemeye sahiptir. Ayak kısımlarının zeminle temas eden bölümü yırtıcı bir hayvan başı şeklinde resmedilen taht, koyu gri ve açık kahverengindedir. Tahtın alt bölümünde ise iki tarafında su akan sekizgen bir havuz bulunmaktadır.

Zeminin tamamen yeşil renkli olarak boyandığı minyatürde bahçe teması yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Sahnenin zemini neredeyse boş yer kalmayacak şekilde çeşitli

⁷⁰ Bakara: 2/35.

⁷¹ Araf: 7/19.

ağaçlar ve çiçeklerle bezenmiştir. Ufuk çizgisinin dar tutulduğu sahnede gökyüzü açık kahverengiye boyanmış ve mavi renkli bulutlar ile gökyüzü hareketlendirilmiştir.

Sahnede yoğun olarak yeşil, kahverengi, mavi mor ve turuncu renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme: İlk insan ve peygamber olan Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva'nın Cennette oturdukları anın temsil edildiği sahne Kur'an'da detaylı bir şekilde anlatılmamıştır. Allah, Hz. Âdem ve Havva'yı yarattıktan sonra yasak ağaçtan meyve yememeleri şartıyla cennette kalmalarına müsaade etmiştir. Hz. Âdem ve Havva'nın Cennette yaşamış oldukları bir anın temsil edildiği bu sahne çağdaşları ile karşılaştırıldığında pek rastlanmayan bir betimlemeye sahiptir. Hz. Âdem ve Havva'nın birlikte tasvir edildikleri sahneler genellikle Cennetten kovulma sahneleri olmuştur. Bu sahnelerin dışında Meleklerin Hz. Âdem'e secde etme sahnelerinde Hz. Havva'nın da yer aldığı örnekleri görmek mümkündür (Fotoğraf 12). Fakat kataloğumuzda yer alan sahnede melekler secde eder vaziyette değil hizmet eder şekilde betimlenmiştir. Bu yüzden sahne Meleklerin Hz. Âdem'e secde etme minyatürleri olarak değil Hz. Âdem ve Havva'nın Cennetten kovulmadan önce yaşadıkları sıradan bir gün olarak resmedilmiştir.

Kazvin dönemi üslup özelliklerine göre betimlenen sahnede yer alan figürlerin yuvarlak yüz hatları, yay şeklindeki bitişik kaşları, badem şekilli göz çevreleri karakteristik yüz tiplerine uygundur. Yüz tipleri dışında figürler üzerinde bulunan başlıklar, üzeri altın yaldızlı bitkisel süslemeye sahip elbiseler yine bu dönem üslubunun özelliklerini yansıtmaktadır.

Sahnede görülen doğa unsurları kontrol edildiğinde açık mekân anlayışı, bu dönem özellikleri göz önüne alınarak betimlenmiştir. Bahçe temasında tasvir edilen üzerinde mor ve beyaz renkli çiçekler bulunan ağaçlar, zeminde bulunan çiçek demetleri bu dönemde resmedilen birçok Cennet temasında yer bulmuş öğelerdir.

Fotoğraf 11. Hz. Âdem ve Havva'nın Cennette Oturması

Fotoğraf 12. Meleklerin Hz. Âdem'e Secde Etmesi (Fransa Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)⁷²

⁷² <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8410893r/f23.item.r=persan%2054> (Erişim Tarihi: 07.05.2021).

Habil'in Kabil'i Öldürmesi

Katalog No: 3

Yazma Sayfa No: 15

Fotoğraf No: 13

Sahnenin Kaynağı: Habil'in Kabil'i Öldürme olayı Kur'an'ın Maide Suresinde (27-31) ayetlerinde anlatılmıştır.

“(Ey Muhammed!) Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da, birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, "Andolsun seni mutlaka öldüreceğim" demişti. Öteki, "Allah, ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder" demişti.”

"Andolsun! Sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için sana elimi uzatacak değilim. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım."

"Ben istiyorum ki, sen benim günahımı da, kendi günahını da yüklenip cehennemliklerden olasın. İşte bu zalimlerin cezasıdır."

“Derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de (nefsine uyarak) onu öldürdü ve böylece ziyan edenlerden oldu.”

“Nihayet Allah, ona kardeşinin ölmüş cesedini nasıl örtüp gizleyeceğini göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. "Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini örtmekten âciz miyim ben?" dedi. Artık pişmanlık duyanlardan olmuştu.”⁷³.

Sahnenin Tanımı: Habil'in Kabil'i öldürdüğü sahnenin anlatıldığı minyatürün merkezinde kıssanın ana karakterleri olan iki kardeş yer almaktadır. Turuncu kaftanı ve mavi elbisesi ile Habil öldürdüğü kardeşi Kabil'i sırtında taşıırken resmedilmiştir. Bu iki karakterin dışında yine Kur'an anlatımında yer verilen iki karga figürü sahnede yerini almıştır. Kargalardan biri öldürmüş olduğu diğer kargayı gömerken Habil'e kardeşini nasıl gömeceğini öğretir şeklide betimlenmiştir. Kargalar dışında sahnenin üst bölümünde vahşi bir hayvanın iki geyiği avlamaya çalıştığı an tasvir edilmiştir. Minyatürde görülen

⁷³ Maide: 5/27-31

üç farklı figür grubunun tümünde ölüm konusu işlenerek ana tema olan ilk cinayetin işlenmesi konusu sanatçı tarafından vurgulanmaya çalışılmıştır.

Zeminin açık kahverengi gökyüzünün mavi olarak resimlendiği minyatürde ufuk çizgisi dar tutulmuş ve gökyüzü teması küçük parçalar halinde ve kıvrımlı şekilde çizilmiş beş küçük bulut ile hareketlendirilmiştir. Gökyüzünde olduğu gibi zeminde küçük öbekler şeklinde ve farklı renklerden oluşan çiçekler ve cılız otlar ile doldurulmuştur. Minyatürde genel olarak açık kahverengi, mavi, yeşil, turuncu ve kırmızı renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme: Hz. Âdem'in oğulları olan Habil ve Kabil'in hikâyesi Kur'an'da detaylıca anlatılmıştır. Kur'an-ı Kerim'e göre Habil ve Kabil, Allah'a birer kurban sunmuş, Kabil'in kurbanı kabul edilirken Habil'in kurbanı kabul edilmemiştir. Bu olay sonrası kardeşine kinlenen Habil, yeryüzündeki ilk cinayeti işleyerek kardeşini öldürmüştür. Kardeşini öldürdükten sonra ne yapacağını bilmeyen Habil Allah'ın ona yol göstermek için göndermiş olduğu kargalara bakarak kardeşini gömmüştür. Sahne Kur'an anlatımı ile karşılaştırıldığında bire bir örtüştüğü görülmektedir.

Minyatür 16. yüzyıl örnekleri ile karşılaştırıldığında diğer örneklerle aynı kompozisyonda resmedilmiştir. Genellikle Kabil'in cinayeti işlemesinin sonrasının konu edildiği sahnelerde anlatımla uyumlu olarak karga figürlerine de yer verilmiştir (Fotoğraf 14). Sahne 16. yüzyılda Kazvin'de yapılmış diğer örnekleri ile karşılaştırıldığında, kompozisyonun üst bölümünde yer alan av sahnesi ile ölüm temasının vurgulanması bu örneği diğerlerinden ayıran bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fotoğraf 13. Kabil'in Habil'i Öldürmesi

Fotoğraf 14. Kabil'in Habil'i Öldürmesi (Berlin Devlet Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)⁷⁴

⁷⁴https://digital.staatsbibliothekberlin.de/werkansicht?PPN=PPN615574084&DMDID=DMDLOG_0004&PHYSID=PHYS_0040 (Erişim tarihi: 07.05.2021).

Nuh Tufanı**Katalog No: 4****Yazma Sayfa No: fol. 19****Fotoğraf No: 15**

Sahnenin Kaynağı: Nuh Tufanı kıssası Kur'an'ın Furkan (37), Ankebut (14-15), Araf (64), Yunus (73), Hud (37-48), Mü'minun (27-29), Şuara (119-120), , Saffat (82), Kamer (11-14) ayetlerinde anlatılmıştır.

“Nuh'un kavmi de, elçileri yalanlandıklarında onları suda boğduk ve insanlar için bir ayet kıldık. Biz zulmedenlere acıklı bir azap hazırladık.”⁷⁵

“Andolsun, Biz Nuh'u kendi kavmine (elçi olarak) gönderdik, içlerinde elli yılı eksik olmak üzere bin sene yaşadı. Sonunda onlar zulme devam ederlerken tufan kendilerini yakalayiverdi.”

“Böylece Biz onu ve gemi halkını kurtardık ve bunu âlemlere bir ayet (kendisinden ders çıkarılacak bir olay) kılmış olduk.”⁷⁶

“Onu yalanladılar. Biz de onu ve gemide onunla birlikte olanları kurtardık, ayetlerimizi yalan sayanları suda boğduk. Çünkü onlar kör bir kavimdi.”⁷⁷

“Fakat onu yalanladılar; Biz de onu ve gemide onunla birlikte olanları kurtardık ve onları halifeler kıldık. Ayetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk. Uyarılanların nasıl bir sonuca uğratıldıklarına bir bak.”⁷⁸

"Bizim gözetimimiz altında ve vahyimizle gemiyi imal et. Zulmedenler konusunda Bana hitapta bulunma. Çünkü onlar suda boğulacaklardır."

“Gemiyi yapıyordu. Kavminin ileri gelenleri kendisine her uğradığında onunla alay ediyordu. O: "Eğer bizimle alay ederseniz, alay ettiğiniz gibi biz de sizlerle alay edeceğiz" dedi.”

⁷⁵ Furkan: 25/37.

⁷⁶ Ankebut: 29/14-15.

⁷⁷ Araf: 7/64.

⁷⁸ Yunus: 10/73

“Sonunda emrimiz geldiğinde ve tandır feveran ettiği zaman, dedik ki: "Her birinden ikişer çift (hayvan) ile aleyhlerinde söz geçmiş olanlar dışında, aileni ve iman edenleri ona yükle." Zaten onunla birlikte çok azından başkası iman etmemişti.”

“Dedi ki: "Ona binin. Onun yüzmesi de, demir atması (durması) da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz, benim Rabbim bağışlayandır, esirgeyendir.”

“(Gemi) Onlarla dağlar gibi dalga(lar) içinde yüzüyorken Nuh, bir kenara çekilmiş olan oğluna seslendi: "Ey oğlum, bizimle birlikte bin ve kâfirlerle birlikte olma.”

“Denildi ki: "Ey yer, suyunu yut ve ey gök, sen de tut." Su çekildi, iş bitiriliverdi, (gemi de) Cudi (dağı) üstünde durdu ve zalimler topluluğuna da: "Uzak olsunlar" denildi.”

"Ey Nuh" denildi. "Sana ve seninle birlikte olan ümmetler üzerine Bizden selam ve bereketlerle (gemiden) in. (Sizden türeyecek diğer kâfir) Ümmetleri de yararlandıracağız, sonra onlara Bizden acı bir azap dokunacaktır.”⁷⁹

“Böylelikle Biz ona: "Gözetimimiz altında ve vahyimizle gemi yap. Nitekim Bizim emrimiz gelip de tandır kızışınca, onun içine her (tür hayvandan) ikişer çift ile içlerinden aleyhlerine söz geçmiş (azap gerekmiş) olanlar dışında olan aileni de alıp koy; zulmedenler konusunda Bana muhatap olma, çünkü onlar boğulacaklardır" diye vahyettik.”

"Böylece sen, beraberinde olanlarla gemiye bindiğinde o zaman de ki: "Bizi o zulmeden kavimden kurtaran Allah'a hamt olsun.”

“Ve de ki: "Rabbim, beni kutlu bir konakta indir, Sen konuklayanların en hayırlısıdır.”⁸⁰

“Bunun üzerine, onu ve onunla birlikte olanları (insan ve hayvanlarla) yüklü gemi içinde kurtardık.”

“Sonra bunun ardından geride kalanları da suda-boğduk.”⁸¹

“Sonra diğerlerini suda boğduk.”⁸²

⁷⁹ Hud: 11/37-48.

⁸⁰ Mü'minun: 23/27-29.

⁸¹ Şu'ara: 26/119-120.

⁸² Saffat: 37/82.

“Biz de 'bardaktan boşanırcasına akan' bir su ile göğün kapılarını açtık.”

“Yeri de 'coşkun kaynaklar' halinde fişkırttık. Derken su, takdir edilmiş bir işe karşı (hükümümüzü gerçekleştirmek üzere) birleşti.”

“Ve onu da tahtalar ve çiviler(le inşa edilmiş gemi) üzerinde taşıdık.”

“Gözlerimiz önünde akıp-gitmekteydi. (Kendisi ve getirdikleri) İnkâr edilmiş-nankörlük edilmiş olan (Nuh)a bir mükâfat olmak üzere.”⁸³

Sahnenin Tanımı: Sahnede Kur'an da sıkça anlatılan Tufan hadisesinin gerçekleştiği an betimlenmiştir. Açık bir alanda resmedilen minyatürün merkezinde içerisinde Hz. Nuh ve ona inanan kişilerin bulunduğu gemi yer almaktadır. Geminin ortasında açık kahverengi kaftanı, mavi elbisesi ile tasvir edilen Hz. Nuh'a yer verilmiştir. Başında peygamberliğinin nişanesi olarak ateş şeklinde halesiyle resmedilen Peygamber, gemide bulunan diğer kişilerle sohbet ederken görülmektedir. Hz. Nuh'un dışında gemide ikisi kadın beşi erkek olmak üzere toplamda yedi figür bulunmaktadır. Erkek figürlerden ikisi geminin iki ucunda ellerindeki küreklerle gemiyi kontrol ederken, diğer üç erkek Hz. Nuh ile sohbet halindedir. Gemide yer alan kadınlar ise Hz. Nuh'un arkasında onu dinler şekilde sahnede yerini almıştır. Baş ve kıç kısmı at başı şeklinde olan gemi iki katlı olarak betimlenmiş ve alt katında Kur'an anlatımına uygun olarak hayvan figürlerine yer verilmiştir. Beyaz bir yelkene sahip olan geminin yelkeni üzerinde Farsça olarak *“Ümmetin duvarının destekçisi sen olduğun için ne derdi olabilir, Nuh denizci olduktan sonra denizin dalgasından korkulmaz.”* yazmaktadır.

Sahnenin alt bölümüne bakıldığında tufan hadisesinden kurtulmaya çalışan insanlara yer verilmiştir. Bir evin içerisinde veya duvara tırmanmaya çalışan insanlar tufan hadisesinin şiddetini vurgular niteliktedir. Sahnenin arka fonu tamamen siyah renkle resimlenmiş su temasıyla kaplanmıştır. Minyatürde genel olarak siyah, kahverengi, mavi ve beyaz renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme: Kur'an'ı Kerim'de insanların ibret alması için anlatılan kıssaların başında gelen Nuh Tufanı İslam Minyatür sanatında en çok işlenen konuların başında gelmektedir. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarıp şirk koşan bir kavime peygamber olarak gönderilen Hz. Nuh, kavmine yıllarca tebliğde bulunmasına rağmen ona inanan sayısı çok

⁸³ Kamer: 54/11-14.

az olmuştur. Uzun yıllar süren bu tebliğ uğraşının sonunda Allah Hz. Nuh'a kavminin helak edileceğini vahiy etmiş ve ona bir gemi yapmasını emretmiştir. Gelen bu vahiy sonrası Hz. Nuh Allah'tan almış olduğu emir ile bir gemi inşa etmiş ve ona inananlar ile birlikte yeryüzünde yaşayan tüm hayvanlardan birer çift gemisine alarak tufan hadisesinden kurtulmuştur.

Kur'an'da detaylı bir şekilde anlatılan bu kıssa katalog bölümünde incelediğimiz sahne ile karşılaştırıldığında anlatım ile minyatürün birebir uyum içerisinde resmedildiği görülmektedir. Sahne 16. yüzyılda İran'da yapılmış diğer örneklerle karşılaştırıldığında büyük farklılıkların olmadığı görülmektedir.

Safevi döneminde minyatürlenmiş Nuh Tufanı sahnelerinde genellikle tufan hadisesinin gerçekleştiği an betimlenmeye çalışılmıştır. Sahnelerde genellikle insanlar ve hayvanların bir gemi içerisinde güvenle seyahat ettiği görülürken, bazı minyatürlerde sadece Hz. Nuh'a inanan insanların olduğu örnekler de mevcuttur (Fotoğraf 16).

Minyatür üslup açısından değerlendirildiğinde figürlerin Kazvin ekolünün özelliklerine göre yuvarlak yüzlü, yay kaşlı ve genelde ya zülüflü ya da sakallı olarak betimlendiği görülmektedir. Geniş omuzlu ince belli bir vücut yapısına sahip olan figürlerin kıyafetleri genel olarak bitkisel ve figüratif süslemelere sahiptir.

Fotoğraf 15. Nuh Tufanı

Fotoğraf 16. Nuh Tufanı (Columbia Üniversitesi Kısas'ı Enbiya Yazması)⁸⁴

⁸⁴ https://openn.library.upenn.edu/Data/0032/X892_8_Q1_Q/data/web/9213_0044_web.jpg (Erişim Tarihi: 09.05.2021).

Hız. Salih'in Deve Mucizesi

Katalog No: 5

Yazma Sayfa No: 22

Fotoğraf No: 17

Sahnenin Kaynağı: Hız. Salih'in Deve Kıssası Şuara Suresi (141- 158), Araf Suresi (73-78), Hud Suresi (61-67), Kamer (23-31). Suresinin ayetlerinde anlatılmıştır.

"Semûd kavmi de Peygamberleri yalanladı."

"Hani kardeşleri Salih, onlara şöyle demişti: "Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?"

"Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."

"Öyle ise Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin!"

"Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir."

"Siz buradaki bahçelerde, pınar başlarında, ekinlerde, meyveleri olgunlaşmış hurmalıklarda güven içinde bırakılacak mısınız?"

"Bir de dağlardan ustalıkla evler yontuyorsunuz."

"Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."

"Yeryüzünde ıslaha çalışmayıp fesat çıkaran haddi aşmışların emrine itaat etmeyin."

"Dediler ki: "Sen ancak büyülenmişlerdensin."

"Sen de ancak bizim gibi bir beşersin. Eğer doğru söyleyenlerden isen haydi bize bir mucize getir."

"Salih, şöyle dedi: "İşte bir dişi deve! Onun (belli bir gün) su içme hakkı var, sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır."

"Sakın ona bir kötülük dokundurmayın. Yoksa büyük bir günün azabı sizi yakalar."

"Derken onu kestiler, fakat pişman oldular."

“Böylece onları azap yakaladı. Şüphesiz bunda bir ibret vardır. Onların çoğu ise iman etmiş değillerdir.”⁸⁵

“Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i Peygamber olarak gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka bir ilâh yoktur. Gerçekten size Rabbinizden (benim peygamber olduğumu gösterecek) açık bir delil geldi. İşte size bir mucize olarak Allah'ın şu devesi. Bırakın onu da Allah'ın mülkünde yesin, içsin. Sakın ona bir kötülük etmeyin. Yoksa sizi elem dolu bir azap yakalar."

"Hatırlayın ki Allah Âd kavminden sonra, sizi onların yerine getirdi ve sizi yeryüzünde yerleştirdi. Yerin ovalarında köşkler kuruyor, dağları oyup evler yapıyorsunuz. Artık Allah'ın nimetlerini anın da yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın."

“Kavminin büyüklük taslayan ileri gelenleri, küçük görülüp ezilen inanmışlara, "Siz, Salih'in, Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu (sahiden) biliyor musunuz?" dediler. Onlar da, "Biz şüphesiz onunla gönderilene inananlarız" dediler.”

“Büyüklük taslayanlar, "Şüphesiz biz sizin inandığınız şeyi inkâr edenleriz" dediler.”

“Nihayet deveyi kestiler, Rablerinin emrine karşı geldiler ve "Ey Salih! Sen eğer (dediğin gibi) peygamberlerden isen, haydi bizi tehdit ettiğin azabı getir" dediler.”

“Derken, onları o kuvvetli sarsıntı yakaladı da yurtlarında yüzüstü hareketsiz çöke kaldılar.”⁸⁶

“Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i peygamber gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilâhınız yok. O, sizi yeryüzünden (topraktan) yarattı ve sizi oranın imarında görevli (ve buna donanımlı) kıldı. Öyle ise O'ndan bağışlanma dileyin; sonra da O'na tövbe edin. Şüphesiz Rabbim yakındır ve dualara cevap verendir.”

“Onlar şöyle dediler: "Ey Salih! Bundan önce sen, aramızda ümit beslenen bir kimseydin. Şimdi babalarımızın taptıklarına tapmamızı bize yasaklıyor musun? Şüphesiz, biz senin bizi çağırdığın şeyden derin bir şüphe içindeyiz."

⁸⁵ Şu'ara: 26/141-158.

⁸⁶ Araf: 7/73-78.

"Salih, dedi ki: "Ey kavmim! Söyleyin bakayım, eğer ben Rabbim tarafından apaçık bir delil üzerinde isem ve bana tarafından bir rahmet (peygamberlik) vermişse, O'na karşı geldiğim takdirde beni Allah'tan kim koruyabilir? Demek ki, zarara uğratmaktan başka bana katkınız olmaz."

"Ey kavmim! İşte size mucize olarak Allah'ın dişi bir devesi. Bırakın onu, Allah'ın arzında yayılıp otlasın. Ona kötülük dokundurmayın, yoksa sizi yakın bir azap yakalar."

"Derken onu kestiler. Salih, dedi ki: "Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. (Sonra helâk olacaksınız.) İşte bu, yalanlanamayacak bir tehdittir."

"(Helâk) emrimiz geldiğinde Salih'i ve beraberindeki iman etmiş olanları tarafımızdan bir rahmetle helâktan ve o günün rezilliğinden kurtardık. Şüphesiz Rabbin mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."

"Zulmedenleri o korkunç uğultulu ses yakaladı da yurtlarında diz üstü çökekaldılar."⁸⁷

"Semûd kavmi de uyarıcıları yalanlamış ve şöyle demişlerdi: "İçimizden bir insana mı uyacağız? (Asıl) o takdirde biz apaçık bir sapıklık ve delilik içine düşmüş oluruz."

"Bizim aramızdan vahiy ona mı verildi? Hayır, O yalancının, şımarığın biridir."

"Onlar yarın bilecekler: Kimmiş yalancı, kimmiş şımarık!"

"(Salih'e şöyle demiştik:) "Şüphesiz biz, onlara bir imtihan olmak üzere, o dişi deveyi göndereceğiz. Şimdi onları gözetle ve sabret."

"Onlara, suyun (deve ile) kendileri arasında (nöbetleşe) paylaştırıldığını, bildir. Her su nöbetinde sahibi hazır bulunsun."

"Derken, (kavmin en azgını olan) arkadaşlarını çağırdılar. O da işe koyuldu ve deveyi kesti."

"Fakat azabım ve uyarılarım nasılmış!"

"Şüphesiz biz, onların üzerine tek bir korkunç ses gönderdik de, onlar, ağıldaki hayvanların çiğneyip ufaladıkları kuru çöpler gibi oldular."⁸⁸

⁸⁷ Hud: 11/61-67.

⁸⁸ Kamer: 54/23-31.

Sahnenin Tanımı: Hz. Salih'in deve mucizesinin anlatıldığı sahenin merkezinde başında ateş şeklinde halesi, turuncu kaftanı koyu mavi elbisesi ile betimlenen Hz. Salih bulunmaktadır. Sağ elinde kırmızı renkte bir asa bulunan Hz. Salih'in karşısında kayalıkların üzerinde duran kahverenginde tasvir edilen deve yer almaktadır. Hz. Salih'in arkasında olayı şaşkınlıkla seyreden beş erkek figürü yer almaktadır. Şaşkın bir şekilde gerçekleşen mucizeyi işaret eden bu figürler dışında kompozisyonun üst kısmında bu olaya şahitlik eden üç erkek figürü daha bulunmaktadır Tüm bu figürlerin dışında sahenin sağ üst bölümünde bir keçi daha betimlenmiştir. Figürlerin tamamı aynı yüz tipiyle ve üzerinde altın renkli bezemeleri bulunan farklı renkteki elbiseleriyle betimlenmiştir.

Sahne de doğa olaylarına bakıldığında devenin üzerinde bulunduğu büyük kaya formları, küçük ağaç, çiçekler ve öbek şeklindeki küçük otlar Kazvin dönemi özelliklerine uyumlu olarak tasvir edilmiştir. Ufuk çizgisinin dar tutulduğu sahen de gökyüzü açık kahverengi olarak tasarlanmıştır. Gökyüzü beyaz renkli ve kıvrımlı üç bulutla hareketlendirilmiştir.

Değerlendirme: Kur'an'ı Kerimde helak oldukları anlatılan kavimlerden biri olan Semud kavmine peygamber olarak gönderilen Hz. Salih, kavmine putlara tapmamaları ve Allah'a inanmaları için onları uyarmış fakat olumlu bir yanıt alamamıştır. Tebliğ sürecinin devam ettiği yıllarda Semud kavimi Hz. Salih'den bir mucize gerçekleştirmesini istemişler, bu istekleri karşılığında Hz. Salih kavmine dişi bir deve getirmiştir. Hz. Salih dişi devenin başına bir kötülük gelmesi halinde Semud kavmine helak olacakları bilgisini vermiş ve azgın kavim dişi deveyi keserek helak olmuştur. Kur'an'da dişi devenin nasıl getirildiği hakkında detaylı bir bilgiye yer verilmemesine karşın, Sa'lebi'nin yazmış olduğu Arais'ül- Mecalis kitabında İsrailiyat kaynakları ile genişletilen kıssada dişi devenin bir kayadan doğduğu bilgisine yer verilmiştir.⁸⁹ Sa'lebi'nin kıssasında yer alan bu detayın ana kaynağının kim olduğu bilgisine yer verilmemiştir. Hz. Salih'in deve mucizesinin anlatıldığı sahne Kur'an ve Arais'ül Mecalis kitabında yer alan kıssa anlatımı ile birebir uyum içerisinde betimlenmiştir. Dişi devenin kayalıklar içerisinde çıktığı anın resimlendiği kompozisyon Kazvin döneminin karakteristik öğelerini barındırmaktadır.

⁸⁹ Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2016, 126-130.

Sahne çağdaşlarıyla da karşılaştırıldığında büyük bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Sahnelerde genellikle bu örnekte de olduğu gibi Hz. Salih'in dişi deve mucizesini gerçekleştirdiği an betimlenmiştir (Fotoğraf 18). Bu minyatürde en çok ön plana çıkan öge ise büyük plastik kayalardır. Bu dönemde yapılmış çoğu minyatürde yer alan bu kaya formları dişi devenin bulunduğu alanda görülmektedir. Kaya formlarının üzerinde genellikle küçük ağaçlara yer verilmesi yine bu üslubun özelliklerindendir.

Fotoğraf 17. Hz. Salih'in Deve Mucizesi

Fotoğraf 18. Hz. Salih'in Deve Mucizesi (Aziz Kiril ve Aziz Methodius Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)⁹⁰

⁹⁰ <http://82.147.128.134/izr/public/image> (Erişim Tarihi: 12.05.2021).

Hz. İbrahim'in Ateşe Atılması

Katalog No: 6

Yazma Sayfa No: 26

Fotoğraf No: 19

Sahnenin Kaynağı: Hz. İbrahim'in ateşe atılması kıssası, Enbiya (66-70), Ankebut (24), Saffat (95-98) ayetlerinde anlatılmıştır.

"İbrahim, şöyle dedi: "Öyle ise siz, (hâlâ) Allah'ı bırakıp da, size hiçbir fayda, hiçbir zarar veremeyecek şeylere mi tapacaksınız?"

"Yazıklar olsun, size de; Allah'ı bırakıp tapmakta olduklarınıza da! Hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız?"

"(İçlerinden bazıları), "Eğer (bir şey) yapacaksanız, onu yakın da ilâhlarınıza yardım edin" dediler."

"Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol" dedik.

*"Ona böyle bir tuzak kurmak istediler. Fakat biz onları en çok zarar edenler durumuna düşürdük."*⁹¹

*"Bunun üzerine kavminin (İbrahim'e) cevabı yalnızca: "Onu öldürün ya da yakın" demek oldu. Böylece Allah onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda, iman eden bir kavim için ayetler vardır."*⁹²

"İbrahim, şöyle dedi: "Yonttuğunuz putlara mı tapıyorsunuz?"

"Oysa Allah sizi de, yaptığınız şeyleri de yaratmıştır."

"Kavmi, "Onun için bir bina yapın, (içinde ateş yakın) ve onu ateşe atın" dedi.

*"Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları en alçak kimseler kıldık."*⁹³

Sahnenin Tanımı: Hz. İbrahim'in ateşe atılmasının anlatıldığı kompozisyon ince bir çerçeve ile metnin içerisine yerleştirilmiştir. Açık bir alanda minyatürlenmiş sahnenin

⁹¹ Enbiya: 21/66-70.

⁹² Ankebut: 29/24.

⁹³ Saffat: 37/95-98.

alt bölümünde bir ateş ile çevrelenmiş bahçe içerisinde oturan Hz. İbrahim ve Cebrail bulunmaktadır. Altıgen bir taht üzerinde kahverengi kaftanı ve mor elbisesi ile dizleri üzerine oturmuş Hz. İbrahim, karşında yer alan mavi ve kırmızı renkli kanatları, turuncu elbisesi ile ona bir kaftan uzatan Cebrail'e bakarken resmedilmiştir. Hz. İbrahim ve Cebrail Kur'an anlatımına uygun olarak etraflarını bir çember şeklinde çeviren ateş içerisinde yer almaktadır. Sahnenin ana karakterlerinin resmedildiği bahçe teması Kazvin okulunun karakteristik bahçe temasına göre resimlenmiştir. Bahçede bulunan ve etrafı küçük taşlar ile sınırlandırılmış su, bu dönemin minyatürlerinde en çok kullanılan öğelerin başında gelmektedir. Bahçe temasının hemen sol kısmında ise Hz. İbrahim'in ateşe atılmasında kullanılan mancınık aleti göze çarpmaktadır. Sahnenin üst bölümüne bakıldığında ise bir tepenin arkasında Hz. İbrahim'in ateşten etkilenmemesini şaşkınlıkla izleyen sekiz erkek figürü yer almaktadır. Figürlerden soldan ikinci olan kişi başındaki Timurlu dönemine ait olan başlığı ve başlıkta bulunan püskülden anlaşıldığı üzere Nemrut' dur. Nemrut'un dışında sahnede yer alan figürler, olayı şaşkınlık ile izlerken resimlenmiştir. Minyatürde bulunan figürlerin yüz hatları incelendiğinde genellikle yuvarlak yüzlü, yay kaşlı, badem gözlü oldukları görülür. Figürlerin bazıları sakallı olarak resimlenirken sakalsız olan figürlerin uzun zülüflü oldukları görülmektedir.

Minyatürde doğa olaylarına bakıldığında Hz. İbrahim ve Cebrail'in bulunduğu alan çiçekler ve bir su teması ile bir bahçe gibi resimlenirken geriye kalan kısım açık mavi renkli ve üzerinde cılız otların olduğu bir şekilde resmedilmiştir. Ufuk çizgisinin dar tutulduğu sahnede gökyüzü altın sarısı renginde betimlenmiştir.

Değerlendirme: İslam inancında büyük bir peygamber olarak görülen Hz. İbrahim'in kıssaları minyatür sanatında sevilerek resimlenen konuların başında gelmektedir. Putperest bir topluma peygamber olarak gönderilen Hz. İbrahim kavmi ve firavun ile yıllarca mücadele etmiştir. Kavminin inandığı putlara zarar veren Hz. İbrahim Nemrut tarafından cezalandırılarak ateşe atılmak istenmiş fakat Allah'ın yardımı ile göstermiş olduğu mucize ile atıldığı ateşten etkilenmemiştir. Kur'an anlatımı ile sahne karşılaştırıldığında uyumlu olduğu görülmektedir.

Kazvin döneminin karakteristik üslubunun yansıtıldığı sahnede Timurlu dönemi başlıklar, figürlerin resimlenişi ve su temasının minyatüre aktarılması belli karakteristik öğeler kullanılmıştır. Kazvin dönemi minyatürlerinde hükümdarlar, üst düzey

yöneticilerin veya kişilerin resimlenirken tercih edildiği başlıklar ilk olarak Timurlu dönemi minyatürlerinde görüldüğünden dolayı bu ismi almıştır. Kullanılan bu başlık İran coğrafyasında Türkmen dönemi diye adlandırılan minyatür ekolünün Safevi dönemi Kazvin Okulu ile benzer unsurların ve etkileşimin göstergesidir. Firavun ve sahnede yer alan diğer erkek figürler yaşanan bu mucizenin izleyiciye daha iyi anlatılabilmesi için şaşkın bir şekilde resimlenmiş olması yine belli bir üslup anlayışının kanıtıdır. Minyatürde görülen figürlerin bazıları bu şaşkınlığı ellerini ağızlarına götürerek bazıları ise elleri ile olayı işaret ederek yaşamaktadır.

Sahne 16. yüzyılda resmedilmiş diğer örnekleri ile karşılaştırıldığında benzer unsurların olduğu görülmektedir (Fotoğraf 20). Sahnelerde genellikle alt bölümde Hz. İbrahim ve Cebrail ateşin içinde konuşurken, üst bölümde olayı şaşkınlıkla izleyen figürler bulunur.

Fotoğraf 19. Hz. İbrahim'in Ateşe Atılması

Fotoğraf 20. Hz. İbrahim'in Ateşe Atılması (Columbia Üniversitesi Kısas'ı Enbiya Yazması)⁹⁴

⁹⁴ https://openn.library.upenn.edu/Data/0032/X892_8_Q1_Q/data/web/9213_0062_web.jpg (Erişim Tarihi: 13.05.2021).

Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i Kurban Etmesi

Katalog No: 7

Yazma Sayfa No: 32v

Fotoğraf No: 21

Sahnenin Kaynağı: Hz. İbrahim'in İsmail'i kurban etme kıssası Kur'an'ın Saffat suresinin (102-107) ayetlerinde detaylıca anlatılmıştır.

"Böylece (çocuk) onun yanında koşabilecek çağa erişince (İbrahim ona): "Oğlum" dedi. "Gerçekten ben seni rüyamda boğazlıyorken gördüm. Bir bak, sen ne düşünüyorsun." (Oğlu İsmail) Dedi ki: "Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşallah, beni sabredenlerden bulacaksın."

"Sonunda ikisi de (Allah'ın emrine ve takdirine) teslim olup (babası, İsmail'i kurban etmek için) onu alını üzerine yatırdı."

"Biz ona: "Ey İbrahim" diye seslendik."

"Gerçekten sen, rüyayı doğruladın. Şüphesiz Biz, ihsanda bulunanları böyle ödüllendiririz."

"Doğrusu bu, apaçık bir imtihandı."

*"Ve ona büyük bir kurbanı fidye olarak verdik."*⁹⁵

Sahnenin Tanımı: Açık bir alanda kurgulanan sahnenin merkezinde başındaki ateş şeklinde halesi, mavi kaftanı, kahverengi elbisesi ile Hz. İbrahim yer almaktadır. Sağ elinde büyük bir bıçak bulunan Hz. İbrahim oğlu İsmail'i kurban edecekken gökyüzünde turuncu elbisesi, Timurlu dönemi başlığı ile resmedilen Cebrail'e bakarken betimlenmiştir. Elinde beyaz bir koçla resmedilen Cebrail'in hemen alt kısmında kıssanın diğer ana karakteri olan Hz. İsmail görülmektedir. Elleri arkada bağlı şekilde, dizleri üzerine çökmüş olan Hz. İsmail başındaki ateş şeklinde halesi, mavi elbisesi ile resmedilmiştir. Sahnenin ana karakterleri dışında uzaktan bu olayı izleyen pembe elbisesi, beyaz kaftanı ve elinde bir asa ile siyah tenli olarak şeytan figürü görülmektedir.

⁹⁵ Saffat: 37/102-107.

Hız. İsmail'in Kurban edileceği anın resimlendiği minyatürde doğa olaylarına bakıldığında Kazvin ekolü karakteristik unsurlarının olduğu görölmektedir. Minyatürün sağ alt kısmında yer alan büyük kaya formu bu dönemin minyatürlerinde en sık kullanılan öğelerin başında gelmektedir.

Sahnede zemin olgusuna bakıldığında büyük alan, açık kahverengi, üzeri öbek şeklinde cılız otlar ve çiçek öbekleriyle doldurulmuştur. Hız. İbrahim ve İsmail'in bulunduğu alan ise bir bahçe teması şeklinde kurgulanarak yeşil bir renkle betimlenmiştir. Bir ağaç ve farklı renklerdeki çiçekler ile doldurulan zemin alt bölümde akarsu ile sınırlandırılmıştır. Büyük kaya formunun sol alt kısmından akan su teması yine bu ekolün karakteristik öğelerindendir. Ufuk çizgisinin oldukça dar tutulduğu sahnenin arka fonu açık mavi renkte düzenlenmiştir.

Değerlendirme: Yaşlılık döneminde bir oğlu olması dâhilinde onu Allah'a kurban edeceği sözünü hatırlayan Hız. İbrahim, görmüş olduğu rüya üzerine yedi yaşına gelen oğlu İsmail'in yanına gelmiş ve ondan bir ip ve büyük bir bıçak almasını isteyerek ev halkına odun toplamaya gideceklerini söylemiştir. Kıssaya göre yolda şeytan Hız. İbrahim ve İsmail'i yapacaklarından vazgeçirmeye çalışmış fakat bu konuda başarılı olamadığı anlatılmıştır. Hız. İbrahim ve İsmail vadiye geldiklerinde Babası oğluna onu rüyasında boğazlarken gördüğünü ve bunun Allah'ın bir emri olduğunu söylemiştir. Hız. İsmail babasına "Babacığım emrolduğun şeyi yap" cevabını verir. Hız. İbrahim bu söz üzerine oğlunun ellerini bağlayıp boğazına bıçağı dayadığı anda Cebrail elindeki kurbanla gökyüzünden iner ve Hız. İsmail'i kurban edilmekten kurtarır⁹⁶.

İslamiyet inancında Allah'a kulluğun ve teslimiyetin simgesi olan bu olay kısas'ı enbiya kitaplarında sıkça anlatılmıştır. Kur'an da kısa ve öz bir şekilde özetlenen bu olay Taber'i Tarihi ve Sa'lebi'nin yazmış olduğu Kısas'ı Enbiyasında genişletilerek anlatılmıştır. Kur'an'ı Kerimde anlatımda yer verilmeyen şeytan figürüne bu iki kitapta da yer verilmiştir. Anlatıma göre Şeytan Hız. İbrahim'in oğlu Hız. İsmail'i kurban edeceği yere götürürken onları yoldan çevirmeye çalışmış, fakat başarılı olamamıştır.

Minyatür sanatında anlatılmaya çalışılan Hız. İbrahim'in İsmail'i kurban etme sahnelerine bakıldığında genel itibari ile bir kompozisyon bütünlüğünün olduğu görölmektedir. Sahnelerde genellikle Hız. İbrahim elindeki bıçağıyla gökyüzünde elinde

⁹⁶ Köksal, 2016, 186-191.

kurban ile gelen Cebrail'e bakarken resmedilirken teslimiyetin simge karakteri olan Hz. İsmail elleri arkada bağlanmış ve dizleri üzerine çökmüş şekilde betimlenmiştir. Belirli bir konu anlayışı içerisinde resimlenen minyatürde değişkenlik gösteren tek figür şeytan figürüdür. Tezimizin konusunu oluşturan sahnede olduğu gibi şeytan figürünün yer aldığı sahnelerin yanı sıra şeytan figürünün olmadığı sahneleri de görmek mümkündür (Fotoğraf 22).

Sahne Kazvin ekolü üslubu içerisinde değerlendirildiğinde yine dönemin karakteristik öğelerinin vurgulandığı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Figürlerin yüz hatları, büyük bir melek olduğu bilinen Cebrail'in başında büyük kişiliklerin kullandığı Timurlu dönemi başlık, kıyafetlerde kullanılan bitkisel süslemeler, büyük kaya formları, küçük taşlar ile sınırlandırılan su teması dönemin karakteristik özelliklerinin vurgulandığının göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fotoğraf 21. Hz. İbrahim'in İsmail'i Kurban Etmesi

Fotoğraf 22. Hz. İbrahim'in İsmail'i Kurban Ermesi (Columbia Üniversitesi Kısası Enbiya Yazması)⁹⁷

⁹⁷ https://openn.library.upenn.edu/Data/0032/X892_8_Q1_Q/data/web/9213_0078_web.jpg (Erişim Tarihi: 15.05.2021).

Hız. Yusuf'un Kuyudan Çıkarılması

Katalog No: 8

Yazma Sayfa No: 43v

Fotoğraf No: 23

Sahnenin Kaynağı: Yusuf suresinin 11-20 ayetlerinde Hız. Yusuf'un kuyuya atılması ve kurtarılması olayı anlatılmıştır.

"Babalarına şöyle dediler: "Ey babamız! Yûsuf hakkında bize neden güvenmiyorsun? Hâlbuki biz onun iyiliğini isteyen kişileriz."

"Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz."

" Babaları, "Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer, diye korkuyorum."

"Onlar da, "Andolsun biz kuvvetli bir topluluk iken onu kurt yerse (o takdirde) biz gerçekten hüsrana uğramış oluruz" dediler."

"Yûsufu götürüp kuyunun dibine bırakmaya karar verdikleri zaman biz de ona, "Andolsun, (senin Yûsuf olduğunun) farkında değillerken onların bu işlerini sen kendilerine haber vereceksin" diye vahyettik."

" (Yûsuf'u kuyuya bırakıp) akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler."

"Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın" dediler.

" Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Yakub dedi ki: "Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah'tır."

" Bir kervan gelmiş, suçularını suya göndermişlerdi. Sucu kovanını kuyuya salınca, "Müjde! Müjde! İşte bir oğlan!" dedi. Onu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar. Oysa Allah, onların yaptıklarını biliyordu."

“Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona değer vermiyorlardı.”⁹⁸

Sahnenin Tanımı: Hz. Yusuf’un kardeşleri tarafından kuyuya atıldıktan sonra yoldan su almak için geçen bir kervan tarafından bulunup kuyudan çıkartılması kıssasının anlatıldığı minyatür açık bir alanda resimlenmiştir. Sahnenin ana karakteri olan Hz. Yusuf sahnenin sağ tarafında, onu bulan iki kişi tarafından kuyunun içerisinden çıkartılırken resmedilmiştir. Başında peygamberlik nişanesi, sarı kaftanı, mor elbisesi ve beyaz başlığı ile resmedilen Hz. Yusuf kuyunun içerisine sarkıtılan su kovaşının içerisinde ipe sarılmış yukarıda onu kurtaran kişilere bakmaktadır.

Yukarıda bulunan mavi pantolon, turuncu gömlek ve sarı elbiseli kişi ve yanında bulunan yeşil kaftanlı ve kırmızı elbiseli figür Hz. Yusuf’u kuyudan kurtarmaktadır. Bu üç karakterin dışında sahnede sekiz erkek figür daha bulunmaktadır. Sahnenin çeşitli bölümlerinde bulunan üç çadır içerisinde ikişerli gruplar halinde altı figür sohbet etmektedir. Beyaz renkli çadır içerisinde sağ tarafına uzanan kişi hem çadırdan hem de kıyafetlerinden anlaşıldığı kadarı ile kervan sahibidir. Yanında bulunan turuncu elbiseli kişi ise yüksek ihtimalle Hz. Yusuf’un bulunmasının haberini vermektedir.

Sahnenin alt kısmında bulunan diğer iki çadırdaki kervanda olan kişilerin sohbet ettikleri görülmektedir. Sohbet eden figürlerin dışında kervanda hizmet için görevlendirildiği anlaşılan iki erkek daha yer alır. Figürlerden biri sahnenin sağ alt bölümünde bulunan çadırın arkasında elindeki tepsisi ve yanındaki ibrikle beyaz çadıra yönelmiş şekilde resimlenmiştir. Sahnede bulunan son erkek figür ise tepelerin arkasında bulunan hayvanlar ile ilgilenmektedir.

Kompozisyonlarda insanlar dışında kervan olgusunun daha iyi vurgulanması için yük hayvanlarına da yer verilmiştir. Beyaz çadırın arkasında bulunan iki deve, sahnenin üst bölümünde ise yine binek hayvanlarına yer verilmiştir.

Sahnede zemin olgusuna bakıldığında yazma eser içerisinde bulunan diğer minyatürlerden farklı olarak zemin açık mavi olarak resimlenmiştir. Öbek şeklinde cılız otlar ve çiçekler ile doldurulmuş olan zeminin sol kısmında Hz. Yusuf’un çıkartıldığı kuyu siyah renktedir. Minyatürde yer alan figürlere bakıldığında yazma eserde yer alan

⁹⁸ Yusuf: 12/11-20.

diğer minyatürlerde olduğu gibi yüz hatları ve kıyafetler Kazvin dönemi özelliklerine göre biçimlenmiştir.

Ufuk çizgisinin çok dar tutulduğu minyatürde gökyüzü altın sarısı rengindedir. Minyatürde genel olarak açık mavi, sarı, turuncu, siyah, beyaz ve mor renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme: Hz. Yusuf, minyatür sanatı içerisinde kıssalarının en çok minyatürlendiği peygamberden biridir. Sadece kısas'ı enbiyalarda değil Yusuf'u Züleyha adlı yazma eserlerde de minyatürler ile kıssalarının anlatıldığı Hz. Yusuf'un hayat hikâyesi her dönemde sevilerek yazma eserlere konu olmuştur. Hz. Yusuf'un kuyuya atılması sahnesi Kur'an anlatımına uyumlu olarak resimlenmiştir. Sahne 16. yüzyılda Kazvin'de yapılmış diğer örnekleriyle karşılaştırıldığında benzer özellikler ile resmedildiği görülmektedir.

16. yüzyıl İran minyatürlerine bakıldığında kompozisyonda genellikle Hz. Yusuf'u kuyudan çıkaran kişi veya kişilerin olduğu ve kervanda diğer insanların işleri ile uğraştığı bir tasarım söz konusudur (Fotoğraf 24). Sahnede dikkat çekilmesi gereken konu ise minyatürlerin 16. yüzyılda kervanların günlük yaşamı, nasıl yol aldığı veya ne şekilde bir hiyerarşinin bulunduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Fotoğraf 23. Hz. Yusuf'un Kuyudan Çıkartılması

Fotoğraf 24. Hz. Yusuf'un Kuyudan Çıkartılması (New York Halk Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)⁹⁹

⁹⁹ <https://digitalcollections.nypl.org/items/5e66b3e9-02c2-d471-e040-e00a180654d7> (Erişim Tarihi: 15.05.2021).

Hız. Yusuf'un Güzelliğinden Etkilenen Kadınların Ellerini Kesmesi

Katalog No: 9

Yazma Sayfa No: 48v

Fotoğraf No: 25

Sahnenin Kaynağı: Kadınların, Yusuf'un güzelliğinden etkilenip ellerini kesmesi sahnesi Kur'an'ın Yusuf suresinin 30-32. ayetlerinde anlatılmıştır.

"Şehirde birtakım kadınlar, "Aziz'in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murad almak istemiş. Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz" dediler."

"Kadın, bunların dedikodularını işitince haber gönderip onları çağırdı. (Ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi ve Yûsuf'a, "Çık karşılarına" dedi. Kadınlar Yûsuf'u görünce, onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. "Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir" dediler."

*" Bunun üzerine kadın onlara dedi ki: "İşte bu, beni hakkında kınadığınız kimsedir. Andolsun, ben ondan murad almak istedim. Fakat o, iffetinden dolayı bundan kaçındı. Andolsun, eğer emrettiğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve zillete uğrayanlardan olacak."*¹⁰⁰

Sahnenin Tanımı: Kapalı bir mekân içerisinde kurgulanan Hz. Yusuf'un güzelliğinden etkilenen kadınların ellerini kesmesi sahnesinin ana karakteri olan Hz. Yusuf sahnenin sağ bölümünde elinde bir tepsi ve ibrikle ayakta durur şekilde resmedilmiştir. Baş kısmı peygamberliğin göstergesi olan ateş şeklinde halesi, Timurlu dönemi başlığı, mavi kaftanı ve turuncu elbisesi ile resimlenen Hz. Yusuf kadınlara tepsi üzerindeki ibrik ile hizmet etmektedir. Hz. Yusuf'un karşısında bulunan kadın ise kıssanın ana karakterlerinden olan evin sahibi Züleyha'dır. Altıgen bir taht üzerinde bağdaş kurmuş Hz. Yusuf'a şaşkınlık ile bakarken resimlenen Züleyha başındaki Timurlu dönemi başlığı, mavi elbisesi ve turuncu kaftanı ile betimlenmiştir.

¹⁰⁰ Yusuf: 12/30-32.

Sahnede bu iki ana karakterin dışında on kadın figüre daha yer verilmiştir. Kadınlardan ikisi Züleyha'nın arkasında ayakta beklerken resimlenmiştir. Büyük ihtimalle Züleyha'nın hizmetkârı olarak resimlenen bu iki figür ellerindeki meyve dolu tepsiyle resimlenmiştir. Diğer kadın figürlere bakıldığında ise ikili ve üçlü gruplar halinde betimlenen kadın figürlerden bazıları kıssa anlatımına uygun olarak ellerini keserken veya baygınlık geçirir şekilde sahneye dâhil edilmiştir. Natüralist ve stilize bitkilerle bezenmiş dilimli bir kemer ile eyvan görünümü kazandırılan kapalı mekânın duvarları yine bitkisel bezemelerle süslenmiştir. Beyaz zemin üzerine açık mavi renkli bezemelerin bulunduğu duvar üzerinde bir kapı ve sivri kemerli iki pencereye yer verilmiştir. Dikdörtgen biçimli perde ile kapatılmış kapı yarı açık olarak resimlenmiş ve kapının arkasında bir bahçe temasına yer verilmiştir. Kapalı mekânın zemini ise açık mor ve siyah zemin üzerine altın sarısı renkte bitkisel bezemeleri ile süslenmiştir. Minyatürde genel olarak mavi, beyaz, mor, siyah ve sarı renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme: Hz. Yusuf'un güzelliğinden etkilenip kadınların ellerini kesme sahnesi, Hz. Yusuf konulu minyatürler içerisinde en sık tekrar edilen sahnelerden biridir.

Züleyha'nın Hz. Yusuf'tan murat almak istemesi sonrası, olay şehrin ileri gelenleri tarafından duyulmuş ve Züleyha yapmış olduğu bu hareketten ötürü ayıplanmıştır. Yaşanan bu hadiseler sonrasında Züleyha Hz. Yusuf olayında haklı olduğunu kanıtlamak için şehrin ileri gelenlerini evine davet etmiş, kadınların önlerine ise meyve dolu tabaklar ve bıçak verilmesini istemiştir. Sonrasında tüm kadınların bulunduğu ortama Hz. Yusuf'a gelmesini söylemiştir. Hz. Yusuf'un içeriye girmesi ile birlikte onun güzelliğinden etkilenen kadınlar ellerindeki bıçaklar ile kendilerini kesmeye başlamış veya baygınlık geçirmiştir. Kadınlar bu olay sonrası Züleyha'nın haklı olduğunu düşünmüş ve Hz. Yusuf'un bir melek olduğunu düşünmüştür.

Kur'an'ı Kerimde anlatılan bu kıssa ile sahneye bakıldığında, olay ile minyatürün belirli bir uyum içerisinde olduğu görülmektedir. Kadınların Hz. Yusuf'un güzelliğinden etkilenip ellerini kesmesi sahnesi diğer örnekleri ile karşılaştırıldığında büyük bir farklılık görülmemektedir. Dönemin nakkaşları bu konuyu resimlerken genellikle kapalı bir mekân tercih etmiştir. Minyatürlerde genellikle aynı kurgu tercih edilmiştir (Fotoğraf 26). Diğer kadınlardan ayrı bir bölümde oturan Züleyha figürü genellikle sahnenin

merkezinde konumlandırılırken Hz. Yusuf ise elinde bir tepsi ile mekâna yeni giriş yaparken görülmektedir.

Bu sahnelerde ön plana çıkarılması gereken asıl önemli konu kapalı mekânın betimlenmesidir. 16. yüzyıl Kazvin ekolünde kapalı mekân olgusu incelendiğinde belirli bir üslup anlayışının olması dikkat çekicidir.

Bu dönem minyatürlerinde iç mekân genellikle üzeri bitkisel kimi zaman figüratif bezemeler ile süslü dilimli veya sivri bir kemer vasıtasıyla eyvan görünümündedir. Duvarları natüralist veya stilize bitkisel süslemeler ile bezenmiş olan duvarda kapı ve pencere detayları çoğu minyatürde eklenmiştir. Kapılar bazı örneklerde kapalı şekilde duvara konumlandırılırken bazı örneklerde kapı açık şekilde bir bahçeye açılır vaziyettedir. Kapıların üzerinde genellikle sivri kemer ile yapılmış bir veya iki pencere neredeyse tüm örneklerde yer almaktadır.

16. yüzyıl Safevi dönemi sivil mimarisi örneklerinin bir yansıması olarak kabul edebileceğimiz bu örnekler dönemin sivil mimarisi hakkında bilgi edinebilmemiz açısından oldukça önemlidir.

Fotoğraf 25. Hz. Yusuf'un Güzelliğinden Etkilenen Kadınların Ellerini Kesmesi

Fotoğraf 26. Hz. Yusuf'un Güzelliğinden Etkilenen Kadınların Ellerini Kemesi (Fransa Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)¹⁰¹

¹⁰¹ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f118.item> (Erişim Tarihi: 16.05.2021).

Hız. Yusuf'un Kardeşi Bũnyamin'i Alıkoyması

Katalog No: 10

Yazma Sayfa No: 55

Fotoğraf No: 27

Sahnenin Kaynağı: Hız. Yusuf'un Kardeşi Bũnyamin'i Alıkoyması Sahnesi Yusuf Suresinin 68-76. Ayetlerinde anlatılmıştır.

“Babalarının emrettiğı şekilde (ayrı kapılardan) girdiklerinde (bile) bu, Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan uzaklaştıracak değildi. Sadece Yakub, içindeki bir dileğı ortaya koymuş oldu. Şüphesiz o, biz kendisine öğrettiğimiz için bilgi sahibidir. Fakat insanların çoğı bilmezler.”

“Yûsuf'un huzuruna girdiklerinde; o, kardeşi Bũnyamin'i yanına bağına bastı ve (gizlice) "Haberin olsun ben senin kardeşinim, artık onların yaptıklarına üzölme" dedi.”

“Yûsuf, onların yüklerini hazırlatırken su kabını kardeşinin yüküne koydurdu. Sonra da bir çağırıcı şöyle seslendi: "Ey kervancılar! Siz hırsızısınız.”

“Yûsuf'un kardeşleri onlara dönerek, "Ne yitirdiniz?" dediler.”

“Onlar, "Hükümdar'ın su kabını yitirdik. Onu getirene bir deve yükü ödöl var. Ben buna kefilim" dediler.”

“Dediler ki: "Allah'a andolsun, siz de biliyorsunuz ki biz bu ülkede fesat çıkarmaya gelmedik, hırsız da değiliz.”

“Onlar, "Eğer yalancı iseniz, hırsızlığın cezası nedir?" dediler.”

“Onlar da: "Cezası, su kabı kimin yükünde bulunursa, o kimsenin kendisi(nin alıkonması) onun cezasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız" dediler.”

“Bunun üzerine Yûsuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yûsuf'a böyle bir plan öğrettik. Yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah'ın dilemesi başka. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.”¹⁰²

¹⁰² Yusuf: 12/68-76.

Sahnenin Tanımı: Hz. Yusuf'un kardeşi Bünyamin'i alıkoymasını anlatan sahnenin merkezinde bir taht üzerinde oturan Hz. Yusuf yer almaktadır. Başında Timurlu dönemi başlığı, ateş şeklindeki halesi, koyu mavi renkli elbisesi ile oturan Hz. Yusuf karşısında bulunan kardeşlerine bir şeyler anlatırken betimlenmiştir. Hz. Yusuf'un karşısında altısı sol tarafta dördü sağ tarafta oturan kardeşleri yer almaktadır. Hz. Yusuf'tan sonra sahnenin bir diğer ana karakteri olan Bünyamin ise tahtın sağ tarafında Hz. Yusuf'a gölgelik tutan hizmetçinin yanında oturmaktadır. Bünyamin mor kaftanı turuncu elbisesi ile yanındaki hizmetçiye bir şeyler anlatır vaziyette resimlenmiştir. Hz. Yusuf ve kardeşleri dışında sahnenin üst bölümünde bu olaya şahitlik eden altı erkek figür daha bulunmaktadır.

Sahne de betimlenen zemin olgusuna bakıldığında iki farklı zemin olgusunun olduğu görülmektedir. Hz. Yusuf ve kardeşlerinin bulunduğu bölüm bir bahçe teması şeklinde tasvir edilmiştir. Yeşil renkli zemin üzerinde küçük farklı çiçekler bulunmaktadır. Bahçenin ortasında Kazvin döneminin karakteristik özelliklerinden biri olan su teması yer alır. Etrafı küçük taşlar ile sınırlandırılan su Kazvin döneminin en karakteristik doğa öğelerinden biridir. Bahçenin dışında sahnenin üst kısmında yer alan zemin ise mor renkli olarak yapılmış ve üzeri bulunan cılız otlarla bezenmiştir.

Sahne tasarlanırken ufuk çizgisi dar tutulmuş ve gökyüzü altın sarısı renkte boyanmıştır. Sahnede ağırlıklı olarak, yeşil, mor, sarı, mavi, turuncu ve yeşil renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme: Hz. Yusuf zindandan çıkıp Mısır'da üst rütbeli bir yönetici olduktan sonra, Kralın görmüş olduğu rüya gerçekleşmiş ve Mısır'da yedi sene bolluğun ardından yedi yıl kuraklık dönemi başlamıştır. Kuraklık dönemi başlayınca Hz. Yusuf'un kardeşleri Mısır'a gelip Hz. Yusuf'tan erzak almışlardır. Hz. Yusuf kardeşleri erzak almaya gelince onları tanımış ve bir kardeşleri daha olduğunu söyleyerek bir sonraki sefer eksik olan kardeşlerini getirmezseler onlara erzak verilmeyeceğini söylemiştir. Aldıkları erzaklar bitince tekrar Mısır'a gelmek üzere yola çıkacak olan kardeşleri babaları Hz. Yakup'tan kardeşleri Bünyamin'i de yanlarına alarak Mısır'a tekrar gelmişlerdir. Hz. Yusuf Mısır'dan erzak aldıkları sırada küçük kardeşi Bünyamin'in erzak çuvalının içerisine kendi kadehini koydurmuş ve kardeşleri evlerine geri dönerken onları yakalatarak Bünyamin'i alıkoymuştur.

Hız. Yusuf'un küçük kardeşi Bünyamin'i alıkoyması sahnesi Kur'an anlatımına bakıldığında bazı eksikliklerin olduğu görülmektedir. Sahneye bakıldığında anlatımda yer verilmesine rağmen Hız. Yusuf'un kardeşlerinin yanında herhangi bir yiyecek çuvalı veya farklı bir öğe bulunmamaktadır. Sahnede Hız. Yusuf'un kardeşi Bünyamin'i alıkoyduğu kararını açıkladığı an resmedilmiştir. Sahnede figürlerin yüzlerine ve el hareketlerine bakıldığında kardeşlerinin telaşlı bir halde oldukları görülmektedir. Hizmetçinin yanında yer alan Bünyamin de sol eliyle kendini ifade etmeye çalışır vaziyette tasvir edilmiştir. Araştırmalarımız sonucunda minyatürün aynı yüzyılda resimlenmiş bir çağdaşının bulunamamasından dolayı karşılaştırılmaya dahil edilmemiştir.

Sahnede Kazvin ekolünün karakteristik özelliklerini görmek mümkündür. Özellikle bahçe tasarımı ve zemin olgusunun oluşturulmasında karşılaştığımız bu özellikler bu ve yazma eserde yer alan su teması ve zemin üzerinde yer alan öbek şeklindeki cılız otlardır. Minyatürde görülen yüz hatları ve kıyafetler ekolün üslup anlayışını yansıtan diğer öğelerdir.

Fotoğraf 27. Hız. Yusuf'un Kardeşi Bünyamin'i Alıkoyması

H. Yusuf'un Bünyamin'i Esir Alması Sonrası Kardeşlerinin Bünyamin'i Kurtarmaya Gelmesi

Katalog No: 11

Yazma Sayfa No: 59v

Fotoğraf No: 28

Sahnenin Kaynağı: H. Yusuf'un Bünyamin'i esir alması sonrası kardeşlerinin Bünyamin'i kurtarmaya gelmesi olayı Yusuf Suresinin (58-90) ayetlerinde detaylıca anlatılmıştır.

“(Derken) Yûsuf’un kardeşleri çıkageldiler ve yanına girdiler. Yûsuf onları tanıdı, onlar ise Yûsuf’u tanımıyorlardı.”

“Yûsuf, onların yüklerini hazırlatınca dedi ki: "Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz,  l eği tam dolduruyorum ve ben misafir ağırlayanların en iyisiyim.”

"Eğer onu bana getirmezsensiz, artık benim yanımda size verilecek tek ölçek (zahire) bile yoktur ve bir daha da bana yaklaşmayın."

“Dediler ki: "Onu babasından isteyeceğiz ve muhakkak bunu yaparız.””

“Yûsuf, adamlarına dedi ki: "Onların ödedikleri zahire bedellerini yüklerinin içine koyun. Umulur ki ailelerine varınca onu anlarlar da belki yine dönüp gelirler.””

“Onlar, babalarına döndüklerinde, "Ey babamız! Bize artık zahire verilmeyecek. Kardeşimizi (Bünyamin'i) bizimle gönder ki zahire alalım. Onu biz elbette koruruz" dediler.”

“Yakub onlara, "Onun hakkında size ancak, daha önce kardeşi hakkında güvendiğim kadar güvenebilirim! Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir" dedi.”

“Yüklerini açıp zahire bedellerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. "Ey babamız! Daha ne isteriz? İşte ödediğimiz bedeller de bize geri verilmiş. Onunla yine ailemize yiyecek getirir, kardeşimizi korur ve bir deve yükü zahire de fazladan alırız. Çünkü bu getirdiğimiz az bir zahiredir" dediler.”

“Babaları, "Kuşatılıp çaresiz durumda kalmanız hariç, onu bana geri getireceğinize dair Allah adına sağlam bir söz vermedikçe, onu sizinle göndermeyeceğim" dedi. Ona güvencelerini verdiklerinde, "Allah söylediklerimize vekildir" dedi.”

“Sonra da, "Ey oğullarım! Bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden uzaklaştıramam. Hüküm ancak Allah'ındır. Ben O'na tevekkül ettim.(5) Tevekkül edenler de yalnız O'na tevekkül etsinler" dedi.”

“Babalarının emrettiği şekilde (ayrı kapılardan) girdiklerinde (bile) bu, Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan uzaklaştıracak değildi. Sadece Yakub, içindeki bir dileği ortaya koymuş oldu. Şüphesiz o, biz kendisine öğrettiğimiz için bilgi sahibidir. Fakat insanların çoğu bilmezler.”

“Yûsuf'un huzuruna girdiklerinde; o, kardeşi Bünyamin'i yanına bağrına bastı ve (gizlice) "Haberin olsun ben senin kardeşinim, artık onların yaptıklarına üzülme" dedi.”

“Yûsuf, onların yüklerini hazırlatırken su kabını kardeşinin yüküne koydurdu. Sonra da bir çağırıcı şöyle seslendi: "Ey kervancılar! Siz hırsızsiniz.””

“Yûsuf'un kardeşleri onlara dönerek, "Ne yitirdiniz?" dediler.”

“Onlar, "Hükümdar'ın su kabını yitirdik. Onu getirene bir deve yükü ödül var. Ben buna kefilim" dediler.”

“Dediler ki: "Allah'a andolsun, siz de biliyorsunuz ki biz bu ülkede fesat çıkarmaya gelmedik, hırsız da değiliz.””

“Onlar, "Eğer yalancı iseniz, hırsızlığın cezası nedir?" dediler.”

“Onlar da: "Cezası, su kabı kimin yükünde bulunursa, o kimsenin kendisi(nin alıkonması) onun cezasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız" dediler.”

“Bunun üzerine Yûsuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yûsuf'a böyle bir plan öğrettik. Yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah'ın dilemesi başka. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.”

"Dediler ki: "Eğer o çalmışsa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı." Yûsuf, bunu içinde sakladı ve onlara belli etmedi. İçinden, "Siz kötü bir durumdasınız; anlattığınızı Allah çok daha iyi biliyor" dedi."

"Onlar, Yûsuf'a: "Ey güçlü vezir! Bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoy. Şüphesiz biz senin iyilik edenlerden olduğunu görüyoruz" dediler."

"Yûsuf, "Malımızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını tutmaktan Allah'a sığınırız. Şüphesiz biz o takdirde zulmetmiş oluruz" dedi."

"Ondan ümitlerini kesince, kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: "Babanızın Allah adına sizden söz aldığını, daha önce de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Artık babam bana izin verinceye veya Allah, hakkımda hükmedinceye kadar buradan asla ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır."

"Siz babanıza dönün ve deyin ki: "Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti, biz ancak bildiğimize şahitlik ettik. (Sana söz verdiğimiz zaman) gaybı (oğlunun hırsızlık edeceğini) bilemezdik."

"Bulduğumuz kent halkına ve aralarında olduğumuz kervana da sor. Şüphesiz biz doğru söyleyenleriz."

"Yakub, "Nefisleriniz sizi bir iş yapmağa sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir" dedi."

"Onlardan yüz çevirdi ve, "Vah! Yûsuf'a vah!" dedi ve üzüntüden iki gözüne ak düştü. O artık acısını içinde saklıyordu."

"Oğulları, "Allah'a yemin ederiz ki, sen hâlâ Yusuf'u anıp duruyorsun. Sonunda üzüntüden eriyip gideceksin veya helâk olacaksın" dediler."

"Yakub, "Ben tasa ve üzüntümü ancak Allah'a arz ederim. Ben, Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim" dedi."

"Ey oğullarım! Gidin Yûsuf'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez."

“Bunun üzerine (Mısır'a dönüp) Yûsuf'un yanına girdiklerinde, "Ey güçlü vezir! Bize ve ailemize darlık ve sıkıntı dokundu. Değersiz bir sermaye ile geldik. Zahiremizi tam ölç, ayrıca bize sadaka ver. Şüphesiz Allah, sadaka verenleri mükâfatlandırır" dediler.”

“Yûsuf dedi ki: "Siz (henüz) cahil kimseler iken Yûsuf ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?"

“Kardeşleri, "Yoksa sen, sen Yûsuf musun?" dediler. O da, "Ben Yûsuf'um, bu da kardeşim. Allah, bize iyilikte bulundu. Çünkü, kim kötülükten sakınır ve sabrederse, şüphesiz Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez" dedi.”¹⁰³

Sahnenin Tanımı: Açık bir alanda gerçekleşen kompozisyonun alt bölümünde karşı karşıya gelmiş iki asker grubu bulunmaktadır. Gruplardan sol tarafta olanlar farklı renkteki atları üzerinde birbirleri ile konuşurken betimlenmiştir. Sahnenin sol tarafında yer alan figür grubu ise yaya bir şekilde ellerinde kalkan ve farklı savaş aletleri ile tasvir edilmiştir. Kendi aralarında iki gruba ayrılan bu kişiler ellerindeki savaş aletleri ile bir savaşa başlar vaziyette betimlenmiştir. Sahnenin alt kısmında bulunan bu on iki erkek figürünün dışında üst bölümde altı erkek figüre daha yer verilmiştir.

Sahnenin sol üst bölümünde başında ateş şeklindeki halesi Timurlu dönemine ait başlığı, mor kaftanı ve kahverengi elbisesi ile Hz. Yusuf bulunmaktadır. Badem şeklinde göz hatlarına sahip, yay kaşlı, zülüflü ve küpeli şekilde tasvir edilen Hz. Yusuf sol elinin işaret parmağını ağzına götürmüş bir biçimde alt kısımda yaşanan olayın şaşkınlığı içerisinde resmedilmiştir. Hz. Yusuf'un arkasında kataloğumuzda diğer minyatürlerde de olduğu gibi onun şemsiyesini taşıyan hizmetkârı yer almaktadır. Bu iki figürün dışında sahnenin sağ üst bölümünde dört erkek figür daha bulunur. Bu bölümde bulunan figürlerden sol tarafta bulunan kişi başındaki çift sorguçlu başlığı, yoğun bezemeye sahip mavi renkli kaftanı ve sarı renkli elbisesi ile tasvir edilmiştir. Hz. Yusuf döneminde yaşayan Kral olduğu düşünülen bu kişi sağ eli gökyüzüne dönük biçimde yaşanan olayı sorgular biçimde betimlenmiştir. Kralın arkasında yine sorguçlu başlıklarıyla betimlenen üç erkek figür daha bulunmaktadır. Kıyafetleri ve başlıklarından üst düzey yöneticiler olduğu anlaşılan bu figürler aralarında konuşur şekilde sahnede yerlerini almıştır.

¹⁰³ Yusuf: 12/58-90.

Minyatürde zemin olgusuna bakıldığında askerlerin yer aldığı bölüm yeşil renkli olarak betimlenirken Hz. Yusuf ve firavunun arkasında bulunduğu tepe açık kahverengi şeklinde boyanmıştır. Zemin öbek şeklindeki küçük otlar ve bitkilerle doldurulmuştur. Ufuk çizgisinin diğer minyatürlere göre geniş tutulduğu sahnede gökyüzü teması mavi ile boyanmıştır. Sahnede ağırlıklı olarak açık kahverengi, yeşil, mavi, sarı ve turuncu renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme: Hz. Yusuf'un Bünyamin'i esir alması sonucu kardeşlerinin onu geri almaya çalışması sahnesi Kur'an'da detaylıca anlatılmaktadır. Sahne Kur'an ayetleriyle uyum içerisinde resmedilmiş ve Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Bünyamin'i almaya geldikleri an resmedilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda 16. yüzyılda İran'da aynı konunun işlendiği bir başka sahne bulunamamasından dolayı sahne sadece Kazvin dönemi özellikleri açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Kompozisyona bakıldığında figürlerin yüz hatları, kıyafetleri ve başlıkları dönemin üslup anlayışına uygun bir şekilde betimlenmiştir. Kazvin dönemi minyatürlerine bakıldığında genellikle kişilerin unvan veya mertebeleri kıyafetleri ve başlıkları ile gösterilmiştir. Kataloğumuzda yer alan bu sahnenin üst bölümüne bakıldığında da kişilerin unvanları giymiş oldukları kıyafet ve başlıklara bakılarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Hz. Yusuf'un başındaki ateş şeklindeki halesi minyatür sanatında betimlenen peygamber figürlerinin neredeyse hepsinde kullanılan ortak bir özelliktir. Bunun dışında minyatürde betimlenen Hz. Yusuf'un Timurlu dönemi başlığı kıyafeti ve aksesuarlarıyla onun Mısır'da üst rütbeli bir yönetici olduğunun kanıtıdır. Hz. Yusuf'un karşısında yer alan Kral figürüne bakıldığında ise çift sorguçlu Timurlu dönemi başlığı ve yoğun bezemeli kıyafeti onun sahne içerisindeki en üst rütbeye sahip olduğunu göstermektedir. Kazvin ekolü içerisinde resmedilmiş minyatürlere bakıldığında genellikle üst rütbeli kişilerin belirtilmesi başlık tipi ile vurgulanmıştır.

Sahnede doğa unsurlarına bakıldığında yazma genelinde olduğu gibi belli dönem özellikleri göze çarpmaktadır. İki farklı zemin rengi, zemin üzerinde yer alan öbek şeklindeki bitkiler gökyüzünün gerçekçi bir renkte boyalı olması bu üslubun karakteristik özelliklerindendir.

Fotoğraf 28. Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Bünyamin'i Geri Almaya Gelmeleri

Sahnenin Adı: Hz. Yusuf'un Yaşlanan Züleyha ile Karşılaşması**Katalog No: 12****Yazma Sayfa No: 65v****Fotoğraf No: 29**

Sahnenin Kaynağı: Hz. Yusuf'un Yaşlı Züleyha ile Karşılaşması kıssası Kur'an'ı Kerimde anlatılmamıştır. Kur'an'da yer verilmemesine rağmen Hz. Yusuf ve Züleyha'nın aşk hikâyesi hem Fars hem de Türk Edebiyatında Kur'an ve diğer kutsal kitaplardaki bilgiler harmanlanarak mesnevi tarzında bir aşk hikâyesi yazılmıştır. 13. yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar yazılan bu aşk hikâyesi edebiyatın önemli eserlerinden birisi olmuştur. Hz. Yusuf'un Yaşlanan Züleyha ile karşılaşması sahnesi Semavi kitaplar kaynak gösterilerek hem kısas'ı enbiyalarda hem de mesnevilerde kendine yer bulmuştur¹⁰⁴.

Sahnenin Tanımı: Hz. Yusuf'un Yaşlı Züleyha ile karşılaşması minyatürü açık bir alanda betimlenen kompozisyonlardan biridir. Sahnenin merkezinde açık mavi renkli bir at üstünde, başında ateş şeklinde halesi Timurlu dönemi başlığı ve koyu mavi elbisesi ile Hz. Yusuf yer almaktadır. Hz. Yusuf atın önünü kesen mavi elbisesi, beyaz başörtüsü ve elinde kırmızı renkli asasıyla betimlenen Yaşlı Züleyha'ya bakmaktadır. Hz. Züleyha'nın arkasında turuncu elbisesi ile betimlenen bir kişinin onu engellediği görülmektedir. Hz. Yusuf'un koruma görevlisi olan bu kişinin yanında sarı renkli elbisesi ve kahverengi başlığı ile betimlenen bir figür daha yer alır. Sahnenin alt kısmında yer alan son figür ise beyaz bir atın üzerinde yeşil elbisesi ile betimlenen Hz. Yusuf'un şemsiyesini tutan bir diğer hizmetçidir. Bu figürlerin dışında sahnenin üst bölümünde bir tepenin arkasında olayı şaşkınlıkla takip eden on erkek figürü bulunmaktadır. Beyaz renkli üzerinde kuş tüyü bulunan başlıkları ile tasvir edilen bu kişiler yaşanan olayı birbirlerine anlatırken betimlenmiştir. Tüm bu figürlerin dışında Hz. Yusuf'un yanında turuncu bir elbise giydirilmiş beyaz renkli bir köpek bulunur.

Sahne de zemin olgusu diğer minyatürlerde olduğu gibi iki farklı şekilde oluşturulmuştur. Sahnenin ana karakterlerinin bulunduğu kısım bir bahçe teması şeklinde

¹⁰⁴ Hanife Koncu, "Yusuf ve Züleyha", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 38.

betimlenirken üst kısım açık mor renkte betimlenmiştir. Ufuk çizgisinin oldukça dar tutulduğu sahnenin arka fonu açık kahverengi şekilde betimlenmiştir.

Değerlendirme: Züleyha, Yusuf zindana atıldıktan sonra yaptıklarına pişman olur. Yusuf zindandan çıkıp Mısır'da önemli mevkilere geldikten ve Aziz öldükten sonra Züleyha tamamen gözden düşer, servetini kaybederek bir kulübede yaşamaya başlar. Zaman içinde yaşlanıp gözleri kör olur, ayrıca puta tapmaktan vazgeçip hidayete erer. Yusuf bir gün atıyla saraya dönerken Züleyha onun yoluna çıkar ve tekrar karşılaşmış olurlar. Züleyha Yusuf'tan kendisi için dua etmesini ister, Yusuf'un duasıyla gençleşip gözleri açılınca Yusuf onunla evlenir. Kur'an'ı Kerimde anlatılmayan bu kısma anlatım ile birebir uyum içerisinde resimlenmiştir ¹⁰⁵. Sahne çağdaşları ile karşılaştırıldığında büyük farklılıkların olmadığı görülmektedir. Hz. Yusuf'un Yaşlı Züleyha ile karşılaşması sahneleri genellikle açık alanda betimlenmiş sahnelerdir. Kompozisyonlarda genellikle Züleyha'nın Yusuf'un önünü kestiği an betimlenmiştir. Bazı minyatürlerde Züleyha'nın Hz. Yusuf'un makamına çıktığı minyatürler de bulunmaktadır (Fotoğraf No: 30).

Kompozisyon Kazvin üslubunun özelliklerine göre tasvir edilmiştir. Minyatürlerde yüzlere bakıldığında yuvarlak yüz hatları badem şeklinde gözler ve elbiseler dönemin özelliklerine göre resimlenmiştir. Sahnede doğa unsurlarına bakıldığında iki farklı zemin ve bahçe teması üslubun karakteristik özelliklerindendir.

¹⁰⁵ Öztürk Zehra, "Züleyha", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 552.

Fotoğraf 29. Hz. Yusuf'un Yaşlanan Züleyha ile Karşılaşması

Fotoğraf 30. Hz. Yusuf'un Yaşlanan Züleyha ile Karşılaşması (Güven'den)¹⁰⁶

¹⁰⁶ Harun Güven, *Hz. Yusuf Konulu Minyatürlerde Kompozisyon Düzeni ve Sanatsal Üretimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu 2020, 81.

Hız. Musa'nın Asasının Ejdere Dönüşmesi

Katalog No: 13

Yazma Sayfa No: 74

Fotoğraf No: 31

Sahnenin Kaynağı: Hız. Musa'nın Asasının ejdere dönüşmesi kıssası Kur'an'ın Taha (10-23), Neml (7-12), Kasas (29-32) suresinin ayetlerinde anlatılmıştır.

“Hani o bir ateş görmüştü, ailesine dedi ki: “Siz durup bekleyin ben bir ateş gördüm; belki ondan size bir kor getiririm veya ateşin yanında bir yol gösteren bulurum.”

“O, ateşin yanına geldiği zaman; “Ey Musa!” diye seslenildi:”

“Şüphesiz Ben, Ben senin Rabbinim! Ayakkabılarını çıkar, çünkü sen mukaddes vadide Tuva'dasın.”

“Ben seni seçtim, şimdi sen vahyedilecekleri dinle!”

“Ben! Evet, ben Allah'ım; benden başka ilah yoktur. Sen, bana kulluk et ve benim zikrim için (ayetlerimi kafana yerleştirmek için) namazı düzgün ve sürekli kıl.”

“Kıyamet saati muhakkak gelecektir. Ben onun gelip çatma zamanını gizli tutuyorum ki herkes yaptığıının karşılığını bulsun!”

“Öyleyse ona (kıyamet saatinin geleceğine) inanmayan ve dürtülerine/isteklerine/nefsine uyan kimse, sakın seni ondan (ona inanmaktan) alıkoymasın, yoksa mahvolursun.”

“Sağ elindeki nedir, Ey Musa?”

“Dedi ki: “O benim asamdır; ona dayanırım, onunla davarlarım yaprak silkelerim. Onun bana başka yararları da vardır.”

“Allah dedi ki: “Onu yere at, Ey Musa!”

“Onu yere attı, bir de ne görsün, koşan bir yılan oluverdi!”

“(Allah) dedi ki: “Onu al ve korkma; onu ilk durumuna döndüreceğiz.”

“Elini koltuğunun altına sok, bir leke/kusur olmaksızın bembeyaz çıksın; başka bir ayet/mucize olarak!”

“Öyle ki, büyük ayetlerimizden birini sana gösterelim.”¹⁰⁷

“Hani bir zaman Musa, ailesine dedi ki: “Ben bir ateş gördüm, gidip ondan size bir haber veya kor bir ateş getireyim belki siz böylece ısınırsınız.”

“Oraya geldiği zaman şöyle seslenildi: “Ateşin içinde ve çevresinde bulunan mübarek kılınmıştır! Âlemlerin Rabbi Allah münezzehdir/yaratılmışlara benzemez.”

“Ey Musa! Gerçek şudur: O Allah’ım Ben; üstün olan, doğruyu bildirici!”

“Asanı at!” Onu sanki bir yılan gibi kıvrılırken gördüğü zaman, arkasına bakmadan dönüp kaçtı. “Korkma Ey Musa! Şüphesiz gönderilmiş elçiler Benim huzurunda korkmaz!”

“Zulmeden kimseler hariç; kötülüğün ardından iyilik yapan olursa, şüphesiz Ben; çok bağışlayıcıyım, çok merhametliyim.”

“Elini koynuna sok, kusurdan arınmış bir şekilde bembeyaz olarak çıksın. Firavun’a ve kavmine göstereceğin dokuz mucizeden biri olarak! Şüphesiz onlar fasık bir kavim oldular.”¹⁰⁸

“Ve Musa sonunda süreyi tamamlayınca, ailesi ile geceleyin yola çıktı. Tur’un yanında bir ateş gördü, ailesine dedi ki: “Siz oturup bekleyin ben bir ateş gördüm. Belki ben ondan size bir haber veya ateşten bir kor getiririm. Belki böylece ısınırsınız.”

“Oraya gelince mübarek yerdeki, vadinin sağ yanında olan ağaç istikametinden seslenildi: “Ey Musa! Şüphesiz Ben âlemlerin Rabbi Allah’ım!”

“Asanı at!” Onun bir yılan gibi titreşerek hareket ettiğini görünce, geriye bakmadan arkasını dönüp kaçtı. “Ey Musa! Dön ve korkma! Şüphesiz sen güvende olanlardansın.”

“Elini koynuna sok, kusursuz bir halde bembeyaz olarak çıksın. Ve korkudan (açılan) kollarını kendine çek. İşte bu ikisi, Rabbinden iki delildir. Firavun ve onun ileri gelen adamlarına! Çünkü onlar yoldan çıkan bir kavim olmuşlardır.”¹⁰⁹

¹⁰⁷ Taha: 20/10-23.

¹⁰⁸ Neml: 27/ 7-12.

¹⁰⁹ Kasas: 28/29-32.

Sahnenin Tanımı: Açık bir alanda gerçekleşen sahnenin merkezinde başında peygamberlik nişanesi olan ateş şeklinde halesi, mavi kaftanı ve yeşil elbisesi ile Hz. Musa yer almaktadır. Bir ağacın arkasında saklanmış şekilde betimlenen Hz. Musa karşısında bulunan turuncu renkli gövdesi ve yeşile boyanmış ağzıyla ejder motifi bulunmaktadır. Ağzı açık şekilde Hz. Musa'ya bakar şekilde resmedilen ejder motifi dik bir şekilde sahnenin sağ tarafına konumlandırılmıştır.

Sahne doğa unsurlarına bakıldığında Hz. Musa'nın üzerinde durduğu plastik kaya formları ve bu kaya formu üzerinde yer alan ağaç ve yine kayanın alt bölümünde yer alan küçük taşlar ile sınırlandırılmış akarsu ögesi dönem üslubunun karakteristik öğeleridir. Sahnenin zemin olgusu açık kahverenginde olup üzerinde farklı çiçekler ve öbek şeklinde cılız otlarla doldurulmuştur. Ufuk çizgisinin dar tutulduğu sahnede gökyüzü mavi renkle betimlenmiştir. Gökyüzü teması beyaz renkli bulutlar ile hareketlendirilmiştir. Minyatürde genel olarak açık kahverengi, mavi, turuncu ve yeşil renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme: Hz. Musa Medyen'den ailesi ve hayvanlarıyla ayrıldıktan sonra Tuva vadisine gelmiş, burada yapmış olduğu gece yolculuğu esnasında bir ateş görmüştür. Hz. Musa görmüş olduğu ateşin onlara bir yol gösterebileceğini düşünerek ateşe doğru ilerlemiştir. Hz. Musa ateşin yanına geldiğinde olağanüstü bir durum olduğunu anlamış ve burada Allah ile konuşmuştur. Yapılan bu görüşme esnasında Allah Hz. Musa'ya asasını yere atmasını emretmiştir. Hz. Musa yere attığı asasının yılanı dönüştüğünü görünce korkmuş ve kaçmıştır. Bunun üzerine Allah, Hz. Musa'ya *"Ey Musa! Dön ve korkma! Şüphesiz sen güvende olanlardansın."*¹¹⁰ demiştir. Sahne Kur'an anlatımına uygun olarak betimlenmiştir.

Kıssa ve Metin ilişkisi açısından değerlendirilmesi gereken bir diğer konuda surelerde geçen ثُعْبَانٌ kelimenin ejder mi? Yılan mı? Olduğu konusudur. Kur'an'da ثُعْبَانٌ (su'banun) şeklinde yazılan kelime diyanet meallerinde¹¹¹ yılan olarak, Elmalılı Hamdi Yazır mealinde¹¹² ise Ejderha olarak çevrilmiştir. Kur'an tefsircileri tarafından net bir şekilde çevrilemeyen bu kelime minyatür sanatçıları tarafından ejderha olarak kabul

¹¹⁰ Kasas: 30.

¹¹¹ <https://www.kuranmeali.net/diyanet-vakfi/suara-suresi-32.ayet.htm> (Erişim tarihi: 20.05.2021).

¹¹² <https://www.kuranmeali.net/elmalili-hamdi-yazir-sadelestirilmis/suara-suresi-32.ayet.htm> (Erişim Tarihi: 20.05.2021).

edilmiş ve Hz. Musa'nın asasının ejdere dönüşmesi şeklinde yorumlanmıştır. İslam sembolizminde İsrailiyat kaynaklarından aktarılan yılan figürünün günah ve kötülükle anılması bu çevirinin ejder olarak yorumlanmasına sebep olmuş olmalıdır. Güçlü ve doğaüstü bir yaratık olarak bilinen ejder figürü yine sembolik olarak Allah'ın gücünün vurgulanması ile ilişkilendirilmiş ve minyatürlerde kullanılmış olması kuvvetli bir ihtimaldir¹¹³.

Hz. Musa'nın Tuva vadisine çıkıp Allah ile görüşmesi sahneleri genellikle iki şekilde anlatılmaktadır. Sahnelerde genellikle bu örnekte gösterildiği gibi asanın ejdere dönüştürülmesi anı betimlenirken bazı sahnelerde Hz. Musa'nın yanan bir ağaç önünde durduğu an betimlenmiştir. Sahne 16. yüzyılda İran'da minyatürlenene başka bir örneğinin bulunamamasından dolayı karşılaştırılmaya dâhil edilmemiştir.

Kazvin ekolünün üslup özelliklerine göre tasvir edilen sahnede birçok karakteristik öge bulunmaktadır. Minyatürde yer alan büyük kaya formları sahnenin ortasına yerleştirilen ağaç teması, su ögesi ve zeminde bulunan öbek şeklindeki cılız otlar bu dönemin en belirgin özelliklerindendir.

¹¹³ Bu değerlendirme yapılırken Kur'an'ın Şu'ara suresinin 32. Ayeti temel alınmıştır.

Fotoğraf 31. Hz Musa'nın Asasının Ejdere Dönüşmesi

Hız. Musa'nın Büyücülere Karşı Üstün Gelmesi

Katalog No: 14

Sayfa No: 81

Fotoğraf No: 32

Sahnenin Kaynağı: Hız. Musa'nın asasını ejdere çevirmesi kıssası Kur'an'ın Şuara (23-47), Araf (104-118), Taha (59-70) surelerinde detaylıca anlatılmıştır.

"Fıravun, "Âlemlerin Rabbi de nedir?" dedi. "

"Mûsâ, "O, göklerin ve yerin ve her ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbidir. Eğer gerçekten inanırsanız bu böyledir. "

"Fıravun, etrafındakilere (alaycı bir ifade ile) "dinlemez misiniz?" dedi. "

"Mûsâ, "O, sizin de Rabbiniz, geçmiş atalarınızın da Rabbidir" dedi. "

"Fıravun, "Bu size gönderilen peygamberiniz, şüphesiz delidir" dedi. "

"Mûsâ, "O, doğunun da batının da ve ikisi arasındaki her şeyin de Rabbidir. Eğer düşünüyorsanız bu, böyledir" dedi. "

"Fıravun, "Eğer benden başka bir ilâh edinirsen, andolsun seni zindana atılanlardan ederim. "

"Mûsâ, "Sana apaçık bir delil getirmiş olsam da mı?" dedi. "

"Fıravun, "Doğru söyleyenlerden isen haydi getir onu," dedi. "

"Bunun üzerine Mûsâ, asasını attı, bir de ne görsünler, asa açıkça kocaman bir yılan olmuş. "

"Elini koynundan çıkardı, bir de ne görsünler, bakanlara bembeyaz olmuş. "

"Fıravun, çevresindeki ileri gelenlere, "Şüphesiz bu, bilgin bir sihirbazdır" dedi. "

"Sizi, yaptığı sihirle, yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Ne dersiniz?"

"Dediler ki: "Onu ve kardeşini alıkoy. Şehirlere de toplayıcı adamlar gönder. "

"Sana bütün usta sihirbazları getirsinler. "

"Böylece sihirbazlar, belli bir günün belirlenen bir vaktinde bir araya getirildiler. "

“İnsanlara da "Siz de toplanır mısınız?" denildi.”

"Umarız, üstün gelirlerse sihirbazlara uyarız" (dediler.)

“Sihirbazlar gelince, Firavun'a, "Eğer biz üstün gelirsek, gerçekten bize bir mükâfat var mı?" dediler.”

“Firavun, "Evet, hem o takdirde mutlaka bana yakın kimselerden olacaksınız" dedi.”

“Mûsâ onlara, "Hadi ortaya atacağınız şeyi atın" dedi.”

“Bunun üzerine onlar iplerini ve değneklerini attılar ve "Firavun'un gücüyle elbette bizler üstün geleceğiz" dediler.”

” Mûsâ da asasını attı. Bir de ne görsünler, asa onların düzdükleri sihir takımlarını yutuyor.”

“Bunun üzerine sihirbazlar derhal secdeye kapandılar.”

"Âlemlerin Rabbine inandık" dediler.”¹¹⁴

“ Mûsâ dedi ki: "Ey Firavun! Şüphesiz ki ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim.”

“Bana, Allah'a karşı sadece gerçeği söylemem yaraşır. Ben size Rabbinizden açık bir delil (mucize) getirdim. Artık İsrailoğullarını benimle gönder.”

“ Firavun, "Eğer açık bir delil getirdiysen haydi göster onu bakalım, şayet doğru söyleyenlerden isen" dedi.”

“Bunun üzerine Mûsâ, asasını yere attı. Bir de ne görsünler, apaçık bir ejderha.”

“Elini (koynundan) çıkardı. Bir de ne görsünler o, bakanlar için, bembeyaz olmuş.”

“Firavun ‘un kavminden ileri gelenler, dediler ki: "Şüphesiz bu adam usta bir sihirbazdır.”

"Sizi yerinizden çıkarmak istiyor." Firavun, ileri gelenlere, "Öyle ise siz ne düşünüyorsunuz?" dedi.”

¹¹⁴ Şuara: 26/23-47.

“ Onlar şöyle dediler: "Mûsâ'yı ve kardeşini (bir süre) beklet (haklarında bir işlem yapma) ve şehirlere toplayıcılar yolla."

"Bütün usta sihirbazları (toplayıp) sana getirsinler."

"Sihirbazlar Firavun'a geldiler. "Galip gelenler biz olursak mutlaka bize bir mükâfat vardır, değil mi?" dediler."

"Firavun, "Evet. Üstelik siz (ücretle de kalmayacaksınız) mutlaka benim en yakınlarımdan olacaksınız" dedi."

“(Sihirbazlar), "Ey Mûsâ! Ya önce sen at, ya da önce atanlar biz olalım" dediler."

“(Mûsâ), "Siz atın" dedi. Bunun üzerine onlar (ellerindekini) atınca insanların gözlerini büyülediler ve onlara korku saldılar. Büyük bir sihir yaptılar."

"Biz de Mûsâ'ya, "Elindeki değneğini at" diye vahyettik. Bir de ne görsünler o, onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor."

"Böylece hak yerini buldu ve onların yapmış oldukları şeylerin hepsi boşa çıktı."¹¹⁵

"Mûsâ, "Buluşma vaktimiz, bayram günü, insanların toplandığı kuşluk vaktidir" dedi."

"Bunun üzerine Firavun ayrılıp, hilesini kuracak sihirbazlarını topladı, sonra geldi."

"Mûsâ, onlara şöyle dedi: "Yazıklar olsun size! Allah'a karşı yalan uydurmayın, yoksa sizi azap ile yok eder. Allah'a karşı yalan uyduran mutlaka hüsrana uğramıştır."

"Sihirbazlar, işlerini kendi aralarında tartıştılar ve gizli gizli konuştular."

"Şöyle dediler: "Şüphesiz bu ikisi, sihirleri ile sizi yurdunuzdan çıkarmak ve en üstün olan dininizi ortadan kaldırmak isteyen birer sihirbazdırlar."

"Öyleyse, hilelerinizi toplayın (birbirinize destek olun) sonra sıra hâlinde gelin. Bu gün üstün gelen muhakkak başarıya ulaşmıştır."

"Sihirbazlar: "Ey Mûsâ! Ya önce atmayı tercih edersin, ya da ilk atan biz oluruz" dediler."

¹¹⁵ Araf: 7/104-118.

“Mûsâ: *"Yok, (önce) siz atın"* dedi. *Bir de ne görsün, onların ipleri ve değnekleri yaptıkları sihirden dolayı kendisine hızla sürünür gibi görünüyor."*

“*Bunun üzerine Mûsâ, içinde bir korku hissetti."*

“*Şöyle dedik: "Korkma (ey Mûsâ!). Çünkü sensin en üstün olan."*

"Sağ elindekini (değneğini) at ki, onların yaptıklarını yutsun. Şüphesiz yaptıkları bir sihirbaz hilesidir. Sihirbaz ise nereye varsa kurtuluşa eremez."

*"(Mûsâ'nın değneği, sihirbazların ipleriyle değneklerini yutunca) sihirbazlar hemen secdeye kapandılar ve "Hârûn ve Mûsâ'nın Rabbine inandık" dediler."*¹¹⁶

Sahnenin Tanımı: Hz. Musa'nın asasını ejdere çevirip büyücülere üstün geldiğini anlatan sahnenin sağ bölümünde kıssanın ana karakteri olan Hz. Musa yer alır. Başında ateş şeklindeki halesi ve yeşil kaftanı ve mavi elbisesi ile betimlenen Hz. Musa iki eli açık şekilde karşısında bulunan büyücülere ejderin doğaüstü bir yarattığı yenmesini işaret etmektedir.

Sahnenin diğer bir önemli karakteri olan firavun ise altıgen tahtın üzerinde, başında Timurlu dönem başlığı mavi kısa kollu kaftanı turuncu elbisesi ile olayı şaşkınlıkla izlerken tasvir edilmiştir. Firavunun sol alt bölümünde ise anlatımın diğer bir parçası olan altı büyücü yer almaktadır. Farklı ten renkleri ve kıyafetleri ile betimlenen büyücülerde firavun gibi Musa'nın asasının ejdere dönüşüp doğaüstü bir yarattığı yemesini şaşkınlıkla izlerken resimlenmiştir. Bu figürlerin dışında bir tepenin arkasında olaya tanıklık eden beş erkek figür daha bulunmaktadır. Kompozisyonun merkezine bakıldığında gri renkteki vücudu mor ağzı ile ejderin mavi ten rengine sahip bir yarattığı yuttuğu görülmektedir. Bu doğaüstü yaratıklar dışında büyücülerin önünde bir aslan, bir kaplan ve akrep figürü de sahneye dâhil edilmiştir.

Sahne zemin olgusuna bakıldığında kahverengi üzeri farklı çiçekler ve cılız otlarla bezenmiş bir zemin görülmektedir. Diğer minyatürlerde olduğu gibi ufuk çizgisinin oldukça dar tutulduğu minyatürde arka fon koyu mavi renkte boyanmıştır. Sahne ağırlıklı olarak kahverengi, mavi, gri ve turuncu renkler kullanılmıştır.

¹¹⁶ Taha: 20/59-70.

Değerlendirme: Hz. Musa, firavuna dinini tebliğ etmesi sonucu dini kabul ettirememiş ve firavun İsrailoğullarına zulüm etmeye devam etmiştir. Bunun üzerine Musa İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarabilmek için firavunun yanında bir mucize gerçekleştirerek asasını ejderhaya çevirmiştir. Musa'nın bir büyücü olduğunu düşünen firavun, ülkesindeki tüm büyücüleri toplamış ve Musa'ya karşı galip gelen büyücüyü kendi yanına alacağını söylemiştir. Yapılan anlaşma sonrasında bütün sihirbazlar ve Musa bir araya gelmiş ve Musa'nın asası bir ejderhaya dönüşerek diğer büyücülere üstün gelmeyi başarmıştır. Bunun sonucunda büyücülerin hepsi Musa'nın dinine tabii olduklarını açıklamış fakat firavun bu olayın ardından yine Hz. Musa'ya inanmayarak İsrailoğullarına zulmetmeye devam etmiştir.¹¹⁷

İslam inancına göre kendisine kitap indirilmiş dört büyük peygamberden biri olan Hz. Musa'nın kıssaları kısas'ı enbiya yazmalarında detaylı bir şekilde anlatılmış ve minyatürlere konu olmuştur. Firavunun sarayında büyüyüp sonrasında İsrailoğulları ile birlikte firavunun zulmünden kurtaran Hz. Musa birçok mucize gerçekleştirmiştir. Sahnenin konusunu oluşturan Hz. Musa'nın asasını ejdere çevirmesi mucizesi, Hz. Musa ile ilgili mucizelerin en çok minyatürünün yapıldığı örneğidir.

Sahne çağdaşlar ile karşılaştırıldığında çok büyük farklılıklar olmadığı görülür. Genellikle Ejderin büyücülere üstün geldiği anın tasvir edildiği sahnelerde bazen Hz. Musa'nın kardeşi Harun da yer almaktadır. Bunun dışında Hz. Musa'nın bir diğer mucizesi olan Yed-i Beyza¹¹⁸ olayının bu mucizeyle birlikte verildiği örnekleri görmek de mümkündür (Fotoğraf 33). Sahnenin ana karakterlerinden olan firavun bazen bu örnekte olduğu gibi tahtından olayı izlerken bazen de bir tepenin üzerinde olayı şaşkınlıkla izlerken görülür. Sahnede bulunan figürler, kıyafetler ve zemin olgusu Kazvin üslubunun karakteristik özelliklerine göre resmedilmiştir.

¹¹⁷ Köksal 2016, c.II,46-49.

¹¹⁸ Hz. Musa'nın Sina Dağında Allah ile görüşmesi esnasında elini koynuna sokup beyaz bir şekilde çıkartması mucizesine verilen ad. Yed-i Beyza mucizesi için ayrıca bakınız; Harman Ömer Faruk, "Yed-i Beyza" *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIII, 376-377.

Fotoğraf 32. Hz. Musa'nın Büyücülere Üstün Gelmesi

Fotoğraf 33. Hz. Musa'nın Büyücülere Üstün Gelmesi (Columbia Üniversitesi Kısas'ı Enbiya Yazması)¹¹⁹

¹¹⁹ <https://digitalcollections.nypl.org/items/5e66b3e9-0204-d471-e040-e00a180654d7> Erişim tarihi: 21.05.2021.

Cebraîl'in Hz. Musa'ya On Emri Getirmesi

Katalog No: 15

Yazma Sayfa No: 90v

Fotoğraf No: 34

Sahnenin Kaynağı: Cebraîl'in Hz. Musa'ya On Emri getirmesi kıssası Kur'an'ın Araf (142-147) suresinde anlatılmıştır.

"Mûsâ'ya otuz gece süre belirledik, buna on (gece) daha kattık. Böylece Rabbinin belirlediği vakit kırk geceye tamamlandı. Mûsâ, kardeşi Hârûn'a, "Kavmim arasında benim yerime geç ve yapıcı ol. Sakın bozguncuların yoluna uyma" dedi."

"Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr'a) gelip Rabbi de ona konuşunca, "Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım" dedi. Allah da, "Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin." dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, "Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim" dedi."

"(Allah) "Ey Mûsâ! Vahiylirim ve konuşmamla seni insanlar üzerine seçkin kıldım. Öyleyse sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol" dedi."

"Mûsâ için, Tevrat levhalarında her şeye dair bir öğüt ve her şeyin bir açıklamasını yazdık ve ona şöyle dedik: "Şimdi onları kuvvetle tut, kavmine de emret. Onları en güzeliyle alsınlar (uygulasınlar). Yakında size fasıkların yurdunu göstereceğim."

*"Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları âyetlerimden uzaklaştıracam. (Onlar) her âyeti görseler de ona iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler. Ama sapıklık yolunu görseler onu (hemen) yol edinirler. Bu, onların, âyetlerimizi yalanlamaları ve onlardan hep gafil olmaları sebebiyledir."*¹²⁰

Sahnenin Tanımı: Açık bir alanda düzenlenen sahnenin merkezinde beyaz bir halı üzerinde bağdaş kurmuş şekilde oturan Hz. Musa yer almaktadır. Başında ateş şeklinde halesi, beyaz sarı, uzun tirazlı kahverengi kaftanı ve mavi elbisesi ile betimlenen Hz. Musa, gökyüzünden kendisine doğru gelen Cebraîl'e bakmaktadır. Mor ve sarı renkli kanatları, turuncu kaftanı ve mavi elbisesi ile betimlenen Cebraîl'in yüzü kahverengi bir

¹²⁰ Araf: 7/142-147.

kumaş ile örtülüdür. Cebrail elinde bulunan siyah renkli sandığı Hz. Musa'ya uzatırken betimlenmiştir. Bu iki ana karakterin dışında sahnenin çeşitli bölümlerine gruplar şeklinde yerleştirilmiş erkek ve kadın figürler bulunmaktadır. Hz. Musa'nın sağ bölümünde üçü erkek üçü kadın olan figürler gökyüzünde bulunan Cebrail'i izlerken betimlenmiştir. Sahnenin sol bölümünde yer alan beş erkek figür de yaşanan bu olayın şaşkınlığı içerisinde betimlenmiştir.

Sahne zemin olgusuna bakıldığında iki farklı zemin olgusunun olduğu görülmektedir. Sahnenin alt bölümünde bulunan ve mor kıyafetli bir figürün daha yer aldığı bölüm bir bahçe olarak tasarlanırken, Hz. Musa ve diğer figürlerin bulunduğu alan açık mavi renkli bir zemin olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazma eserin genelinde olduğu gibi bu minyatürde de iki farklı zemin olgusu Kazvin üslubunun karakteristik zemin anlayışının bir örneğidir. Ufuk çizgisinin dar tutulduğu minyatürde gökyüzü oldukça sade bir şekilde mavi olarak resmedilmiştir. Minyatürde ağırlıklı olarak, mavi, yeşil, turuncu, mor ve sarı renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme: Hz. Musa'nın İsrailoğulları ile Mısırdan ayrılışlarının ardından Tur dağına çıkıp 40 gün boyunca ibadet etmesi sonrası yazılan on emir hadisesi Kur'an'ı Kerimde anlatılmıştır. Günümüzde dahi oldukça kıymetli olan On Emir, Yahudi dinine inanan insanların Amentüsü olarak bilinmektedir. Hz. Musa İsrailoğullarına Mısır'dan çıkışlarını ve düşmanlarını yenişlerine kadar olan kısmı barındıran bir kitap getirmeyi vaat etmiştir. Yaşanan hadiseler sonrası İsrailoğulları Hz. Musa'dan vaat ettiği kitabı istemiş bunun üzerine Hz. Musa kavmini kardeşi Harun'a emanet ederek Tur dağına çıkıp 40 gün burada ibadet ettikten sonra On emrin yazılı olduğu tabletleri almış ve kavminin yanına gelmiştir¹²¹.

Sahne Kur'an anlatımı ile karşılaştırıldığında uyum içerisinde olmadığı görülmektedir. Kur'an anlatımına göre Hz. Musa Tur dağına yalnız çıkmıştır. Fakat minyatür incelendiğinde sahnede erkek ve kadın figürlerin olduğu görülmektedir. Ayrıca Kur'an'da On Emir'in Cebrail tarafından iletildiği hakkında net bir hüküm bulunmamasına rağmen sanatçı olayı bu şekilde yorumlamıştır. Yazma eser içerisinde bulunan ve Kur'an veya kıssa anlatımı ile ters düşen ilk minyatür olması açısından Cebrail'in Hz. Musa'ya On Emri getirmesi sahnesi farklı bir konumdur. Minyatürde

¹²¹ Köksal, 2021, 72-73.

bulunan eklemeler Kur'an anlatımı ile tamamen zıt düşmemesi, hazırlanan minyatürlerde belli sınırları aşmamak koşulu ile minyatürlere ekleme yapılabilmesini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Sahne 16. yüzyılda İran Kazvin'de minyatürlenmiş başka bir örneğinin bulunamamasından dolayı karşılaştırmaya dâhil edilememiştir.

Sahne, konu haricinde Kazvin dönemi özellikleri içerisinde bir karşılaştırmaya tabii tutulduğunda dönemin belirgin özelliklerini barındırdığı görülmektedir. Minyatürde bulunan iki farklı zemin olgusu su temasının kurgulanması, figürlerin yüz hatları ve kıyafetleri dönemin karakteristik özelliklerini yansıtmaları açısından önemlidir.

Fotoğraf 34. Cebrail'in Hz. Musa'ya 10 Emri Getirmesi

Karun'un Sarayının Toprak Altında Kalması

Katalog No: 16

Yazma Sayfa No: 98v

Fotoğraf No: 35

Sahnenin Kaynağı: Karun'un sarayının torak altında kalması kıssası Kasas (76-81) süresinde anlatılmıştır.

"Şüphesiz Kârûn, Mûsâ'nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti. Biz ona, anahtarlarını (bile taşımak) güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik. Hani, kavmi kendisine şöyle demişti: "Böbürlenme! Çünkü Allah, böbürlenip şımaranları sevmez."

"Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez."

"Kârûn, "Bunlar bana bendeki bilgi ve beceriden dolayı verilmiştir" dedi. O, Allah'ın kendinden önceki nesillerden, ondan daha kuvvetli ve daha çok mal biriktirmiş kimseleri helâk etmiş olduğunu bilmiyor muydu? Suçlulukları kesinleşmiş olanlara günahları konusunda soru sorulmaz (Çünkü Allah hepsini bilir)."

"Kârûn, zineti ve görkemi içerisinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzu edenler, "Keşke Kârûn'a verilen (servet) gibi bizim de (servetimiz) olsaydı. Şüphesiz o büyük bir servet sahibidir" dediler."

"Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise, "Yazıklar olsun size! İman edip de iyi işler yapanlara Allah'ın vereceği mükâfat daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşturulur" dediler."

"Sonunda onu da, sarayını da yerin dibine batırdık. Allah'a karşı ona yardım edebilecek adamları da yoktu. Kendisini savunup kurtarabileceklerden de değildi!"¹²²

¹²² Kasas: 28/76-81.

Sahnenin Tanımı: Açık bir alanda tasvir edilen sahnenin merkezinde vücudunun yarısı toprağa gömülmüş mor kıyafeti ve Timurlu dönemi başlığı ile Karun yer alır. Karunun hemen yanı başında ise lacivert kaftanı ve kahverengi elbisesi ile Hz. Musa yer almaktadır. Başında ateş şeklinde halesi ve beyaz sarığı ile betimlenen Hz. Musa sol eli Karun’u uyarır vaziyette betimlenmiştir. Sahnenin bu iki ana figürü dışında beş erkek figür daha bulunmaktadır. Figürlerde biri Hz. Musa’nın arkasında açık kahverengi kaftanı, mor kıyafetleriyle bir erkek figürü bulunmaktadır. Sağ elinin ağzına götürmüş şekilde betimlenen bu figür yaşanan hadise karşısında şaşkın bir şekilde resmedilmiştir. Diğer dört erkek figür ise bir tepenin arkasında yaşanan bu olay karşısında şaşkın bir şekilde görülmektedir.

Sahnede İnsan figürlerinin dışında vücutlarının yarısı toprağa gömülmüş hayvan figürleri yer almaktadır. Ayrıca minyatürün merkezinde iki kubbeli yapının da toprağa gömülü şekilde resmedildiği görülmektedir. Sahnede zemin olgusu krem renkle oluşturulurken arka fon koyu lacivert bir renkle boyanmıştır. Ufuk çizgisinin dar tutulduğu sahnede gökyüzü beyaz renkli bulutlar ile hareketlendirilmiştir. Sahnede ağırlıklı olarak krem lacivert, kahverengi ve mor renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme: Hz. Musa döneminde yaşamış olan Karun yeryüzünde görülmemiş bir zenginliğe sahip bir karakter olarak anlatılmaktadır. Zenginliğin büyümesine kapılıp böbürlenerek Karun yeryüzünde bozgunculuk çıkararak Allah’ın ona vermiş olduğu zenginliğin kendi mahareti olduğunu savunmuş ve asilik etmiştir. Yaşanan bu hadise sonucu Allah, Karun’u ve sarayını yerin dibine batırmıştır.

Kur’an’ı Kerim’de anlatılan kıssa ile sahne uyum içerisinde betimlenmiştir. Kasas suresinin 81. Ayetinde Karun’un sarayının yerin dibine batırıldığından bahsedilmektedir. Sahnede bu ayetin temel alınarak betimlendiği görülmektedir. Kompozisyon 16. yüzyılda yapılmış örnekleri ile karşılaştırıldığında sahnelerin birbirleri ile benzer oldukları görülmektedir. Sahnelerde genellikle Karun ve sarayı toprağa gömülü şekilde betimlenirken Hz. Musa ve olaya şahitlik eden kişilerin sahnede yer aldığı an betimlenmiştir. Bu betimlemelerin dışında Cebrail’in sahneye dahil edildiği kompozisyonları da görmek mümkündür (Fotoğraf 36).

Sahnede figürler, kıyafetler ve doğa unsurları Kazvin ekolünün karakteristik özelliklerine göre minyatürlenmiştir.

Fotoğraf 35. Karun'un Sarayının Toprak Altında Kalması

Fotoğraf 36. Karun'un Sarayının Toprak Altında Kalması (Fransa Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)¹²³

¹²³ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f200.item> (Erişim Tarihi: 21.05.2021).

Hızır ile Musa'nın Tartışması

Katalog No: 17

Yazma Sayfa No: 101v

Fotoğraf No: 37

Sahnenin Kaynağı: Hz. Musa ile Hızır'ın Tartışması Kıssası Kur'an'ın Kehf (60-82) suresinde detaylıca anlatılmaktadır.

"Hani Mûsâ, beraberindeki gence şöyle demişti: "İki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayacağım, ya da uzun zaman gideceğim."

"Onlar iki denizin birleştiği yere varınca, balıklarını unuttular. Balık denizde yolunu tutup kayıp gitti."

"Oradan uzaklaştıklarında Mûsâ beraberindeki gence, "Öğle yemeğimizi getir, bu yolculuğumuzdan dolayı çok yorgun düştük" dedi."

"Genç, "Gördün mü? Kayaya sığındığımız sırada balığı unutmuşum. Doğrusu onu sana söylememi bana ancak şeytan unutturdu- Balık şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti" dedi."

"Mûsâ: "İşte aradığımız bu idi" dedi. Bunun üzerine tekrar izlerini takip ederek gerisingeri döndüler."

"Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik."

"Mûsâ ona, "Sana öğretilen bilgilerden bana, doğruya iletici bir bilgi öğretmen için sana tabi olayım mı?" dedi."

"Adam, şöyle dedi: "Doğrusu sen benimle beraberliğe asla sabredemezsin."

"İç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredebilirsin?"

"Mûsâ, "İnşallah beni sabırlı bulacaksın. Hiçbir işte de sana karşı gelmeyeceğim" dedi."

"O da şöyle dedi: "O hâlde, eğer bana tabi olacaksan, ben sana söylemedikçe hiçbir şey hakkında bana soru sormayacaksın."

“Derken yola koyuldular. Nihayet, bir gemiye bindiklerinde (adam) gemiyi deldi. Mûsâ, "Sen onu içindekileri boğmak için mi deldin? Doğrusu, şaşılacak bir iş yaptın." dedi.”

“Adam, "Sen benimle beraberliğe asla sabredemezsin, demedim mi?" dedi.”

“Mûsâ, "Unuttuğum için bana çıkışma ve bu işimde bana güçlük çıkarma!" dedi.”

“Yine yola koyuldular. Nihayet bir erkek çocukla karşılaştıklarında, adam (hemen) onu öldürdü. Mûsâ, "Bir cana karşılık olmaksızın suçsuz birini mi öldürdün? Andolsun çok kötü bir iş yaptın!" dedi.”

“Adam, "Sana, benimle beraberliğe asla sabredemezsin demedim mi?" dedi.”

“Mûsâ, "Eğer bundan sonra sana bir şey hakkında soru sorarsam, artık benimle arkadaşlık etme. Doğrusu, tarafımdan (dilenecek son) özre ulaştın (bu son özür dileyişim)" dedi.”

“Yine yola koyuldular. Nihayet bir şehir halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Halk onları konuk etmek istemedi. Derken orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar gördüler. Adam hemen o duvarı doğrulttu. Mûsâ, "İsteseydin bu iş için bir ücret alırdın" dedi.”

“Adam, "İşte bu birbirimizden ayrılmanız demektir" dedi. "Şimdi sana sabredemediğin şeylerin içyüzünü anlatacağım.”

"O gemi, denizde çalışan birtakım yoksul kimselere ait idi. Onu yaralamak istedim, çünkü onların ilerisinde, her gemiyi zorla ele geçiren bir kral vardı.”

"Çocuğa gelince, anası babası mü'min insanlardı. Onları azgınlığa ve küfre sürüklemesinden korktuk.”

"Böylece, Rablerinin onlara, bu çocuğun yerine daha hayırlı ve daha merhametli bir çocuk vermesini diledik.”

"Duvar ise şehirdeki iki yetim çocuğa ait idi. Altında onlara ait bir define vardı. Babaları da iyi bir insandı. Rabbin, onların olgunluk çağına ulaşmalarını ve Rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarmalarını istedi. Bunları ben kendi görüşüme göre yapmadım. İşte senin, sabredemediğin şeylerin içyüzü budur.”¹²⁴

¹²⁴ Kehf: 18/60-82.

Sahnenin Tanımı: Açık bir alanda gerçekleşen kompozisyonun merkezinde mavi renkli kaftanı ve sarı elbisesi ile Hz. Musa yer almaktadır. Başında ateş şeklindeki halesi beyaz sarığı ile betimlenen Hz. Musa sağ eliyle karşısında bulunan Hızır’a bir şeyler anlatır vaziyettedir. Sahnenin sağ tarafında dizleri üzerine oturmuş olan Hızır figürü, başında peygamberlik nişanesi olan ateş şeklindeki halesi kahverengi kaftanı ve mavi elbisesi ile betimlenmiştir. Başını önüne eğmiş bir biçimde tasvir edilen Hızır figürü Hz. Musa’yı dinler şekilde betimlenmiştir. Sahnenin bu iki ana karakteri dışında Hz. Musa’nın arkasında Kur’an anlatımında ismi geçmeyen genç hizmetkâr yer almaktadır. Kur’an anlatımında ismi geçmeyen bu şahıs İslam tefsircileri tarafından Yuşa b. Nun olarak adlandırılmıştır. Minyatürde başındaki peygamberlik halesi yeşil kaftanı ve turuncu elbisesi ile ayakta ve elleri önünde bağlı bir vaziyette tasvir edilmiştir.

Sahne de doğa unsurlarına bakıldığında figürlerin yer aldığı kısım içerisinden su akan bir bahçe gibi tasarlanmıştır. Yeşil renkli zemin üzerinde kahverengi bir gövdeye sahip geniş yapraklı bir ağaca yer verilmiştir. Figürlerin bulunmuş olduğu zemin dışında kalan alan mor renkli bir tepe şeklindedir. Zeminin üzeri cılız otlar ve öbek şeklinde bitkiler ile bezenmiştir. Ufuk çizgisinin yazmanın genelinin aksine geniş tutulduğu sahnede gökyüzü açık kahverengi ile boyanmıştır. Sahnede ağırlıklı olarak yeşil, kahverengi, mor ve mavi renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme: Hz. Musa ile Hızır’ın tartışması sahnesi Kur’an’da detaylıca anlatılmıştır. Kur’an’da anlatılan kıssadan farklı olarak Hz. Musa kavminin içerisindeyken bir adam ona “Ey Musa yeryüzündeki en bilge adam kimdir?” diye sormuş ve bunun üzerine Hz. Musa yeryüzünde yaşayan en bilgin kişinin kendisi olduğunu belirtmiştir. Hz. Musa’nın vermiş olduğu cevap sonra Allah yeryüzünde kendisinden daha bilgin bir kul olduğunu ve isminin Hızır olduğunu söylemiştir. Hz. Musa Allahtan gelen bu yanıt sonrası kendisinden daha bilge olan Hızır’ın nerede olduğunu sormuş ve iki denizin bittiği yerde olduğunu cevabını almıştır. Almış olduğu cevap sonrası Allah, Hz. Musa’ya Hızır’ı bulabilmesi için tuzlanmış bir ölü balık almasını ve bu balığı nerede kaybederse Hızır’ı orada bulacağını söylemiştir. Yaşanan bu hadise sonrası Hz. Musa genç yardımcısı ile Hızır’ı aramak için yola çıkmıştır. Hz. Musa ve genç yardımcılarını yolculuk yapmış oldukları esnada öğlen yemeklerini yemek için durmuş ve Hz. Musa yardımcısına yemek için yanlarında getirmiş oldukları azığı getirmesini söylemiştir. Genç yardımcı Hz. Musa’ya daha önce dinlenmek için durdukları yerde balığı kaybettiğini

söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Musa ve genç yardımcısı balığı kaybettikleri noktaya varmış ve burada Hızır ile buluşmuşlardır. Hz. Musa ve Hızır tanıştıktan sonra Hz. Musa Hızır’da olan ilmi öğrenmek istemiştir. Hz. Musa’nın bu talebi üzerine Hızır yapacağı işlere karışmaması şartı ile Hz. Musa ile bir yolculuğa çıkmıştır. Yapılan bu yolculuk esnasında bazı hadiseler ile karşılaşmış ve Hz. Musa, Hızır’ın yapmış olduğu davranışlar karşısında şaşırılmış ve Hızır ile bu konu hakkında tartışmıştır¹²⁵.

Yazma eser içerisinde bulunan Hz. Musa ile Hızır’ın tartışması sahnesi Kur’an ve kıssa anlatımından yola çıkılarak betimlenmiştir. Sahnede yapılan yolculuk sonrası Hz. Musa’nın Hızır ile tartıştığı an resmedilmiştir. Sahne 16. yüzyılda İran’da yapılmış olan diğer örnekleri ile karşılaştırıldığında büyük farklılıkların olmadığı görülmektedir. Bazı örneklerde ise Hz. Musa ve Hızır’ın yolculuk esnasında karşılaştığı durumlar betimlenmiştir (Fotoğraf 38).

Kur’an’da anlatılan kıssada Hz. Hızır’dan “*kullarımızdan bir kul*” olarak bahsedilmesine rağmen İslam tefsir âlimleri kıssada anlatılan bu kişiyi Hızır olarak tanımlamıştır. İslam anlatılarında zor durumda olan kişilerin yardımına yetişen ve peygamber olarak anılan Hz. Hızır İslam inanç ve mitolojisinde önemli bir karakter olmuştur.

Sahne Kazvin ekolü özellikleri açısından değerlendirildiğinde dönemin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. İki farklı zemin anlayışı, sahnenin ortasında bulunan büyük ağaç ve su teması bu dönemin karakteristik özelliklerindendir. Ayrıca figürlerin yüz, kıyafet ve başlıkları yine bu dönemin üslup özelliklerini yansıtmaları açısından önemlidir.

¹²⁵ Köksal 2021, 108-116.

Fotoğraf 37. Hz. Musa ve Hızır'ın Tartışması

Fotoğraf 38. Hz. Musa ve Hızır'ın Tartışması (Fransa Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)¹²⁶

¹²⁶ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f213.item.r=suppl%C3%A9ment+persan+13> (Erişim Tarihi: 01.06.2021).

Hız. Eyüb'ün Yıkanması**Katalog No: 18****Yazma Sayfa No: 109****Fotoğraf No: 39**

Sahnenin Kaynağı: Hz. Eyyüb'ün hastalığı sonrası yıkanarak iyileşmesi kıssası Kur'an'ın Sad (41-44) suresinde anlatılmıştır.

"(Ey Muhammed!) Kulumuz Eyyüb'u da an. Hani o, Rabbine, "Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu" diye seslenmişti."

"Biz de ona, "Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içecek soğuk bir su" dedik."

"Biz ona tarafımızdan bir rahmet ve akıl sahiplerine bir öğüt olmak üzere ailesini ve onlarla birlikte bir o kadarını bahşettik."

*"Şöyle dedik: "Eline bir demet sap al ve onunla vur, yeminini bozma."Gerçekten biz Eyyüb'u sabreden bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kuldu! O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi."*¹²⁷

Sahnenin Tanımı: Açık bir alanda gerçekleşen kompozisyonun merkezinde bir su içerisinde yıkanan Hz. Eyyüb yer almaktadır. Başında ateş şeklinde halesi, uzun saçları ve belden yukarısı çıplak şekilde betimlenen Hz. Eyyüb sağ tarafında onu elinden tutan meleğe bakarken görülmektedir. Kırmızı ve mavi kanatları, Timurlu dönemi başlığı, mavi kaftanı ve kırmızı elbisesi ile betimlenen melek figürünün sol elinde sarı renkli bir kıyafet bulunur. Bu iki figür dışında sahnenin sol tarafında Hz. Eyyüb'ün eşi Hz. Rahime bulunur. Kıssanın diğer ana karakteri olan Hz. Rahime mavi başörtüsü, turuncu elbisesi ve belindeki beyaz kuşağı ile elindeki tas ile betimlenmiştir.

Sahne de doğa unsurlarına bakıldığında bir bahçe temasının şekillendiği görülmektedir. Yeşil zeminin üzerinde beyaz çiçekleri bulunan bir ağaç ve mavi, turuncu, kırmızı renkli çiçekler ile doldurulmuştur. Sahnenin merkezinde ise bahçe teması ile uyumlu olarak etrafı küçük taşlar ile sınırlandırılmış bir su bulunmaktadır. Bu bahçe teması dışında arka planda mor renkli bir tepe bulunmaktadır. Ufuk çizgisinin dar

¹²⁷ Sad: 38/41-44.

tutulduğu sahnede arka fon açık kahverengi ile boyanmıştır. Kompozisyonda ağırlıklı olarak mor, yeşil, kahverengi, turuncu ve kırmızı renkler kullanılmıştır.

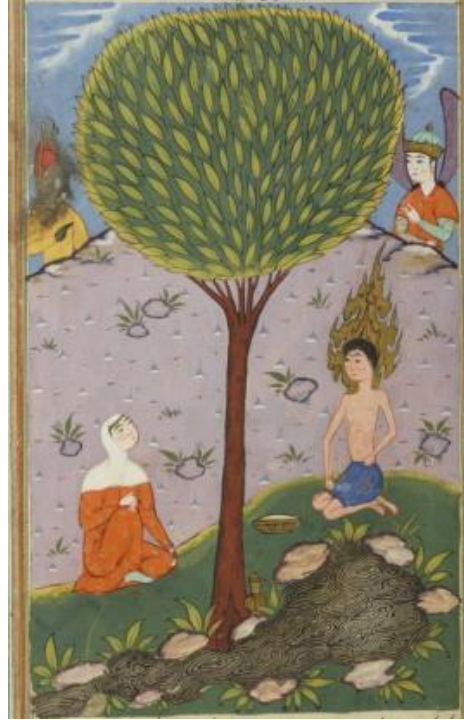
Değerlendirme: Hz. Eyyüb'un yıkanması kıssası Kur'an'da detaylıca anlatılmamasına rağmen olay İsrailiyat kaynaklarıyla genişletilerek kısas'ı enbiyalarda çokça minyatürlenmiştir. Sahne Sad suresinin 42. Ayeti olan *Biz de ona, "Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içecek soğuk bir su" dedik*" ayetinden yola çıkılarak resmedilmiştir. İsrailiyat kaynaklara göre genişletilen kıssaya göre Hz. Eyyüb çok zengin ve varlıklı bir peygamber olan Hz. Eyyüb Allah tarafından malları ve canıyla bir sınava tabii tutulmuştur. Bütün mallarını ve çocuklarını kaybeden Hz. Eyyüb sonrasında ağır hastalıklara yakalanmıştır. Hastalığı süresi boyunca Allah'a isyandan kaçınan Hz. Eyyüb bu sabrı karşılığında sağlığına, malına ve çocuklarına geri kavuşmuştur. Sahne Kur'an ve kıssa anlatımları temel alınarak resimlenmiştir. Minyatürlerde genellikle Hz. Eyyüb'ün hastalığının sona erişini betimlenmiştir.

Sahne 16. yüzyılda İran'da yapılmış örnekleri ile karşılaştırıldığında benzer bir tema görülmektedir (Fotoğraf 40). Hz. Eyyüb'ün yıkanmasını konu alan sahnelerde bazen bu örnekte olduğu gibi Hz. Eyyüb yıkanırken görüntülenirken bazı minyatürlerde bağdaş kurmuş şekilde otururken tasvir edildiği örnekleri görmekte mümkündür. Genellikle Melek, Hz. Eyyüb ve Hz. Eyyüb'ün eşinin olduğu sahnelerde bazen şeytan figürü de sahneye dâhil edilmiştir.

Minyatür Kazvin ekolünün üslup özellikleri açısından değerlendirildiğinde karakteristik özelliklerin bir arada olduğu bir kompozisyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Kazvin ekolünde sevilerek kullanılan etrafı küçük taşlar ile sınırlandırılmış su ve bahçe teması bu minyatürde olduğu gibi dönemin birçok minyatüründe yer almıştır.

Fotoğraf 39. Hz. Eyüb'ün Yıkanması

Fotoğraf 40. Hz. Eyüb'ün Yıkanması (Fransa Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiyası)¹²⁸

¹²⁸ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8410893r/f251.item.r=persan%2054> (Erişim Tarihi: 03.06.2021).

Hz. Davut'un Calut'u Öldürmesi

Katalog No: 19

Yazma Sayfa No: 113v

Fotoğraf No: 41

Sahnenin Kaynağı: Hz. Davut'un Calut'u öldürmesi kıssası Bakara Suresinde (249-251) anlatılmıştır.

"Talut, orduyla birlikte ayrıldığında dedi ki: "Doğrusu Allah sizi bir ırmakla imtihan edecektir. Kim bundan içerse, artık o benden değildir ve kim de -eliyle bir avuç alanlar hariç-onu tatmazsa bendendir. Küçük bir kısmı hariç (hepsi sudan) içti. O, kendisiyle beraber iman edenlerle (ırmağı) geçince onlar (geride kalanlar): "Bugün bizim Calut'a ve ordusuna karşı (koyacak) gücümüz yok" dediler. (O zaman) Muhakkak Allah'a kavuşacaklarını umanlar (şöyle) dediler: "Nice küçük topluluk, daha çok olan bir topluluğa Allah'ın izniyle galip gelmiştir; Allah sabredenlerle beraberdir."

"Onlar, Calut ve ordusuna karşı meydana (savaşa) çıktıklarında, dediler ki: "Rabbimiz, üzerimize sabır yağdır, adımlarımızı sabit kıl (kaydırma) ve kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et."

*"Böylece onları, Allah'ın izniyle yenilgiye uğrattılar. Davud Calut'u öldürdü. Allah da ona mülk ve hikmet verdi; ona dilediğinden öğretti. Eğer Allah'ın, insanların bir kısmı ile bir kısmını def'i (engellemesi) olmasaydı, yeryüzü mutlaka fesada uğrardı. Ancak Allah, âlemlere karşı büyük fazl (ve ihsan) sahibidir."*¹²⁹

Sahnenin Tanımı: Açık bir alanda betimlenen kompozisyonun sol bölümünde kıssanın ana karakterlerinden olan Hz. Davut bulunur. Başında ateş şeklindeki halesi, mavi elbisesi ve yeşil pantolonu ile betimlenen Hz. Davut sağ elindeki sapanla karşısındaki Calut'u öldürmek için taşı fırlatırken resmedilmiştir. Sahnenin diğer ana karakteri olan Calut ise açık mavi elbisesi, sarı pantolonu ve başındaki savaş başlığı ile sağ elinin işaret parmağı ağzına götürmüş bir biçimde Hz. Davut'a bakarken tasvir edilmiştir. Bir savaş alanının resmedildiği sahnede bu iki ana karakterin dışında atları üzerinde kaçan üç asker, sahenin sağ alt bölümünde ise biri ok fırlatan diğeri ise kılıç

¹²⁹ Bakara: 2/249-251.

sallayan iki erkek figür bulunmaktadır. Savaş meydanı dışında bir tepenin arkasında cereyan eden olayı izleyen yedi figür daha bulunmaktadır. Sahnenin sol üst bölümünde yer alan kişiler Hz. Davut taraftarları olarak betimlenirken sağ tarafta yer alan figürler kıyafetlerinden de anlaşılacağı üzere Calut destekçileri olarak resmedilmiştir.

Sahnede zemin olgusu mor renk ile boyanırken zeminin farklı bölümleri çiçekler ile doldurulmuştur. Ufuk çizgisinin dar tutulduğu sahnede gökyüzü gerçekçi bir anlayış içerisinde mavi renkle boyanmıştır. Sahnede mor, mavi, siyah kırmızı ve sarı renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme: Kur'an'da detaylı bir şekilde anlatılmayan bu sahne kısas'ı enbiyalarda farklı kaynaklar ile genişletilerek detaylıca anlatılmıştır. Anlatıma göre oldukça zayıf ve çelimsiz olan Hz. Davut insanlar tarafından hor görülmüş ve babası tarafından davar otlatmak ile görevlendirilmiştir. Hz. Davut'un yaşadığı dönemde hükümdar olan Talut, düşmanı Calut'u öldüreni kızıyla evlendireceğini ve malının yarısını ona vereceğini söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Davut davar otlattığı esnada bir ses duymuş ve ona Calut'u öldüreceği müjdesi verilmiştir. Duymuş olduğu ses sonrası kardeşleri için yiyecek alıp asası ve sapanı ile birlikte yola koyulan Hz. Davut savaş alanına gitmiş ve sapanı vasıtası ile attığı taş ile Calut'u öldürmüştür¹³⁰.

Sahne Kur'an ve kıssa anlatımına bakıldığında olay örgüsüne bağlı kalınarak betimlenmiştir. Minyatürde Hz. Davut'un elindeki sapan ile taşı fırlatma anı betimlenmiştir. Sahne 16. yüzyılda yapılmış diğer örnekleri ile karşılaştırıldığında büyük bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Fakat bu dönemde yapılan bazı Hz. Davut'un Calut'u öldürme örneklerinde Calut'un Hz. Davut'un ordusu tarafından öldürüldüğünü anlatan sahneleri görmek mümkündür (Fotoğraf 42).

Kompozisyon Kazvin üslubu içerisinde bir değerlendirmeye tabii tutulduğunda yazmanın genelinde olduğu gibi karakteristik özellikler taşır. Minyatürde bulunan figürlerin yüz hatlarına bakıldığında birleşik yay şeklinde kaşlar, bademe benzetilen göz formları, uzun ve zülüfler üslubun karakterize edilmiş özelliklerinin başında gelmektedir. Bunun dışında figürlerin üzerlerinde yer alan bitkisel motifli elbiseler ve zemin olgusu bu dönemin özelliklerinin yansıtan diğer unsurlardır.

¹³⁰ Köksal, 2021, 180-184.

Fotoğraf 41. Hz. Davut'un Calut'u Öldürmesi

Fotoğraf 42. Hz. Davut'un Calut'u Öldürmesi (Fransa Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)¹³¹

¹³¹ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f233.item.r=suppl%C3%A9ment+persan+13> (Erişim Tarihi: 05.06.2021).

Mecliste Oturan Hz. Süleyman'ın Mecliste Oturması

Katalog No: 20

Yazma Sayfa No: 119

Fotoğraf No: 43

Sahnenin Kaynağı: Hz. Süleyman'ın bir mecliste oturması kıssası Kur'an'ın Enbiya (81-82), Neml(17), Sebe (12), Sad (36-38) surelerinde anlatılmıştır.

“Süleyman'ın hizmetine de güçlü esen rüzgârı verdik. Rüzgâr, onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere eser giderdi. Biz, her şeyi hakkıyla bileniz.”

“Bir de şeytanlardan, Süleyman için dalgıçlık eden ve daha bundan başka işler yapanları da onun emrine verdik. Hep onları zapteden bizdik.”¹³²

“Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı.”¹³³

“Süleyman'ın emrine de, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay(lık yol) olan rüzgârı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız.”¹³⁴

“Biz de rüzgârı onun buyruğuna verdik. Rüzgâr, onun emriyle dilediği yere hafif hafif eserdı.”

“Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan her bir şeytanı, bukağılara bağlı olarak diğerlerini de, onun emrine verdik.”¹³⁵

Sahnenin Tanımı: Figüratif açıdan en kalabalık sahnelerden biri olan kompozisyonun merkezinde altıgen bir taht üzerinde bağdaş kurmuş şekilde oturan Hz. Süleyman bulunmaktadır. Başında ateş şeklindeki halesi, Timurlu dönemine ait başlığı, kısa kollu mavi kaftanı ve kırmızı elbisesi ile tasvir edilen Hz. Süleyman, karşısında bulunan mor kaftanlı, sarı elbiseli erkek figür ile konuşur vaziyettedir. Hz. Süleyman'a elindeki kâğıdı uzatan bu figür Hz. Süleyman konulu minyatürlerin genelinde ona haber

¹³² Enbiya: 21/81-82.

¹³³ Neml: 27/17.

¹³⁴ Sebe: 34/12.

¹³⁵ Sad: 38/36-38.

getiren bir figür olarak sahnelerde yer almaktadır. Hz. Süleyman'ın arkasında iki melek ve iki cin figürü yer almaktadır. Ellerindeki tepsiler ile hizmet etmek için hazır bekleyen bu figür grubunun hemen altında oturmuş vaziyette betimlenmiş üç erkek figür bulunmaktadır. Koltuk üzerinde oturan bu figürler karşılarında bulunan mor elbiseli beyaz başlıklı erkek figür ile konuşurken betimlenmiştir. Bu üç figürün tam karşısında kendileri gibi koltuk üzerinde oturan ve kendi aralarında konuşan üç erkek figür daha bulunmaktadır. Hz. Süleyman'ın karşısında oturan figürün arkasında ise kendi aralarına konuşan iki melek figürü yer almaktadır. Tüm bu figürlerin dışında bir tepenin arkasında olayları izleyen iki melek bir cin figürü daha bulunmaktadır.

Açık bir alanda betimlenen kompozisyonda zemin açık mavi renkli olarak boyanmış ve zeminin üzeri cılız otlar ve öbek şeklindeki farklı renkteki çiçekler ile doldurulmuştur. Ufuk çizgisinin oldukça dar tutulduğu sahnede gökyüzü mavi renkle boyanmıştır. Sahnede ağırlıklı olarak açık mavi, sarı, turuncu ve mor renkler kullanılmıştır.

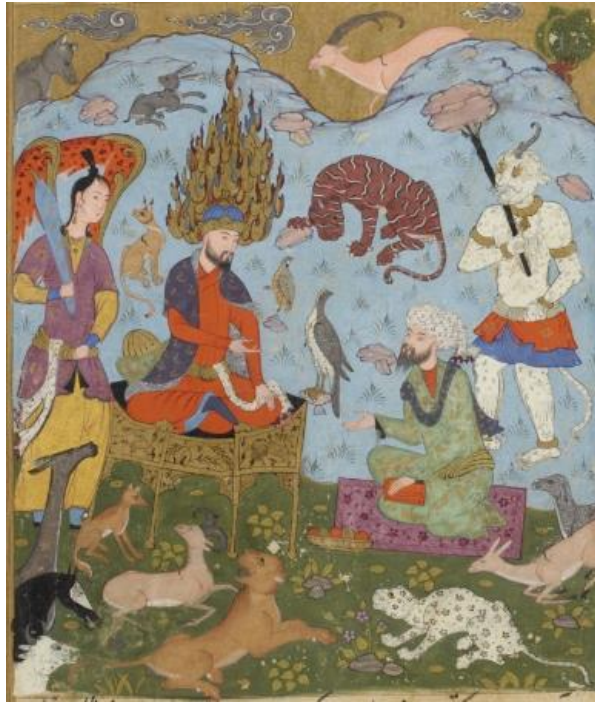
Değerlendirme: Hz. Süleyman, hayvanları, cinleri ve insanları emri altında toplamış ve yeryüzünde görülmemiş bir güce sahip olan bir peygamberdir. İslam ikonografisinde minyatürlere en çok konu olan Peygamberlerin başında gelen Hz. Süleyman genellikle bir mecliste otururken etrafına cinler, melekler, hayvanlar ve insanların olduğu bir kompozisyon ile minyatürlenmiştir. Figüratif açıdan oldukça kalabalık olan bu sahnelerde anlatım genellikle aynıdır.

Sahne Kur'an anlatımı ile karşılaştırıldığında uyum içerisinde olduğu görülmektedir. Kompozisyon 16. yüzyılda Kazvinde yapılmış diğer örnekleri ile karşılaştırıldığında büyük bir farklılığın olmadığı görülmektedir (Fotoğraf 44). Eksiklik olarak söylenebilecek tek unsur sahnede hayvan figürlerinin bulunmamasıdır. Bu dönemde yapılan minyatürlerde cin, insan ve melek figürlerinin dışında çeşitli hayvanların olduğu örnekleri görmek mümkündür.

Kompozisyon Kazvin ekolü karakteristik özellikleri açısından değerlendirildiğinde figürlerin mertebelerinin belirtilmesinde kullanılan başlık tipleri, bitkisel bezemeye sahip kıyafetler, yüz hatları ile dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Sahnede görülen zemin olgusu yine bu dönemin üslup özelliklerine göre betimlenmiştir.

Fotoğraf 43. Hz. Süleyman'ın Mecliste Oturması

Fotoğraf 44. Hz. Süleyman'ın Mecliste Oturması (Fransa Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)¹³⁶

¹³⁶ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f254.item.r=suppl%C3%A9ment+persan+13> (Erişim Tarihi: 09.06.2021).

H. Süleyman'ın Tapınağı Yaptıracağı Mimar ile Konuşması

Katalog No: 21

Yazma Sayfa No: 127v

Fotoğraf No: 45

Sahnenin Kaynağı: Kur'an'da anlatılmayan bu kıssanın kaynağı Sa'lebi'nin yazmış olduğu Kısas'ı Enbiya kitabıdır. Kitap'a göre Hz. Süleyman Kudüs şehrinin çevresini uzun beyaz taşlar ile çevreledikten sonra, hükümdarlığının dördüncü yılında Beytülmakdis adı verilen tapınağın inşasına başlamıştır. Hz. Süleyman Tapınak için yer altından, altın, gümüş ve yakut denizden de inciler çıkarttırmış ve bunları ustalara hazırlatmıştır. Kestirdiği taşları ustalara yontturmuş, çam ve servi ağaçları getirtmiştir. Ağaçlardan biçilen tahtaları, sıra sıra dizdirmiş Tapınağın duvarlarını beyaz, sarı ve yeşil taşlarla ördürmüştür. Tavanını, duvarlarını inciler, yakutlar ve türlü kıymetli cevherlerle süsletmiştir. Tapınağın tabanı firuze taşı ile döşenmiştir. Geceleri ay gibi paylayan tapınağın yeryüzünde eşi ve benzerinin olmadı söylenmektedir. Tapınağın yapımının bitmesinin ardından Hz. Musa'dan kalan Ahit sandığı tapınağa koyulmuştur¹³⁷.

Sahnenin Tanımı: Kapalı bir alanda betimlenen kompozisyonun ana karakteri olan Hz. Süleyman altıgen bir taht üzerinde bağdaş kurmuş şekilde otururken resmedilmiştir. Başında ateş şeklinde halesi, beyaz sarığı, mavi kısa kollu kaftanı ve kahverengi elbisesi ile betimlenen Hz. Süleyman sağ elini karşısında oturan mimara doğru uzatmış konuşur vaziyette görülmektedir. Sahnenin diğer ana karakteri olan tapınağın mimarı küçük bir koltukta, kısa kollu sarı kaftanı açık mavi elbisesi ile Hz. Süleyman'a bir şeyler anlatır şekilde betimlenmiştir. Mimarın arkasında mavi, mor ve turuncu renkli üç adet cin figürü bulunmaktadır. Hz. Süleyman'ın arkasında ise saçları üstten toplanmış, kanatlı, turuncu ve mavi elbiseli iki melek figürü bulunmaktadır.

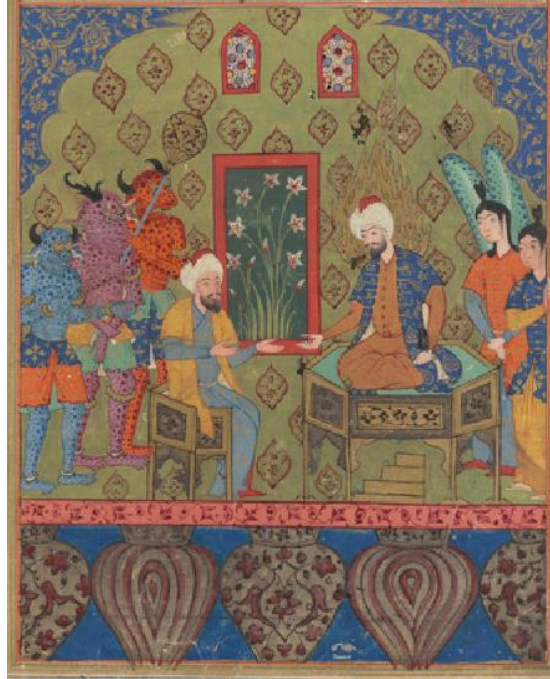
Olayın gerçekleştiği kapalı mekân, üzeri natüralist ve stilize bitkisel süslemeler ile bezenmiş dilimli bir kemer ile eyvan şeklinde oluşturulmuştur. İç mekânın duvarları, açık yeşil renkle boyalı olup üzeri içi bitkisel bezeme ile dolgulanmış madalyonlar ile bezenmiştir. Duvarın ortasından dışarıda bahçe temasının görüldüğü bir kapı kapının üzerinde ise sivri kemerle oluşturulmuş iki pencere bulunmaktadır. Sahnenin alt

¹³⁷ Köksal, 2021, 209-211.

bölümünde ise üçü tam ikisi yarım beş büyük vazoya yer verilmiştir. Vazolardan ikisi çift renkli ve yivli olarak resimlenirken, diğer üç vazonun üzeri kıvrık dallar ve rumilerin olduğu bitkisel bir bezeme kompozisyonuna sahiptir. Sahne ile vazoların bulunduğu bölüm ise üzerinde bitkisel bir bezeme bulunan ince bir kuşak ile ayrılmıştır.

Değerlendirme: Hz. Süleyman'ın tapınağı yaptıracığı mimar ile konuşması minyatürü Kur'an'da anlatılmayan sahnelerden biridir. Yazma eserin yazarı tarafından Tapınağın nasıl yapıldığı anlatılmış ve bu sırada gerçekleşen bir an minyatürde anlatılmıştır. Sahne 16.yüzyılda yapılan farklı bir örneğinin tarafımızca bulunmamasından ötürü karşılaştırmaya dâhil edilememiştir.

Kompozisyon Kazvin ekolü karakteristik özellikleri açısından değerlendirildiğinde dönemin tipik özelliklerinin yansıttığı görülür. Kazvin döneminde betimlenen kapalı mekân anlayışına göre kurgulanan sahnede dilimli bir kemer ile oluşturulan eyvan görünümü, duvarlar üzerindeki madalyon biçimli süslemeler, kapı ve pencerelerin konumu bu dönemin kapalı mekân anlayışı ile bire bir örtüşmektedir. Yine bu dönemde betimlenen kapalı mekânların alt bölümünde bulunan büyük süslemeli vazolar da bazı minyatürlerde yer verilmiş öğelerdendir.

Fotoğraf 45. Hz. Süleyman'ın Tapınağı Yaptıracağı Mimar ile Konuşması

Hz. Zulkarneyn' in Yecüc ve Mecüc Kavmine Karşı Duvar Ördürmesi

Katalog No: 22

Sayfa No: 132

Fotoğraf No: 46

Sahnenin Kaynağı: Hz. Zulkarneyn'in Yecüc ve Mecüc'e Karşı Duvar Ördürmesi sahnesi Kur'an'ın Kehf suresinde (94-98) anlatılmıştır.

"Dediler ki: "Ey Zu'l-Karneyn, gerçekten Ye'cuc ve Me'cuc, yeryüzünde bozgunculuk çıkarıyorlar, bizimle onlar arasında bir set inşa etmen için sana vergi verelim mi?"

"Dedi ki: "Rabbimin beni kendisinde sağlam bir iktidarla yerleşik kıldığı (güç, nimet ve imkân), daha hayırlıdır. Madem öyle, bana (insani) güçle yardım edin de, sizinle onlar arasında sapasağlam bir engel kılayım."

"Bana demir kütleleri getirin", iki dağın arası eşit düzeye gelince, "Körükleyin" dedi. Onu ateş haline getirinceye kadar (bu işi yaptı, sonra:) dedi ki: "Bana getirin, üzerine eritilmiş bakır dökeyim."

"Böylelikle, ne onu aşabildiler, ne onu delmeye güç yetirebildiler."

"Dedi ki: "Bu benim Rabbimden bir rahmettir. Rabbimin vaadi geldiği zaman, O, bunu dümdüz eder; Rabbimin vaadi haktır."¹³⁸

Sahnenin Tanımı: Zulkarneyn'in Yecüc ve Mecüc kavmine karşı duvar ördürmesi sahnesinin ana karakteri olan Zulkarneyn sahnenin sol üst bölümünde yer almaktadır. Başında ateş şeklinde bir hale bulunmayan Zulkarneyn mor pantolonu mavi kısa kollu elbisesi ve savaş aletleriyle birlikte siyah bir at üzerinde komutan gibi resmedilmiştir. Zulkarneyn'in iki yanında ise altı erkek figürü bulunmaktadır. Askeri başlıklar, kıyafetler ve aletlerle resimlenen bu figürler Zulkarneyn'e bir şeyler anlatmaya çalışırken veya birbirleriyle konuşurken betimlenmiştir. Bu figür grubunun hemen alt bölümüne bakıldığında ise üç erkek figürünün duvar örerken resmedilmiştir. Figürlerden sağ üsteki duvar örme eylemini gerçekleştirirken diğer iki figür bu kişiye yardımcı olmaktadır. Duvarın öbür tarafında ise kıssanın ana karakterlerinden olan Yecüc ve Mecüc kavmi

¹³⁸ Kehf: 18/94-98.

resimlenmiştir. Uzun saçlı belden yukarı kısımları çıplak olarak resmedilen bu figürler elleriyle yaptıkları hareketlerle duvarın inşasını engellemeye çalışır bir halde betimlenmiştir.

Sahnede zemin olgusuna bakıldığında üç farklı renkte zemin bulunmaktadır. Zulkarneyn ve askerlerinin olduğu bölüm açık mavi renkte duvarın inşa edildiği bölüm koyu bej renkte Yecüc ve Mecüc kavminin bulunduğu bölüm ise yeşil renktedir. Ufuk çizgisi olmayan sahnenin arka fonu tamamen zemin ile kaplanmıştır.

Değerlendirme: Kur'an'a göre büyük bir kudrete sahip olan Zulkarneyn, dünyanın birçok noktasına hükmeden büyük bir komutandır. Yine Kur'an'a göre Zulkarneyn iki dağ arasında yaşayan ve yeryüzünde fesat çıkartıp insanları rahatsız eden Yecüc ve Mecüc kavmine karşı gelebilmek için iki dağ arasına büyük bir set örmüş ve bu iki kavmin insanları rahatsız etmesini engellemiştir¹³⁹.

Kur'an'ı Kerim'de peygamber olmamasına rağmen ismi geçen üç isimden biri olan Hz. Zulkarneyn'in Yecüc ve Mecüc kavmine karşı duvar örme sahnesi genel itibari ile Kur'an anlatımına bağlı kalınarak resimlenen örneklerden biridir. Minyatürde Kur'an anlatımı ile olan tek farklılık Kur'an'da duvarın blok demir ve erimiş bakır ile örüldüğü anlatılmasına rağmen sahnede duvarın taş ile örüldüğü görülmektedir. Sahne çağdaşları ile karşılaştırıldığında diğer örnekler ile benzer özellikler taşıdığı görülmektedir (Fotoğraf 47). Bu kıssanın konu edildiği minyatürlerde genellikle duvar yapan ustalar ve Zulkarneyn yer alırken bazı sahnelerde bu minyatürde olduğu gibi Yecüc ve Mecüc kavminin resimlendiği örnekler de bulunur. Bu örneklerin dışında Yecüc ve Mecüc kavmine karşı örülen duvarın bitmesinin ardından Zulkarneyn'e teşekkürlerini sunmak için ona hediyeler getiren insanların resimlendiği örnekler de görmek mümkündür.

Sahnede görülen askeri başlık tipleri, kıyafetler, yüz tipleri ve zemin olgusu Kazvin ekolünün özelliklerine göre betimlenmiştir. Belden yukarı bölümleri çıplak ve uzun saçlı olarak betimlenen Yecüc ve Mecüc kavmi ise normal figürlerden farklı olarak betimlenmiştir. Bazı kıssalarda doğaüstü bir kavim oldukları anlatılan bu kavimler sanatçı veya sanatçıların kişisel yorumlarına göre betimlenmiş figürlerdir.

¹³⁹ Köksal, 2021, 287.

Fotoğraf 46. Zülkarneyn'in Yecüc ve Mecüc Kavmine karşı Duvar Ördürmesi

Fotoğraf 47. Zülkarneyn'in Yecüc ve Mecüc Kavmine karşı Duvar Ördürmesi (Aziz Kiril ve Aziz Methodius Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)¹⁴⁰

¹⁴⁰ <http://82.147.128.134/izr/public/image> (Erişim Tarihi: 13.06.2021).

Ashab'ı Kehf**Katalog No: 23****Yazma Sayfa No: 138****Fotoğraf No: 48**

Sahnenin Kaynağı: Ashab-ı Kehf kıssası Kur'an'ın Kehf Suresinde (9-26) detaylıca anlatılmıştır.

“Sen, yoksa Kehf ve Rakim Ehlini Bizim şaşılacak ayetlerimizden mi sandın?”

“O gençler, mağaraya sığındıkları zaman, demişlerdi ki: "Rabbimiz, Katından bize bir rahmet ver ve işimizden bize doğruyu kolaylaştır (bizi başarılı kıl).”

“Böylelikle mağarada yıllar yılı onların kulaklarına vurduk (derin bir uyku verdik).”

“Sonra iki gruptan hangisinin kaldıkları süreyi daha iyi hesap ettiğini belirtmek için onları uyandırdık.”

“Biz sana onların haberlerini bir gerçek (olay) olarak aktarıyoruz. Gerçekten onlar Rablerine iman etmiş gençlerdi ve Biz de onların hidayetlerini artırmıştık.”

“Onların kalpleri üzerinde (sabrı ve kararlılığı) rabtetmiştik; (Krala karşı) Kıyam ettiklerinde demişlerdi ki: "Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir; İlah olarak biz O'ndan başkasına kesinlikle tapmayız, (eğer tersini) söyleyecek olursak, andolsun, gerçeğin dışına çıkarız.”

"Şunlar, bizim kavmimizdir; O'ndan başkasını ilahlar edindiler, onlara apaçık bir delil getirmeleri gerekmez miydi? Öyleyse Allah'a karşı yalan uydurup iftira düzenden daha zalim kimdir?"

“(İçlerinden biri demişti ki:) "Mademki siz onlardan ve Allah'tan başka taptıklarından kopup-ayrıldınız, o halde, (dağlara çekilip) mağaraya sığınan da Rabbiniz size rahmetinden (bolca bir miktarını) yaysın ve işinizden size bir yarar kolaylaştırsın.”

“(Onlara baktığında) Görürsün ki, güneş doğduğunda mağaralarına sağ yandan yönelir, battığında onları sol yandan keser-geçerdi ve onlar da onun (mağaranın) geniş boşluğundalardı. Bu, Allah'ın ayetlerindendir. Allah, kime hidayet verirse, işte hidayet bulan odur, kimi saptırırsa onun için asla doğru-yolu gösterici bir veli bulamazsın.”

“Sen onları uyanık sanırsın, oysa onlar (derin bir uykuda) uyuşmuşlardır. Biz onları sağ yana ve sol yana çeviriyorduk. Köpekleri de iki kolunu uzatmış yatıyordu. Onları görmüş olsaydın, geri dönüp onlardan kaçardın, onlardan içini korku kaplardı.”

“Böylece, aralarında bir sorgulama yapsınlar diye onları dirilttik (uyandırdık). İçlerinden bir sözcü dedi ki: "Ne kadar kaldınız?" Dediler ki: "Bir gün veya günün bir (kaç saatlik) kısmı kadar kaldık." Dediler ki: "Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir; şimdi birinizi bu paranızla şehre gönderin de, hangi yiyecek temizse baksın, size ondan bir rızık getirsin; ancak oldukça nazık davransın ve sakın sizi kimseye sezdirmesin.”

"Çünkü onlar üzerinize çıkıp gelirlerse, sizi taşla tutarlar veya dinlerine geri çevirirler; bu durumda ebedi olarak kurtuluş bulamazsınız."

“Böylece, Allah'ın va'dinin hak olduğunu ve gerçekten kıyametin, kendisinde şüphe bulunmadığını bilmeleri için (şehir halkına ve sonraki insan kuşaklarına) onları buldurmuş olduk. (Onları görenler) Kendi aralarında durumlarını tartışıyorlardı, (bir kısmı) dedi ki: "Onların üstüne bir bina inşa edin, Rableri onları daha iyi bilir." Onların işine galip gelen (sözleri geçen)ler ise: "Üstlerine mutlaka bir mescid yapmalıyız" dediler.”

“(Sonra gelen kuşaklar) Diyecekler ki: "Üç'tüler, onların dördüncüsü köpekleridir." Ve: "Beştiler, onların altıncısı köpekleridir" diyecekler. (Bu,) Bilinmeyene (gayba) taş atmaktır. "Yedidirler, onların sekizincisi köpekleridir" diyecekler. De ki: "Rabbim, onların sayısını daha iyi bilir, onları pek az (insan) dışında kimse bilemez." Öyleyse onlar konusunda açıkta olan bir tartışmadan başka tartışma ve onlar hakkında bunlardan hiç kimseye bir şey sorma.”

“Hiçbir şey hakkında: "Ben bunu yarın mutlaka yapacağım" deme.”

“Ancak: "Allah dilerse" (inşallah yapacağım de). Unuttuğun zaman Rabbinizi zikret ve de ki: "Umulur ki, Rabbim beni bundan daha yakın bir başarıya yöneltip-iletir.”

“Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar ve dokuz (yıl) daha kattılar.”

“De ki: "Ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gaybı O' nundur. O, ne güzel görmekte ve ne güzel işitmektedir. O'nun dışında onların bir velisi yoktur. Kendi hükmünde hiç kimseyi ortak kılmaz.”¹⁴¹

Sahnenin Tanımı: Açık bir alanda betimlenen sahnenin merkezinde kıssanın ana karakterleri olan yedi genç ve köpekleri Kıtırmir yer almaktadır. Bir mağara içerisinde uyur vaziyette resimlenen bu figürlerin dışında sahnenin sol alt bölümünde beyaz renkli Kıtırmir adındaki köpek bulunur. Sahnenin üst bölümünde ise dört figür bulunmaktadır. Figürlerden ortadaki kahverengi bir at üzerinde askeri alet ve kıyafetleriyle betimlenmiştir. Sağ elini ağzına götürmüş şekilde tasvir edilen bu kişinin arkasında ve önünde askerler bulunmaktadır.

Kompozisyonun üst bölümünde yer alan bu figürler yüksek ihtimalle Ashab’ı- Kehf adı verilen bu gençleri bulup, öldürmek için görevlendirilmiş kişilerdir. Figürlerin yüz hatlarına bakıldığında badem gözlü, ince yay kaşlı, uzun zülüflü ve sakallı figürler görülmektedir. Kıyafetler Kazvin ekolü karakteristik özelliği olarak yoğun süslemeye sahiptir.

Sahne doğa unsurlarına bakıldığında Ashab’ı Kehf gençlerinin uyuduğu mağara küçük taşlar ile sınırlandırılmıştır. Bu kayaların üzerinde bir ağaç, sahnenin üst orta bölümünde bulunan çiçek ve cılız otlar dışında sahnede doğa unsuruna yer verilmemiştir. Ashab’ı Kehf in bulunduğu mağaranın zemini siyah renkte boyanırken üst kısımda zemin açık mavi renktedir. Ufuk çizgisinin olmadığı sahnede gökyüzü teması işlenmemiştir. Sahnede genel olarak mavi, siyah, sarı, turuncu ve beyaz renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme: Putperest bir toplumda Allah’ın dinine inanan ve sayıları bilinmeyen Ashab’ı Kehf gençleri, putperest hükümdarlarının baskılarından dolayı şehirden kaçmak zorunda kalmışlar ve bir mağaraya gizlenerek burada 309 yıl uyumuşlardır. Kur’an’da detaylı bir şekilde anlatılan kıssa minyatür sanatında severek kullanılan sahnelerden biridir. Sahne Kur’an anlatımına uygun şekilde resimlenmiştir.

Sahnede Kur’an anlatımına ters düşecek tek olgu Ashab’ı Kehf gençlerinin kaç kişi olduklarıdır. Kur’an’da bu gençlerin sayılarının sadece Allah tarafından bulunduğu

¹⁴¹ Kehf: 18/9-26.

yazmaktadır. Fakat kısas'ı enbiya yazmalarında bu gençlerin yedi kişi olduğu inancı kabul edilmiştir.

Sahne 16. yüzyılda yapılmış diğer örneklerle karşılaştırıldığında büyük farklılıklar olmadığı görülmektedir. Bu dönem minyatürlerindeki tek fark bazı minyatürlerde Ashab'ı Kehf minyatürlerinde kişi sayısı bu örnekte olduğu gibi yedi iken bazı minyatürlerde bu sayı sekizdir (Fotoğraf No: 49).

Fotoğraf 48. Ashab'ı Kehf

Fotoğraf 49. Ashab'ı Kehf(Aziz Kiril ve Aziz Methodius Ulusal Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)¹⁴²

¹⁴² <http://82.147.128.134/izr/public/image> (Erişim Tarihi: 13.06.2021).

Hz. Zekeriya'nın Şehit Edilmesi

Katalog No: 24

Yazma Sahne No: 144

Fotoğraf No: 50

Sahnenin Kaynağı: Hz. Zekeriya'nın Şehit Edilmesi Sahnesi Kur'an-ı Kerim'de anlatılmamaktadır. Kur'an'da yer almayan bu kıssa Sa'lebi'nin Ara'isü-l Mecalis adlı kitabında anlatılmaktadır. Kitaba göre, Hz. Yahya'nın Büyük Herod tarafında idam edilmesinden sonra yaşadığı bölgeden kaçan Hz. Zekeriya bir ağacın kovuğuna saklanmış, fakat şeytan onun elbisesini dışarıda tuttuğundan dolayı düşmanları onu yakalamış ve ağacı ortadan testereyle keserek onu şehit etmiştir¹⁴³.

Sahnenin Tanımı: Hz. Zekeriya'nın şehit edilmesi sahnesinin merkezinde bir ağaç ve bu ağacı iki kollu bir testereyle kesen iki figür bulunmaktadır. Sahnenin tam merkezinde yer alan ağacın önünde ise anlatımla uyumlu olarak ağacın kovuğunda saklanan Hz. Zekeriya'nın yerini düşmanlarına söyleyen şeytan figürü bulunmaktadır. Turuncu kaftanı, lacivert elbisesi ve beyaz başlığı ile bir insan gibi tasvir edilen şeytan figürü Hz. Zekeriya'nın elbisesinden tutarken betimlenmiştir. Bu figürlerin dışında bir tepenin arkasında bu olaya şahitlik eden dört erkek figür daha yer almaktadır. Figürlerden sol tarafta yer alan figür grubu kendi aralarında konuşurken, diğer iki figür ise bu olaya tanıklık ederken resmedilmiştir.

Sahne doğa unsurlarına bakıldığında kompozisyonun merkezinde yer alan ve Hz. Zekeriya'nın içerisinde saklandığı ağaç görülmektedir. Kazvin ekolü özelliklerine göre resmedilen ağacın üst bölümü betimlenmemiştir. Ağacın sağında ve solunda yer alan çiçekler ve öbek şeklindeki cılız otlar yazmanın genelinde olduğu gibi bu minyatürde de doğa unsuru olarak yerini almıştır.

Sahne zemin olgusu açık kahverengi ile oluşturulmuştur. Ufuk çizgisinin diğer minyatürlere oranla geniş tutulduğu sahnede gökyüzü açık mavi renkle bezenmiştir. Gökyüzünde bulunan bulutlar ile tema hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Sahnede kahverengi, yeşil, mavi, turuncu ve kırmızı renkler kullanılmıştır.

¹⁴³ Mahmut Aydın, "Zekeriyya", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 210-211.

Değerlendirme: Kur'an'ı Kerim'de anlatılmayan Hz. Zekeriya'nın şehit edilmesi sahnesinin kaynağı Sa'lebi'nin yazmış olduğu kısas'ı enbiya kitabıdır. Kaynağa göre Hz. Zekeriya'nın oğlu Hz. Yahya Kral Herod tarafından idam edildikten sonra Hz. Zekeriya yaşadığı bölgeden kaçmış ve bir ağacın kovuğuna saklanmıştır. Fakat şeytan Hz. Zekeriya'nın elbisesini ağacın kovuğuna çıkarmış ve düşmanlarına Hz. Zekeriya'nın yerini söylemiştir. Bu hadise sonrası düşmanları Hz. Zekeriya'yı saklanmış olduğu ağacı ortadan ikiye keserek onu şehit etmiştir¹⁴⁴.

Kur'an'ı Kerimde anlatılmayan sahne Salebi kıssasından esinlenilerek resmedilmiştir. Kıssa ve minyatürdeki uyum, 16. yüzyılda İran'da yapılmış tüm minyatürlerde neredeyse aynıdır. Bu minyatürde ayırt edici en büyük farklılık şeytan figürüdür. Minyatürde şeytanın resmedilmediği örnekleri görmek mümkündür (Fotoğraf 51).

Sahne figür, tema, zemin olgusu, doğa unsurları ve renk skalası bakımından incelendiğinde Kazvin üslubunun karakteristik öğelerini barındırmaktadır. Sahnede en belirgin ve öne çıkan unsur kompozisyonun ortasında yer alan ve tamamı resimlenmeyen ağaç figürüdür. Kazvin minyatürlerinde en bariz özelliklerden biri olan bu ağaç temasının en önemli özelliği tamamen resimlenmemiş olmasıdır. Genellikle büyük yapraklı olarak resmedilen ağacın bu sahnede de üsluba uygun olarak resmedildiği görülmektedir.

¹⁴⁴ Aydın, Mahmut, "Zekeriyya", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul, 2013, XLIV, 210-211.

Fotoğraf 50. Hz. Zekeriya'nın Şehit Edilmesi

Fotoğraf 51. Hz. Zekeriya'nın Şehit Edilmesi (Columbia Üniversitesi Kısas'ı Enbiya Yazması)¹⁴⁵

¹⁴⁵ https://openn.library.upenn.edu/Data/0032/X892_8_Q1_Q/data/web/9213_0276_web.jpg (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Hız. İsa'nın Gökten Sofra İndirme Mucizesi

Katalog No: 25

Yazma Sayfa No: 152v

Fotoğraf No: 52

Sahnenin Kaynağı: Hz. İsa'nın Gökten Sofra İndirmesi mucizesi Kur'an'ın Maide (111-115) suresinde anlatılmıştır.

"Hani Havarilere: "Bana ve elçime iman edin" diye vahy (ilham) etmiştim; onlar da: "İman ettik, gerçekten Müslümanlar olduğumuza sen de şahid ol" demişlerdi."

"Havariler: "Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi?" demişlerdi. O da: "Eğer inanmışlarsanız Allah'tan korkup-sakının" demişti."

"(Bu sefer Havariler:) "Ondan yemek istiyoruz, kalplerimiz tatmin olsun, senin de gerçekten bize doğru söylediğini bilelim ve buna şahidlerden olalım" demişlerdi."

"Meryem oğlu İsa: "Allah'ım, Rabbimiz, bize gökten bir sofrayı indir, öncemiz ve sonramız için bir bayram ve Senden de bir belge olsun. Bizi rızıklandır, Sen rızık vericilerin en hayırlısı" demişti."

"Allah demişti ki: "Şüphesiz Ben bunu size indireceğim. Artık sonra sizden kim inkar ederse, Ben onu gerçekten âlemlerden hiç kimseyi azaplandırmayacağım bir azapla azaplandıracağım."¹⁴⁶

Sahnenin Tanımı: Açık bir alanda betimlenen kompozisyonun merkezinde kıssanın ana karakteri olan Hz. İsa bulunmaktadır. Başında ateş şeklinde halesi mavi kaftanı ve kahverengi kıyafeti ile betimlenen Hz. İsa sağ elini önünde bulunan masaya yöneltmiş şekilde betimlenmiştir. Hz. İsa dışında sahnede on bir erkek figür daha bulunur. Hz. İsa'nın sağında ve solunda üçlü ve ikili gruplar halinde betimlenen havarilerden bazıları Hz. İsa'nın önünde bulunan kahverengi sofranın üzerindeki yemeklerden yerken bazıları da kendi aralarında konuşurken betimlenmiştir.

Sahnede zemin olgusuna bakıldığında yazmanın genelinde olduğu gibi iki farklı zemin olgusu bulunmaktadır. Sahnenin alt bölümü bir bahçe şeklinde yeşil renkte boyanmış ve bu temanın ortasında etrafı küçük taşlarla bezenmiş bir su bulunmaktadır.

¹⁴⁶ Maide: 5/111-115.

Sahnenin üst bölümü ise mor renkli bir zemine sahiptir. Zeminin üzeri cılız otlar ve çiçek öbekleri ile doldurulmuştur. Ufuk çizgisinin dar tutulduğu sahnede gökyüzü kahverenginde betimlenmiş ve gökyüzü açık mavi renkli kıvrımlı bulutlar ile hareketlendirilmiştir.

Değerlendirme: Hz. İsa'nın Havarilerine gökten sofrayı indirmesi kıssası Kur'an'da detaylı anlatılmıştır. Kıssaya göre Havariler Allah'ın varlığına inanmak için Hz. İsa'dan Allah'ın gökten bir sofrayı indirmesini istemiştir. Hz. İsa Havarilerinin isteği üzerine Allah'a dua etmiş ve Allah Hz. İsa'nın bu duasını kabul ederek Havarilerin Allah'ı inkâr etmemeleri koşulu ile istemiş oldukları sofrayı onlara indirmiştir. Sahne Kur'an anlatımı temel alınarak tasvir edilmiştir Sahne 16. yüzyılda minyatürlenmiş bir örneğine ulaşamamasından dolayı karşılaştırmaya dâhil edilmemiştir. Minyatürlerde genellikle gökyüzünden inen sofranın etrafında yemek yiyen insanların betimlendiği kompozisyonlar görülmektedir.

Sahne Kazvin dönemi karakteristik özellikleri açısından değerlendirildiğinde üslup özelliklerinin ön planda olduğu bir kompozisyon olarak betimlenmiştir. Sahne yazmanın genelinde olduğu gibi iki farklı zemin olgusuyla resimlenmiştir. Bahçe teması ve içerisinde bulunan küçük taşlar ile sınırlandırılmış su bu dönemin en karakteristik öğelerindendir.

Fotoğraf 52. Hz. İsa'nın Gökten Sofra İndirmesi

Hayber Kalesinin Fethi**Katalog No:** 26**Yazma Sayfa No:** 166**Fotoğraf No:** 53

Sahnenin Kaynağı: Hayber Kalesinin Fethi Kur'an'da anlatılmamıştır. Hicaz Bölgesinde, Medine-Suriye yolu üzerinde stratejik bir öneme sahip olan Hayber Kalesi fethedilmeden önce Yahudilerin elindeydi. Miladi 628 yılında Hz. Muhammed önderliğinde kaleyi kuşatan Müslümanlar Hz. Ali'nin üstün çabalarıyla birlikte stratejik öneme sahip Hayber Kalesini fethetmiş ve Müslümanlar Hayber'deki Yahudilerle birlikte Hayber'de yaşamaya devam etmiştir. Savaş esnasında Hz. Ali'nin göstermiş olduğu üstün çaba ise kısas'ı enbiya ve Siyer-i Nebi yazma eserlerine konu olmuştur¹⁴⁷.

Sahnenin Tanımı: Açık bir alanda gerçekleşen sahnenin merkezinde başında peygamberlik nişanesi olan ateş şeklinde hale bulunan Hz. Ali yer almaktadır. Yüzü beyaz bir kumaş ile örtülmüş olan Hz. Ali mavi kaftanı, kahverengi elbisesi ve kırmızı renkli elbisesi ile betimlenmiştir. Sol elinde kalenin kapısını tutan Hz. Ali, kapıyı kalenin üst bölümünde bulunan okçulara karşı kalkan olarak kullanmaktadır. Hz. Ali'nin arkasında mavi renkli bir atın boynuna sarılmış şeklide betimlenen Bilal'i Habeş bulunur. Siyah tenli olarak betimlenen Bilal'i Habeş beyaz sarığı, sarı elbisesi ve açık yeşil pantolonu iler tasvir edilmiştir.

Hz. Ali ve Bilal'i Habeş'in önünde bulunduğu kale mavi blok taşlar ile muhkem bir bina olarak resmedilmiştir. Üç katlı olarak resimlenen kalenin en üst katında aşağıya ok fırlatan üç okçu yer almaktadır. Başlarında savaş başlıkları olan bu üç askerin bulunduğu mekân yavruağzı renginde boyalı olup duvarların üzerinde geometrik bezemelere yer verilmiştir. Okçuların olduğu katın altında ise sivri kemerli iki pencere bulunmaktadır. Pencereelerde savaş aleti olan toplar, en alt kısımda ise dikdörtgen bir kapı yer almaktadır.

Bu figürlerin dışında bir tepenin arkasından olayı izleyen Hz. Muhammet ve üç erkek figür yer almaktadır. Başında ateş şeklinde halesi ve beyaz sarığı, açık yeşil kaftanı ve açık kahverengi elbisesi ile tasvir edilen Hz. Muhammet karşısında bulunan turuncu

¹⁴⁷ Muhammed Hamidullah, "Hayber", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, C.XVII, S.20.

kaftanlı yeşil elbiseli bıyıklı olarak resmedilen figür ile konuşurken betimlenmiştir. Hz. Muhammed'in arkasında bu olaya şahitlik eden iki figür daha bulunmaktadır.

Açık mor rengi ile oluşturulan zemin üzerinde bulunan cılız otlar ve öbek şeklindeki otlar ile dönemin karakteristik özelliklerine göre minyatürlenmiştir. Ufuk çizgisinin dar tutulduğu sahnede gökyüzü mavi renkli olarak boyanmış ve üzerindeki kıvrımlı beyaz bulutlar ile gökyüzü hareketlendirilmiştir. Minyatürde ağırlıklı olarak mor, mavi, yavruağzı, yeşil, sarı ve turuncu renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme: 629 yılında Müslümanlar ve Yahudiler arasında gerçekleşen Hayber Kalesinin Fethi İslam ikonografisinde Hz. Muhammed döneminde betimlenen sahnelerin başında gelmektedir. Savaş Mekke yolu üzerinde stratejik bir noktada yer alan Hayber Kalesi muhkem bir kale olması sebebi ile uzun süre Yahudiler tarafından kullanılmıştır. 629 yılında Hz. Muhammed öncülüğündeki ordu ile birlikte kuşatılan Hayber Kalesi Hz. Ali'nin göstermiş olduğu üstün başarı ile fethedilmiştir. Rivayetlere göre savaş esnasında Hayber kalesinin kapısını söküp kendisine kalkan edinen Hz. Ali kalenin fethinde önemli bir rol oynamıştır.

Sahne 16. yüzyılda yapılmış çağdaşları ile karşılaştırıldığında büyük farklılıkların olmadığı görülür. Hayber Kalesinin fethini konu edilen minyatürlerde genellikle Hz. Ali'nin Kalenin kapısını söktükten sonra kendisine kalkan ettiği anlar betimlenmiştir (Fotoğraf 54). Minyatürlerde genellikle bu örnekte olduğu gibi Hz. Muhammed'in bir tepenin arkasından bu olayı izlediği görülmektedir.

Sahne Kazvin ekolünün karakteristik öğelerini barındıran bir diğer örnektir. Yazmanın genelinde olduğu gibi bu minyatürde de figürler, badem gözlü, uzun zülüflü, sakallı veya bıyıklı olarak betimlenmiştir. Figürlerin üzerinde bulunan altın bezemeli kıyafetler Kazvin dönemin kıyafet anlayışına göre tasarlanmıştır. Minyatürde kullanılan zemin olgusu yine bu dönemin karakteristik özelliklerinin yansıtıldığı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fotoğraf 53. Hayber Kalesinin Fethi

Fotoğraf 54. Hayber Kalesinin Fethi (Chester Beatty Kütüphanesi Kısas'ı Enbiya Yazması)¹⁴⁸

¹⁴⁸ https://viewer.cbl.ie/viewer/image/Per_395_2/2/LOG_0000/ (Erişim tarihi: 17.06.2021).

Bir Cennet Bahçesinde Oturan İki Peygamber

Katalog No: 27a

Yazma Sayfa No: 176v

Fotoğraf No: 55

Sahnenin Kaynağı: Cennette oturan iki peygamberin resmedildiği bu minyatür Kur'an kıssalarından bağımsız bir şekilde sanatçı yorumu ile vücut bulmuştur.

Sahnenin Tanımı: Çift sayfa olarak resimlenen minyatürün sol yaprağında bulunan kompozisyonun aynısı bu sayfada da betimlenmiştir. Bir cennet bahçesi içerisinde gerçekleşen sahnenin merkezinde bağdaş kurmuş şekilde oturan iki peygamber bulunmaktadır. Yüzleri örtülü şekilde betimlenen peygamberlerin ikisinin baş kısmı ateş şeklinde bir hale ile çevrelenmiştir. Peygamberlerden sağdaki uzun tirazlı pembe kaftanı, yeşil elbisesi ile betimlenirken sol tarafta yer alan peygamber mavi kaftanı ve açık kahverengi kıyafeti ile resmedilmiştir. Peygamberlerin üst bölümünde iki melek ellerindeki tepsiler ile kutsallığın sembolü olan ateşi peygamberlerin üzerine dökerken resmedilmiştir. Kanatlı olarak betimlenen meleklerden sağdaki sarı renkli kaftanı ve mor elbise ile başlıksız bir şekilde betimlenirken sol tarafta yer alan melek figürü başındaki Timurlu dönemi başlığı mavi kaftanı ve kırmızı elbisesi ile resmedilmiştir.

Bu figürler dışında sahnenin sağ tarafında yer alan köşk yapısında beş melek figürü daha bulunmaktadır. Dış cepheden betimlenen köşk binası üç katlı olarak betimlenmiştir. En alt katında sivri kemerli merdivenli bir girişi bulunan binanın ikinci katında dikdörtgen formu bir pencere içerisinde kendi aralarında konuşan iki melek figürü bulunmaktadır. Melek figürlerinden soldaki başındaki Timurlu dönemi başlığı ve mavi renkli kıyafeti ile resmedilirken sağda bulunan melek figürü saçları üst kısımda toplanmış ve turuncu kıyafeti ile betimlenmiştir. Köşkün en üstüne bakıldığında ise ikisi balkonsu çıkmada biri pencerede konumlandırılmış üç melek figürü yer almaktadır. Balkonsu çıkmada yer alan melek figürlerinden sol taraftaki başında Timurlu dönemi başlığı mavi kaftanı ve yeşil elbisesi ile sağında bulunan kırmızı kıyafetli elinde tepsisi bulunan meleklerle konuşurken betimlenmiştir.

Sahne de betimlenen son melek figürü ise köşk yapısının en üst katında yer alan dikdörtgen pencereden dışarda gerçekleşen olayı izlerken betimlenmiştir. Sarı kıyafeti ve

elindeki tepsi üzerinde bulunan sürahiyle melek hizmet etmek için hazır durumda betimlenmiştir. Sahnenin sağ tarafında bulunan ve dış cepheden tasvir edilen köşk yapısı yoğun yüzey bezemesiyle dönemin karakteristik öğelerini yansıtmaktadır. Bir merdiven vasıtası ile sivri kemerli kapısına ulaşılan yapının dış cephesi mavi renkte boyanmış ve cephenin üzeri geometrik ve bitkisel bezemeler ile süslenmiştir. Köşk yapısının hemen önünde ise iki tarafında oluk bulunan sekizgen bir havuz bulunmaktadır. Havuzun etrafı sekiz kollu yıldızlar ile oluşturulmuş geometrik bir kompozisyonla süslenmiştir.

Bir cennet temasının betimlendiği sahnede zemin olgusuna bakıldığında bitki ve otların oluşturduğu zemin dolgusu sahnede boş yer kalmayacak şekilde doldurulmuştur. Büyük yapraklı bitkilerin sahnenin çeşitli bölgelerine dağıldığı zeminde demet şeklindeki farklı renkli çiçekler ile sahne hareketlendirilmiştir.

Ufuk çizgisinin oldukça dar tutulduğu sahnede gökyüzü açık kahverengi ile oluşturulmuş ve mavi renkli bulutlar ile gökyüzü hareketlendirilmiştir. Sahnede ağırlıklı olarak yeşil, mavi, kahverengi, sarı ve kırmızı renkler kullanılmıştır.

Yazma eser içerisinde 2 sayfa halinde resmedilen bu minyatürün değerlendirmesi 27b minyatürü ile birlikte yapılacaktır.

Fotoğraf 55. Cennet Bahçesinde Oturan İki Peygamber

Cennette Oturan İki Peygamber

Katalog No: 27b

Yazma Sayfa No: 177

Fotoğraf No: 56

Sahnenin Kaynağı: Cennette oturan iki peygamberin resmedildiği bu minyatür Kur'an kıssalarından bağımsız bir şekilde sanatçı yorumu ile vücut bulmuştur.

Sahnenin Tanımı: Çift sayfa minyatür olarak tasarlanan minyatürün sol sayfasında bir cennet bahçesinde açık kahverengi zemin üzerine, beyaz renkli madalyona sahip halı üzerinde bağdaş kurmuş şekilde oturan iki peygamber yer almaktadır. Halı üzerinde oturan peygamberlerden soldaki başındaki ateş şeklinde halesi uzun tirazlı mavi kaftanı ve kırmızı elbisesi ile resmedilmiştir. Yüzü bir kumaş ile örtülen peygamberin yanında yine uzun tirazlı kahverengi bir kaftan mavi elbisesi ile betimlenmiştir. Başında ateş şeklinde halesi olan peygamberin yüzü de diğer peygamber gibi beyaz bir kumaş ile örtülmüştür.

Bağdaş kurmuş şekilde oturan bu iki figürün üst kısmında ellerindeki tepsi ile peygamberlerin üzerine kutsallığı temsil eden ve peygamberliğin nişanesi ateşi dökmektedirler. Kanatlı olarak betimlenen meleklerden soldaki sarı renkli kaftanı, kırmızı elbisesi ile betimlenmiştir. Saçları üstten toplanmış bir şekilde minyatürlen meleğin sağında yer alan figür ise Timurlu dönemi başlığı, turuncu kaftanı ve mavi elbisesi ile resmedilmiştir. Sağdaki meleğin başlığından anlaşıldığı üzere mertebe olarak soldaki melekten üstün olduğu anlaşılmaktadır.

Bu figürlerin dışında sahenin sol tarafında yer alan bir sivil mimari örneği görülmektedir. Üç katlı olarak betimlenen binanın dış cephesi pembenin farklı tonları ile boyalıdır. Bir merdiven ile kapısına ulaşılan köşkün giriş bölümü mavi renkle belirtilmiş ve kapı kahverengi olup sade olarak resmedilmiştir. Kökün ikinci katında kare bir pencere içerisinde görülen iki melek figürü yer almaktadır. Meleklerden soldaki turuncu elbisesi ve yaprak şeklindeki başlığı ile tasvir edilirken sağda bulunan melek açık yeşil kıyafeti ile başlıksız olarak sahneye dahil edilmiştir. Birbirleri ile konuşur vaziyette bulunan bu iki figürün bulunduğu pencerenin kanatları koyu kahverengi ve açık kahverengi şekilde yapılmıştır. Köşkün en üst katına bakıldığında balkonsu bir çıkma içerisinde üç adet

melek figürü bunun dışında pencereden bakan bir melek figürü daha bulunur. Balkonda yer alan üç melek figüründen sağdaki Timurlu dönemi başlığı, turuncu kıyafeti ile dışarıda gerçekleşen olayı izlerken betimlenmiştir. Ortada yer alan melek figürü ise başındaki yaprak şeklinde başlığı mavi kaftanı ve mor elbisesi ile içerisi meyve dolu bir tabak taşımaktadır. Balkonda bulunan son melek figürü ise başlıksız bir biçimde sarı kıyafetleri ile sahnede yer almıştır. Sahnede yer alan son melek figürü ise en üst katta bir pencere içerisinde aşağıda yaşanan olayı izlerken görülmektedir.

Meleklerin içerisinde bulunduğu köşk yapısına bakıldığında her katının ayrı bir bezemeye sahip olduğu görülmektedir. Köşkün en alt kısmı altıgenlerin bir araya getirilerek oluşturduğu geometrik bir kompozisyona sahiptir. İkinci kata bakıldığında ise Türk İslam sanatında en çok sevilerek kullanılan sekizgenlerin yan yana dizilerek oluşturduğu boşlukta yer alan dört kollu haç kompozisyonu kullanılmıştır. Köşkün en çok bezemeye sahip kısmı ise üçüncü kattır. İkinci kat ile mavi zemin üzerine bitkisel bezemenin bulunduğu bir bordür ile ayrılan üçüncü katın dış cephesi yine geometrik şekillerden oluşan bir süslemeye sahiptir. Bu katta bulunan balkonsu çıkma dış cephenin aksine mavi renkle boyanmış ve mavi renkli dış zeminin yüzeyi bitkisel bezemeler ile süslenmiştir. Köşkün saçak kısmına bakıldığında bir lotus dizisinden oluştuğu görülür.

Sahnede betimlenen bahçe temasına bakıldığında zeminin tamamen yeşil renkle kaplandığı ve zemin üzerinde geniş yapraklı bitkilerin olduğu göze çarpmaktadır. Öbek şeklinde farklı renkteki çiçeklerin bulunduğu bahçe temasının alt kısmında bir havuz bulunmaktadır. Sekizgen formlu olarak tasvir edilen havuzun her iki yanında bir oluk bulunmaktadır. Bu olukların alt ve üst kısımlarında ise beyaz zemin üzerine mavi renkle oluşturulmuş sekizgen geometrik bezemelere yer verilmiştir.

Ufuk çizgisinin dar tutulduğu sahnede gökyüzü açık kahverengi ile boyanmıştır ve kıvrımlı mavi bulutlar ile gökyüzü teması hareketlendirilmiştir. Sahnede ağırlıklı olarak, yeşil, pembe ve tonları, mavi, sarı ve turuncu renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme: Kur'an kıssalarından bağımsız şekilde betimlenmiş bu çift sayfa minyatür sanatçının veya yazma eseri sipariş eden kişi tarafından özel istek üzerine hazırlanmış olmalıdır. Kur'an da anlatılan herhangi bir kıssayı baz almayan kompozisyon 16. yüzyılda yapılmış başka bir örneğinin olmamasından dolayı karşılaştırmaya devam edilememiştir. Bu dönemde yapılmış yazma eserlerin ilk veya son sayfalarında kitabın

konusundan bağımsız açık mekânda edebi sohbetler, şenlikler, kitap hazırlama süreci konulu minyatürler görülmektedir.

Bir cennet bahçesinde oturan peygamberler ve onlara hizmet eden meleklerin bulunduğu sahne Kazvin döneminin karakteristik özelliklerini yansıtmaları açısından oldukça önemlidir. Özellikle minyatürün iki sayfasında da yer alan sivil mimarlık dönemi örnekleri Kazvin üslup özelliklerine göre bezenmiştir.

Genellikle Hz. Âdem'in yaşam öykülerinin anlatıldığı kıssalardan aşına olduğumuz bu Cennet köşkleri çok katlı, balkonsu bir çıkmaya sahip binalar olarak betimlenmiştir. Dış yüzeyleri yoğun geometrik ve bitkisel süslemelere sahip bu binalar betimlenirken genellikle içlerinde birbirleri ile konuşan, gerçekleşen olayları izleyen ya da hizmet için hazır bekleyen melek figürleri çoğu örnekte yer almaktadır. Köşkün dışında yine cennet temasının betimlendiği sahnelerde genellikle mertebelerinin başlıklarla belirlendiği melek figürleri bu dönemin karakteristik figür anlayışının yansımasıdır.

Diğer minyatürlerinden farklı olarak Cennet temasının işlendiği minyatürlerde figürlerin üzerindeki kıyafetler, mimari öğeler, başlıklar daha yoğun bezemeye sahip olarak betimlenmektedir. Zeminin tamamen bahçe temasına uyumlu olarak yoğun biçimde bezendiği bu örneklerde farklı çiçek ve ağaçları görmekte mümkündür. Tüm bu unsurlar dışında Kazvin döneminin bir diğer özelliğini yansıtan olay ise sahnenin alt bölümünde bulunan ve geometrik bezeme ile etrafı hareketlendirilen havuz temasıdır. Cennet bahçesinde betimlen bu geometrik bezemeli havuz detayı dönemin birçok minyatüründe karşımıza çıkmaktadır.

Fotoğraf 56. Cennette Oturan İki Peygamber

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME

Çalışmamızda, New York Halk Kütüphanesi Spencer Koleksiyonuna yer alan 1580 yılında¹⁴⁹ neşredilmiş Yazma eser içerisindeki 27 adet minyatür incelenmiştir. Tezin birinci bölümünde çalışmanın sağlam bir zemine oturabilmesi için, İslamiyet inancında peygamberlik, mucize ve kıssa kavramlarına değinilmiş, bunun dışında yazma eserin yazılmış olduğu Safevi dönemi minyatür sanatı ve sanat okulları anlatılmıştır. Katalog çalışmasının daha anlaşılır bir hale gelmesi için hazırlanan giriş kısmı sonrası yazma eser içerisinde bulunan 27 adet minyatür katalog başlığı altında konu, kompozisyon, üslup açısından incelenmiş ve elde edilen bulgular değerlendirme bölümünde ayrı başlıklar altında irdelenmiştir. Peygamberlerin yaşam öykülerinin anlatılmasında önemli bir yere sahip olan kısas'ı enbiya yazması içerisinde barındırdığı minyatürlerle 16. yüzyıl Safevi minyatür sanat anlayışı ile betimlenmiş bir resimli yazma eser örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Peygamberlerin yaşam hikâyeleri, dünya, yıldız ve gezegenlerin yaratılışı, mesleklerin ortaya çıkışı, burçlar gibi olayların anlatıldığı eserler olarak bilinen Kısas'ı Enbiya yazmaları, 7. yüzyıldan itibaren Kur'an kıssalarının İsrailiyat adı verilen kaynaklar ile genişletilip hazırlanması sonucu ortaya çıkan kitapların genel adıdır. Bugün bilinen birçok farklı kısas'ı enbiya yazması bulunmasına rağmen eserlerin çoğu, Kısai ve Sa'lebi'ye ait olan kısas'ı enbiya kitaplarının özet veya çevirisi şeklinde hazırlanan kitaplardır.¹⁵⁰ Çalışmamıza konu olan yazma eser de 1580 yıllarında Salebinin Ara'isül-Mecalis eserinin Farsçaya çevrilmiş ve minyatürlenmiş bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazma eser içerisinde bulunan ikisi çift sayfa olmak üzere 27 minyatür Kazvin ekolünün karakteristik özelliklerine göre tasvir edilmiştir.

Çalışmamızın son bölümü olan değerlendirme ve sonuç bölümünde, katalog başlığı içerisinde incelenen her minyatür ayrı bir başlık altında değerlendirildiğinden, bu bölümde minyatürlerde yer alan figürler, başlıklar, kıyafetler, mimari, doğa unsurları,

¹⁴⁹ Yazma eserin kopyalandığı tarih New York Halk Kütüphanesi internet sitesinde eserin künye bölümünde belirtilmiştir. Detaylar için bakınız: <https://digitalcollections.nypl.org/collections/qisas-al-anbiy-2#/?tab=about&scroll=6> (Erişim Tarihi: 03.02.2022.)

¹⁵⁰ Şahin, 495.

zemin olgusu ve arka fon ayrı başlıklar altında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Farklı başlıklar altında değerlendirmesi yapılan bu olgular, aynı dönemde yapılmış farklı örnekler ile karşılaştırılarak, Kazvin üslubunda yapılan örneklerle benzer ve farklı unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Katalog kısmında detaylı bir şekilde anlatılan minyatürler üslup özellikleri açısından değerlendirildikten sonra minyatürler konu bakımından hangi kaynağa göre betimlendiği tespit edilerek sonuçlar aşağıda yer alan tabloda yer verilmiştir. Yapılan bu analizler sonrasında çıkan sonuçlar sonuç başlığı altında anlatılmıştır.

3.1. FİGÜRLER

İslamiyet'in ortaya çıkması ve sonrasında resim sanatına olan bakış açısı dönemlere göre farklılık göstermektedir. Hz. Muhammed'in yaşamış olduğu dönemden günümüze ulaşan herhangi bir tasvir betimlemesinin bulunmamasından dolayı günümüz araştırmacılarından bazıları İslamiyet'te tasvir yasağının olduğunu savunurken, Hz. Muhammed ve Dört Halife döneminden sonra İslam devletinin halifeliğini yapan Emeviler tasvire karşı kısıtlayıcı bir tutum sergilemedikleri gibi mimarilerinde de tasviri severek kullanmışlardır.¹⁵¹ Günümüzde dahi hala netlik kazanmayan tasvir yasağı dönemin şart ve imkânlarına göre değişkenlik göstermektedir.

İslamiyet'te tasvir yasağının tam anlamı ile netlik kazanamaması sonrası günümüze ulaşmış ilk minyatürlü yazmalar 11. yüzyılda Mısır'ın Fayyum ve Fustat şehirlerinde parşömen üzerine yapılmış vahşi hayvan tasvirleridir.¹⁵² Minyatür gerçeklik olgusu ve perspektiften uzak, kitaplardaki anlatımların güçlendirilmesi için sıradan iki boyutlu bir resim olarak ortaya çıkmıştır. Kur'an'da kesin bir tasvir yasağı olmamasına rağmen Buhari'den aktarılan bir hadise göre musavvirler kıyamet günü şiddetle azap olunacak ve onlara; haydi yaptıklarınızı diriltin denecek, ama yaptıklarına can veremeyecek olan musavvirler cezalandırılacak bilgisi¹⁵³ minyatür sanatının perspektiften uzak ve iki boyutlu olmasına sebep olmuş en önemli etken olmalıdır. Yüzyıllar boyunca iki boyutlu olarak resmedilen figürler farklı sanatçıların yorumları ile bazı karakteristik özellikler

¹⁵¹ İnal, 2.

¹⁵² İnal, 17.

¹⁵³ Serkan, İlden, "Türk Minyatür Sanatında Dinin (İslamiyet'in) Etkisi" Akdeniz Sanat Dergisi, C.5, S.9, 61.

kazanarak ekollere has özelliklere sahip olmuştur. Figürlerin yüz hatları, göz çevreleri ve uzuvları her dönemde farklı bir şekilde tasvir edilerek karakteristik birer özellik olmuştur.

Çalışmamıza konu olan yazma eser de minyatürlendiği Kazvin döneminde kendine has figüratif özellikler ile ön plana çıkmıştır. 16. yüzyıl Safevi dönemi Kazvin Ekolü'n'de figürler genellikle zarif, ince belli, küçük el ve ayaklara sahip, yuvarlak bir yüz yapısı, badem şekilli gözler, yay biçimli kaşlar ve uzun zülüfler ile betimlenmiştir.¹⁵⁴ Kazvin ekolünü figür betimlemeleri itibari ile diğer dönemlerden ayıran en belirgin özellik ise zarif erkek figürleri ve vücuda oranla küçük betimlenen uzuvlar olmuştur. Figürler Erkek, Kadın, Melek, Cin, Hayvan olarak beş başlık altında incelenmiştir.

3.1.1. Erkek Figürler

Kazvin döneminde betimlenen erkek figürlerinin en belirgin özellikleri figürlerin kadınlar gibi zarif bedenlere sahip olmasıdır. Figürler genellikle yuvarlak bir yüz hattı içerisinde badem şekilli gözleri, bitişik yay şeklinde kaşları (bazen kalın kaşlı erkek figürler de görülmektedir), küçük ağızlı ve uzun burunlu olarak betimlenmiştir. Genellikle baş kısımlarını örten başlıklarıyla betimlenen erkek figürleri, kel, uzun zülüflü ya da kısa saçlı olarak minyatürlenmiştir. Uzun zülüflü olarak görülen erkek figürleri sakalsız oluşlarıyla dikkat çekerken, bunun dışındaki erkek figürler sakallı olarak resmedilmiştir. Katalog bölümünde incelenen erkek figürleri Kazvin üslubunun tüm bu karakteristik özelliklerini yansıttığı görülür.

Fotoğraf 57. Erkek Figür Örnekleri (Katalog No. 1)

¹⁵⁴ İnal, 138.

Fotoğraf 58. 16. Yüzyıl Kazvin Minyatürleri Erkek Figürleri (New York Halk Kütüphanesi)¹⁵⁵

3.1.2. Kadın Figürler

Yazma eser içerisinde betimlenmiş kadın figürler, sahnelere bakıldığında, erkek figürlere oranla daha az resmedilmiştir. Mertebelerine ve bulundukları ortama göre sahnelere dâhil edilen kadınlar 16. yüzyıl Safevi dönemi kadının yerinin anlaşılması bakımından oldukça önemlidir. Mertebe olarak belirli bir kesimin üzerinde olan kadınların tasviri yapılırken, figürlerin erkekler ile eşit şartlarda resmedildiği görülmektedir. Örneğin Âdem ve Havva (Kat. No:2) aynı taht üzerinde eşit şartlarda resmedilmiştir. Bu dönem eserlerinde, Hz. Süleyman ve Züleyha konulu minyatürlerde de aynı kompozisyonu görmek mümkündür.

Fotoğraf 59. Adem ve Havva (Katalog No. 2)

¹⁵⁵ <https://digitalcollections.nypl.org/items/5e66b3e9-0298-d471-e040-e00a180654d7> Erişim Tarihi: 26.06.2021

Mertebesi olmayan kadınlar, kapalı mekânlarda daha rahat bir halde resmedilirken, halka açık alanda resmedilen kadınlar, Nuh Tufanı (Kat. No: 3) ve Cebrail'in Hz. Musa'ya 10 emri getirmesi (Kat. No: 15) örneklerinde olduğu gibi erkeklere göre daha donuk bir biçimde tasvir edilmiştir. Erkek figürleri ile aynı yüz hatlarına sahip olan kadın figürlerinin bazıları başları örtülü şekilde, bazıları da uzun zülüflü ve saçları arkadan iki yana ayrılmış şekilde betimlenmiştir.

Fotoğraf 60. Kadın Figürler (Katalog no. 3-15)

Fotoğraf 61. 16. Yüzyıl Kazvin Minyatürlerinde Kadın Figürler (New York Halk Kütüphanesi)¹⁵⁶

¹⁵⁶ <https://digitalcollections.nypl.org/items/5e66b3e8-6bc7-d471-e040-e00a180654d7> Erişim tarihi: 26.06.2021.

3.1.3 Melek Figürleri

Minyatürlü Kısas'ı Enbiya yazmalarında erkek ve kadın figürlerinden sonra en çok resmedilen figürlerin başında gelen melekler, herhangi bir cinsiyete tabii olmadan betimlenmiş olarak algılansa da, saç şekillerinin kadına benzer olmasından ötürü kadın figürlere daha çok benzetilmiştir. Kanatlı olarak tasvir melekler diğer insan figürlerinde olduğu gibi belirli bir mertebe sıralamasına göre resmedilmiştir. Başlarında bulunan başlıklar ile kademeleri belirtilen melek figürlerinden başlıksız olanların saçları üstten toplu bir şekilde gösterilmiş olup, bu figürleri insandan ayıran tek öge kanatları olmuştur. Yazmada resmedilen melekler bu özellikleriyle Kazvin döneminde resmedilmiş diğer örnekler ile bire bir benzer olarak betimlenmişlerdir.

Fotoğraf 62. Melek Figürleri(Katalog No. 2-28)

Fotoğraf 63. 16. Yüzyıl Kazvin Minyatürlerinde Melek Figürü (Columbia Üniversitesi)¹⁵⁷

¹⁵⁷ https://openn.library.upenn.edu/Data/0032/X892_8_Q1_Q/data/web/9213_0265_web.jpg Erişim Tarihi: 29.06.2021.

3.1.4 Cin Figürleri

Doğaüstü varlıklar olarak bilinen cinler minyatürlü kısas'ı enbiya yazmalarında, özellikle Hz. Süleyman'ın kıssalarının betimlendiği sahnelerde yer alan ilk figürlerdendir. Hz. Süleyman'ın emrinde oldukları bilinen bu doğaüstü varlıklar mavi, mor, turuncu ten rengine sahip olup vücutlarında siyah beneklerle tasvir edilmiştir. Belden yukarıları çıplak, boynuzlu, göz kapaklarında alev bulunan figürlerin el ve ayak bileklerinde bilezikler bulunmaktadır. Bakıldığında, izleyicisine korku veren cinlerin bazılarının elinde savaş aletleri bulunmaktadır. Yazma eserde betimlenen cinler, dönemin diğer figürleri ile aynı olarak resmedilmiştir.

Fotoğraf 64. Cin Figürleri(Katalog No. 20-21)

Fotoğraf 65. 16. Yüzyıl Kazvin Minyatürlerinde Cin Figürleri (Fransaa Ulusal Kütüphanesi)¹⁵⁸

¹⁵⁸ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f254.item> Erişim Tarihi: 29.06.2021

3.1.5. Hayvan Figürleri

Yazma eserdeki hayvan figürlerine bakıldığında genellikle vahşi hayvanlar ve kuşların resmedildiği görülür. Bazı hayvanlar, kompozisyon yan karakteri olarak sahneye dâhil edildikleri için zorunlu olarak tasvir edilirken bazı hayvanlar günlük yaşamın bir parçası olarak sahneye dâhil edilmiştir. Habil ve Kabil'in kıssasında yer alan karga, Hz. Salih kıssasında yer alan deve, Hz. İbrahim'in İsmail'i kurban etme sahnelerinde yer alan koç, Hz. Musa'nın asanın dönüştüğü ejder, sahnelerde yan karakterler olarak betimlenmiş hayvan figürleridir. Özellikle Hz. Musa'nın asasının dönüştüğü ejder, hayvan figürleri içerisinde en çok betimlenen ve yarı hayali bir karakter olarak tanımlanan bir türdür. Genellikle dört ayaklı, büyük bir kertenkele görünümünde olan ejder, İslam ikonografisinde Hz. Musa ile birlikte anılan bir figür olmuştur. Bunların dışında günlük hayatta minyatürlenmiş hayvan figürlerinin başında at gelmektedir. Bazen zırhları ile birlikte betimlenen at figürleri sahiplerine göre tasvir edilmiştir. At sahibi eğer merteye olarak diğer kişilerden üstünse at da üzerindeki kişiye göre zırhlı olarak resimlenmiştir. Yazma eserde minyatürlenmiş hayvan figürleri Kazvin üslubuna uygun bir şekilde betimlenmiştir. Bu yazma eserde olduğu gibi dönemin diğer yazmalarında yer alan ve genellikle çınar ağacının üzerinde tasvir edilen küçük renkli kuşlar Kazvin dönemine has figürler olarak dikkat çekmektedir.

Fotoğraf 66. Hayvan Figürleri (Katalog No. 1-12-13)

Fotoğraf 67. 16. Yüzyıl Kazvin Minyatürlerinde Hayvan Minyatürleri(Aziz Kiril ve Aziz Methodius Ulusal Kütüphanesi)¹⁵⁹

3.2. BAŞLIKLAR

Başlık türleri dönemin yönetici, asker, halk arasındaki en net ayrımın yapılabildiği öge olarak kendisini ön plana çıkarmaktadır. Figürlerin, mesleği, makamı hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan bu başlıklar, özellikle Kazvin dönemi minyatürlerinde başarılı bir şekilde kullanılarak izleyicisine kişinin tanınmasında önemli bir rol oynamıştır. Bazı peygamberlerin yaşamları süresince hangi mevkilerde oldukları hakkında net bilgi sahibi olmamızı sağlayan unsurların başında gelmektedir. Örnek olarak Hz. Yusuf, kuyudan çıkarılma sahnesinde sıradan figürler için kullanılan beyaz sade sarıkla tasvir edilirken, Mısır'a yönetici olduğu sahnelerde başında Timurlu dönemi başlığın olması Hz. Yusuf'un yüksek bir yönetici olduğunun göstergesidir. İlk olarak Timurlu dönemi figürlerinin başlarında görülen bu başlıklar dönemin ismi ile anılmıştır. Genellikle üst düzey yöneticileri resmederken kullanılan bu başlıklar Kazvin dönemi minyatürlerinde de sıkça kullanılmıştır. Yazma eserde bulunan başlıklar figürler gibi alt başlıklar şeklinde incelenmeye tabi tutulmuş ve dönemin üslup anlayışına uygun olarak tanıtılmaya çalışılmıştır.

3.2.1. Erkek Başlıkları

Yazma eserde yer alan erkek figürlerin farklı başlıklar ile betimlenmeleri kişilerin meslekleri, makamları hakkında bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Figürler yönetici olarak betimlendiğinde ayrı, asker olarak betimlendiklerinde ayrı, farklı bir meslek grubuna dâhil olduklarında ayrı veya sıradan bir kişi olduklarında ayrı başlıklar ile betimlenmiştir.

¹⁵⁹ <http://82.147.128.134/izr/public/image> Erişim Tarihi: 30.06.2021.

Yönetici olarak betimlenen kişilere bakıldığında genellikle başlarında Timurlu dönemi başlıkları olduğu görülmektedir. Bir taca benzeyen bu başlığın alt bölümleri altın sarısı renkte lotus süslemelere sahiptir. Üst bölümleri farklı renkte kumaş ile kaplı olan başlığın en üst kısmı yine altın sarısı bir metal ile sonlanmıştır. İlk olarak Timurlu dönemi minyatürlerinde rastlanan bu başlık tipi dönemin ismi ile anılmaktadır. Timurlu dönemi başlıkları yöneticilerin betimlenmesinde ve tanınmasında en büyük faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine yazma eserde üst düzey yönetici oldukları bilinen kişiler (firavun, kral, vb) Timurlu dönemi başlıklarında sorguç denilen tüy bulunması onların en üst düzeyde yönetici olduklarının göstergesidir. Yazma eserimiz içerisinde yer alan Hz. Yusuf döneminin Firavunu (Katalog No: 11) ve Ashab'ı Kehf (Katalog No: 23) döneminin kralının tasvir edildiği minyatürlerde Timurlu dönemi başlığı taşıyan bu kişilerin başlıklarında sorguç adı verilen tüy bulunmaktadır. Hükümdar olarak betimlendiği anlaşılan bu figürlerin yanında yer alan ve hizmetkârların başlıklarında da sorguç görülmektedir. Timurlu dönemi başlığı dışında askerlerin kullanmış olduğu ve tamamı metal olduğu anlaşılan kask tipi başlıklar görülmektedir. Genellikle siyah ve altın sarısı olarak iki renkli resmedilen bu başlıklar asker olduğu anlaşılan figürlerin neredeyse hepsinde bulunmaktadır. Üst düzey yönetici veya askerler dışında yazma eser genelinde kullanılan bir diğer başlık tipi ise beyaz sarıklardır. Tepe kısımları farklı renkteki kumaşlar ile betimlenen bu başlıklarda da ilmiye sınıfını temsil ettiği düşünülmektedir. Genellikle peygamberlerin çoğunun başında görülen bu başlık tipi sıradan insanların başlarında da görülmektedir. Bununla birlikte Hz. Yusuf'un yaşlı Züleyha ile karşılaşması (Katalog No:12) minyatüründe ilmiye sınıfına tabii üst düzey yönetici oldukları anlaşılan kişilerin başlıklarında da sorguç bulunmaktadır.

Fotoğraf 68. Erkek Başlık Tipleri (Katalog No. 1-5-11-22)

Fotoğraf 69.16. Yüzyıl Kazvin Minyatürleri Erkek Başlıklar(New York Halk Kütüphanesi ve Fransa Ulusal Kütüphanesi)¹⁶⁰

3.2.2. Kadın Başlıkları

Erkek başlıklarında olduğu gibi kadın başlıklarında da statü belirlenmesinde en önemli rolü başlıklar almıştır. Minyatürlerde yer alan Hz. Havva, Züleyha gibi önemli kadın figürlerinin başlarında onların önemini vurgulamak için Timurlu dönemi başlıklar bulunmaktadır. Erkek başlıklarından farklı olarak kadınlarda Timurlu dönemi başlıklarının arka kısımlarında kuyruk şeklinde uzayan ve rumi süslemeye benzeyen bir ek bulunur. Timurlu dönemi başlıkları dışında kadın figürlerin başörtüleri dikkat çekmektedir. Nuh Tufanı (Katalog No:3) ve Cebrail'in Hz. Musa'ya 10 emri getirmesi (Katalog No:15) sahnesinde yan yana oturmuş şekilde betimlenen kadın figürlerin baş kısımları beyaz bir örtüyle örtülmüş şekildedir. Bunların dışında Hz. Yusuf'un güzelliğinden etkilenen kadınların ellerini kesmesi sahnesinde yer alan kadınların baş kısımlarında beyaz bir tül şeklinde örtü bulunmaktadır. Fakat bu örtü diğer örtüler gibi kadınların baş bölümünün tamamını kapatmamaktadır. Kadınların başının tamamını kapatmayan bu örtü beyaz zemin üzerine, turuncu ve kahverengi süslemelere sahip bir örtü olarak resmedilmiştir. Erkek figürlerinde kullanılan başlık tipi çeşitliliği, kadın figürlerinde sınırlı olarak tutulmuştur. Başlık tipleri Kazvin dönemine ait başlıklar ile benzerlik göstermektedir.

¹⁶⁰ <https://digitalcollections.nypl.org/collections/qisas-al-anbiy#/?tab=about&scroll=21>
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f254.planchecontact> Erişim Tarihi: 01.07.2021.

Fotoğraf 70. Kadın Başlık Tipleri (Katalog No. 1-9-18)

Fotoğraf 71. 16.yüzyıl Kazvin Dönemi Minyatürlerinde Kadın Başlık Tipleri (Fransa Ulusal Kütüphanesi)¹⁶¹

3.2.3. Melek Başlıkları

Erkek ve kadın figürler ile birlikte aynı şekilde başlıklara sahip olan melek figürlerinde makamlarına göre başlıklar ile betimlenmiştir. Minyatürlerde dört büyük melekten biri oldukları bilinen melekler betimlenirken başlarında Timurlu dönemi başlıklarının olduğu görülmektedir. Büyük meleklerin dışında Cennette tasvir edilen bazı meleklerin de Timurlu dönemi başlığı taktığı görülmektedir. Timurlu dönemi başlığı dışında geniş yapraklı bitkiler ile yapılmış olan bir başlık türü daha meleklerin kullandığı başlıklar arasındadır. Timurlu dönemi başlığı takan melek figürlerinden bir alt kademede olan bu melekler genellikle Cennet bahçesinde hizmet ederken betimlenmiştir. Bu iki başlık dışında meleklerin baş kısımlarında inci dizilerinden oluşturulmuş bir takı görülmektedir. Melek olarak en alt makamda betimlenen melek figürlerine bakıldığında, saçları üstte toplanmış başlığı olmayan melek figürleri görülmektedir. İnsan figürlerinde

¹⁶¹ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f254.planchecontact> Erişim Tarihi: 01.07.2021.

olduğu gibi melek figürlerinde de makam belirtmek için kullanılan en belirgin özelliklerden olan başlıklar sadece bu yazma eser için değil Kazvin döneminde betimlenen çoğu minyatürde aynı şekilde kullanılmıştır.

Fotoğraf 72. Melek Başlıkları (Katalog No. 2-28)

Fotoğraf 73. 16. Yüzyıl Kazvin Dönemi Melek Başlıkları (Berlin Ulusal Kütüphane)¹⁶²

3.3. KIYAFETLER

Kazvin dönemi içerisinde resmedilen kıyafetler belirli bir üslup anlayışına sahiptir. Genellikle renkli zemin üzerinde altın sarısı bir renkle bitkisel, geometrik bazen figüratif bezemelerin kullanıldığı kıyafetler, 16. yüzyıl Safevi dönemi moda ve zevk anlayışının yansıtılması açısından oldukça önemlidir. Genellikle kısa kollu bir kaftan, kaftanın içine farklı renkte bir elbise şeklinde gösterilen kıyafetler yazmanın genelinde aynı olarak verilmiştir. Üzerleri yoğun bitkisel bezemeye sahip kıyafetler erkek ve kadın ayırt edilmeden neredeyse aynı şekildedir. Yazma eser içerisinde yer alan Nuh tufanı

¹⁶² https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN615574084&DMDID=DMDLOG_0015&PHYSID=PHYS_0218&view=overview-toc Erişim Tarihi: 01.07.2021.

minyatürü (Katalog No:4) ve Cebrail'in Hz. Musa'ya on emri getirmesi (Katalog No. 15) sahnesinde betimlenen kadın figürlerinin üzerindeki kıyafetler yazma genelinde yer alan kıyafetlerden farklı olarak sade ve beyaz şekilde betimlenmiştir. Kadınların başıyla birlikte vücutlarının tamamını kaplayan bu elbiseler genellikle Peygamberler ile birlikte dış sahnede betimlenen kadınların üzerinde bulunmaktadır. Dönemin tesettür anlayışı ve kullanım yeri hakkında bilgi edinmemizi sağlayan bu kıyafetler, günlük yaşamda, kadınların erkeklerin bulundukları yerlerde tesettürlü şekilde olduklarının göstergesidir. Yazma eserde yer alan kıyafetler dönemin diğer yazma eserlerindeki kıyafetleriyle karşılaştırıldıklarında daha yalın ve tek düze bir şekilde resmedilmiştir. Genellikle kıvrımlı dalların ve natüralist bitkilerin betimlendiği kıyafet bezemelerinde nadir de olsa stilize hayvan figürleriyle süslenmiş olduğu örnekleri görmek mümkündür. Kişilerin statüsünün belirlenmesinde kullanılan diğer bir unsur olan kıyafet bu yazma eserde diğer yazma eserlerde olduğu gibi kullanılmamıştır.

Fotoğraf 74. Kıyafet Örnekleri (Katalog No. 2-15-16)

Fotoğraf 75. 16. yüzyıl Kazvin Minyatürlerinden Kıyafet Örnekleri (New York Halk Kütüphanesi)¹⁶³

¹⁶³ <https://digitalcollections.nypl.org/items/5e66b3e9-19a5-d471-e040-e00a180654d7> Erişim Tarihi: 02.07.2021.

3.4. MİMARİ

Minyatürler ilk bakıldığında gerçeklik olgusundan uzak, perspektifi olmayan hayal ürünü resimler gibi algılansa da bu kanının tam tersine, yapılmış olduğu dönem hakkında birçok bilgi barındırır. Minyatürler, detaylı şekilde incelendiğine dönemin yaşam tarzı, zevk anlayışı, kişilerin toplumdaki yeri, dönemin mimarisi, coğrafyası, botaniği, zoolojisi hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar. Sadece görebildiğini resmetme kabiliyetine sahip olan nakkaşlar hayal güçleri ne kadar geniş olursa olsun görebildikleriyle sınırlıdır ve bu yüzden etraflarında akıp giden hayata ayak uydururlar. Hayal ürünü olarak bilinen minyatürler, bu yüzden oldukça önemli tarihi vesikalardır. Tarihi vesika olarak kabul edilmesi gereken bu yazma eserlerin bizlere geçmişten aktardığı en önemli bilgilerden biri de dönemin mimari anlayışıdır. Safevi döneminin dini ve saray mimarisi hakkında, cami ve sarayların günümüzde ayakta olması hasebiyle bilgi edinmek oldukça kolayken, dönemin ev mimarisi hakkında bilgi edinebilmek oldukça zordur. Bu yüzden minyatürlerde anlatılan ev mimari örnekleri oldukça önemli bir konumdadır. Dış ve iç cepheden iki şekilde minyatürlerde yerini alan evler dönemin mimarisi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

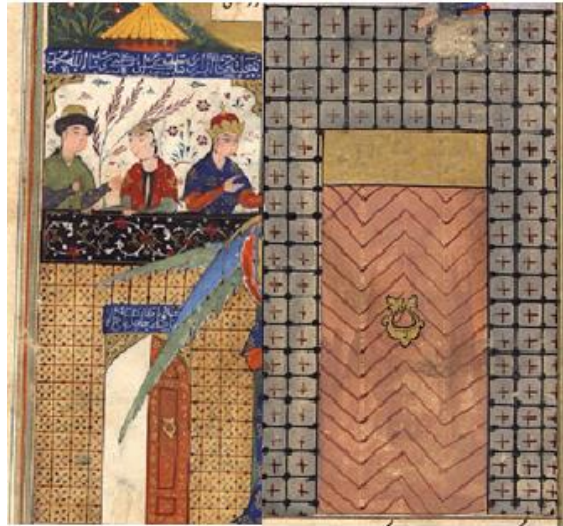
3.4.1. Dış Mimari

16. yüzyılda Kazvinde minyatürlenmiş yazma eserler içerisinde dış cepheden betimlenen ev örneklerinin sayısı oldukça çoktur. Genellikle iki veya üç katlı olarak betimlenen bu evlerin dış cepheleri oldukça yoğun bir süslemeye sahiptir. Aslında Safevi dönemi Tebriz ekolünün karakteristik özelliklerinden olan yoğun yüzey süslemeleri kadar, fazla olmasa da Kazvin dönemi ev örneklerinde de dış cephede yoğun bir bezeme anlayışı görülmektedir. Her katı veya bölümü farklı bir bezemeye sahip olan evlerin yüzeyleri ağırlıklı olarak geometrik bezemeye sahiptir. Kazvin dönemi karakteristik üslubuna göre betimlenen evlerin yüzeylerinde bulunan süslemeler İslam sanatında karşılaştığımız sonsuzluk prensibindeki geometrik şekillerin oluşturmuş olduğu kompozisyonlar şeklindedir. Genellikle bir merdiven vasıtası ile kapılarına ulaşılan evlerin her katı farklı bir süslemeli kompozisyona sahiptir. Sivri kemerli kapılar, çift kanatlı pencereler, üst katlarda balkonsu çıkıntılar bu dönem evlerinin görülen en büyük özellikleridir. Evlerin çatı kısmında bulunan pervazlar ise genellikle lotus çiçeğine

benzeyen bitkisel bir süslemeye sahip olmuştur. Yazma eserde yer alan iki veya daha fazla renkle boyanan evler Kazvin döneminde yapılmış diğer örnekleri ile aynı özelliklere sahip olarak resmedilmiştir.

Fotoğraf 76. Dış Mimari Örnekleri (Katalog No.27-28)

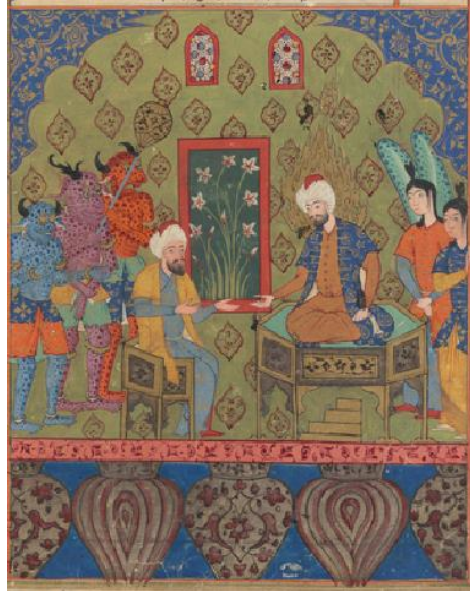

Fotoğraf 77. 16. yüzyıl Kazvin Dönemi Dış Mimari Örnekleri(Aziz Kiril ve Aziz Methodius Ulusal Kütüphanesi)¹⁶⁴

¹⁶⁴ <http://82.147.128.134/izr/public/image> Erişim Tarihi: 03.07.2021

3.4.2. İç Mimari

Genellikle ev örneklerinin iç kısımlarının görüldüğü bu örnekler Safevi dönemi ev tasarımı açısından bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Belirli bir üslup anlayışına göre betimlenen evler, Kazvin döneminde betimlenmiş diğer örneklerle bakıldığında aynı özelliklere sahiptir. Dilimli bir sivri kemer ile eyvan görünümündeki bu evlerin kemer yüzeyleri bitkisel veya figüratif bezemeler ile süslenmiştir. İç bölümün zeminini tamamen kaplayan madalyonlu halılar, yoğun stilize ve natüralist süslemeye sahip duvarlar evlerin tamamında görülen üslupsal özelliklerdendir. Bu dönemde yapılan farklı minyatür örneklerinde, evlerin duvarlarının zeminden belirli yüksekliğe kadar çiniyle kaplı olduğunu görmek mümkündür. Fakat konumuz olan yazma eser içerisindeki minyatürlerde duvarlar tamamen süsleme unsurları ile bezenmiştir. Yoğun bitkisel süslemeye sahip bu duvarların üzerinde dışarıyı gösteren bir kapı ve kapının üzerinde sivri kemerli pencerelere yer verilmiştir. Evlerin iç bölümlerinin gösterildiği bazı minyatürlerin alt bölümünde Hz. Süleyman'ın tapınağın mimarıyla konuşması (Kat. No: 21) minyatüründe olduğu gibi yan yana dizilmiş üzeri bezemeli vazoların resmedildiği görülmektedir. Kazvin ekolünün üslup anlayışı ile paralellik gösteren iç mimari örnekleri, dönemin zevk anlayışı hakkında bilgi edinebilmemizi sağlayan bir diğer önemli unsurdur.

Fotoğraf 78. İç Mimari Örneği (Katalog No. 21)

Fotoğraf 79. Kazvin Dönemi İç Mimari Örneği (Columbia Üniversitesi)¹⁶⁵

3.5. DOĞA UNSURLARI

Safevi dönemi minyatür okulları içerisinde doğa unsurlarını en çok kullanan ekol Kazvindir. İçerisinde barındırmış olduğu yoğun doğa unsurları ile en karakteristik özelliklerini oluşturan bu ekolde, büyük kaya formları, büyük çınar ağacı, etrafı küçük taşlar ile sınırlandırılmış akarsu dönemin tüm yazma eserlerinde karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamıza konu olan yazma eserin birçok minyatüründe de kullanılan bu temalar dönemin en belirgin özelliklerindendir. Genellikle sahnenin ortasında yer alan büyük çınar ağacı gerçeğe yakın betimi ve üzerindeki küçük renkli kuşlarla gösterilmiştir. Kazvin ekolünün en belirgin ikinci doğa unsuru ise büyük plastik kaya formudur. Bazı örneklerde sahnenin neredeyse tamamını kaplayan bu büyük plastik kayalar bu dönemin sevilerek kullanılan özelliklerindendir. Kazvin dönemi yazma eserlerinde sıkça görülen bir diğer unsur ise etrafı küçük taşlarla sınırlandırılmış akarsudur. Bu yazmada olduğu gibi Kazvin döneminde de bu form sıkça kullanılmıştır.

¹⁶⁵ https://openn.library.upenn.edu/Data/0032/html/X892_8_Q1_Q.html#a112v Erişim Tarihi: 03.07.2021.

Fotoğraf 80. Doğa Unsurları (Katalog No.1)

Fotoğraf 81. 16. Yüzyıl Kazvin Minyatürlerinde Doğa Unsurları(Columbia Üniversitesi)¹⁶⁶

¹⁶⁶ https://openn.library.upenn.edu/Data/0032/X892_8_Q1_Q/data/web/9213_0078_web.jpg Erişim Tarihi: 03.07.2021

3.6. ZEMİN OLGUSU VE ARKA FON

Zemin olgusu ve arka fon, minyatürlerde incelenmesi gereken en önemli unsurlardan biridir. Yaşanılan bölgenin topografyası ve botaniği hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlan bu unsurlar, dikkatle incelendiğinde araştırmacısına önemli ipuçları vermektedir. Yazma eserimiz içerisinde, oluşturulan zemin olgusuna bakıldığında minyatürlerde genellikle aynı kompozisyonda iki farklı zemin dikkat çekmektedir. Sahnenin alt kısmı bir bahçe teması şeklinde oluşturulurken sahnenin üst kısmı açık mor, kahverengi, mavi renkli tepeler şeklinde betimlenmiştir.

Sahnenin üst kısımda yer alan cılız otlar ve çiçeklerin bulunduğu zemin, dar olan ufuk çizgisini oluşturmaktadır. Ufuk çizgisinin yazma genelinde dar tutulduğu minyatürlerde gökyüzü mavi veya açık kahverengi olarak betimlenmiştir. İki farklı zemin olgusu dışında sadece üzeri cılız otlarla kaplanmış zemin olgusunun görüldüğü örnekleri de görmek mümkündür. Gökyüzü teması kıvrımlı küçük bulutlar ile hareketlendirilmiştir. Zemin üzerinde betimlenen cılız otlar ve çiçekler yaşanılan bölgenin iklim şartları ve bitki çeşitliliği hakkında bilgi vermesi açısından ayrıca önemlidir. Bu özellikler Kazvin üslubunun karakteristik özelliği olarak karşımıza çıkar (Kat. No: 25).

Fotoğraf 82. Zemin Olgusu ve Arka Fon(Katalog No.25)

Fotoğraf 83. 16. Yüzyıl Kazvin Minyatürlerinde Zemin ve Arka Fon (Fransa Ulusal Kütüphanesi)¹⁶⁷

¹⁶⁷ <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f254.planchecontact> Erişim Tarihi: 04.07.2021.

SONUÇ

İslamiyet, ortaya çıkışının hemen ardından kısa bir süre içerisinde yayılmaya başlamış olduğu coğrafi konumdan çok uzak noktalara ulaşmıştır. Hızlı bir şekilde toplumları etkisi altına alan bu dinin kutsal kitabı Kur'an, dine inananlar tarafından okunarak ezberlenmiş ve idrak edilmeye çalışılmıştır. İslam dininin âlim olarak adlandırılan bilginleri Kur'an'ı tefsir ilmi altında açıklayarak daha da anlaşılabilir bir hal alması için sürekli çalışmışlardır. Kur'an'ı Kerim'in içerisinde en çok yer verilen konuların başında gelen Peygamber kıssaları da din âlimleri tarafından incelenmiş ve incelenen bu kıssalar gerek görüldüğü yerde İsrailiyat adı verilen Yahudi ve Hristiyan kaynakları ile genişletilerek kitap haline getirilmiştir.

7. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlanan bu kısas'ı enbiyalar sonraki dönemlerden birçok farklı dile çevrilerek sevilerek okunmuştur. İlk kaynağı Kur'an olan bu kitaplar farklı kaynaklar ile genişletilerek yazılsa da Kur'an anlatımına genel hatları ile bağlı kalınarak kaleme alınmıştır. Minyatürlerle betimlenen bu hikâyeler bir kitap altında toplanarak birer sanat eseri haline gelmiş ve günümüze kadar önemini korumuştur. Okuyucusuna eserin daha iyi anlaşılabilmesi için metnin arasına yerleştirilen minyatürler zamanla bir sanat dalı haline gelerek saray tarafından himaye edilen bir sanat olmuştur. Özellikle Safevi sultanlarının sanata meraklı olmaları ve sanatkârları saraylarında kendi hizmetlerinde tutmaları, minyatür sanatının Safevi döneminde ne kadar önemsenen bir sanat dalı olduğunu göstermektedir. Şah Tahmasp döneminde Kazvin'in başkent olması ve İran coğrafyasında yaşayan nakkaşların yeni başkente gelmeleri ile en parlak dönemini yaşayan minyatür sanatı, bu dönemde birçok önemli eser vermiştir. Minyatürlü peygamberler tarihi kitapları bu önemli yazma eserler içerisinde en sevilen kitaplardan olmuştur. Bu dönemde yapılan minyatürlerde Peygamberlerin yaşamları tasvir kısıtlaması olmadan sanatçı ve eseri yaptıran kişilerin isteğine göre özgürce resmedilmiştir.

İslam dünyasında resim sanatı olarak kabul gören minyatür sanatı geniş konu yelpazesıyla sayısızca eserin günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Bu geniş yelpazede önemli bir yere sahip olan dini içerikli minyatürlü el yazmaları neredeyse her ekol ve dönemde karşımıza çıkmaktadır. Okuyucusuna metnin daha iyi anlaşılmasına katkı

sağlayan bu iki boyutlu ve perspektiften uzak resimler bir sanat eseri olarak yüzyıllar boyunca farklı coğrafyalarda kendine has özellikleriyle yer edinmiştir.

New York Halk Kütüphanesi Spencer Koleksiyonu Ms. 46' ya kayıtlı kısas'ı enbiya yazması içerisinde barındırdığı ikisi çift sayfa olan 27 minyatürle, Kazvin döneminin karakteristik öğelerini barındıran önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Değerlendirme bölümünde dönemin özellik ve üslup anlayışına göre farklı başlıklar altında incelenen bu eserde değinilmesi gereken bir diğer nokta da sahnelerin hangi kaynaktan aktarıldığıdır. Eserde incelenen minyatürlerin hangi kaynağa ait oldukları aşağıda yer alan tabloda toplu şekilde verilmiştir.

Yazma eser içerisinde bulunan minyatürlerin 21 tanesinin kaynağı Kur'an'dır. Bu 21 minyatürün dışında kalan 6 minyatüre bakıldığında, birisi yazma eserin başında diğeri ise sonunda yer alan çift sayfa minyatürlerin kutsal kitaplar ile ilişkisi yoktur. Diğer minyatürlerden Hz. Yusuf'un Yaşlı Züleyha ile karşılaşması, Hz. Süleyman'ın Tapınağı yaptıracığı mimar ile konuşması, Hz. Zekeriya'nın Şehit Edilmesi sahneleri İsrailiyat kaynakları ile genişletilip Salebi Kısas'ı Enbiyasında yer almış konulardır. Hayber Kalesinin Fethi sahnesi ise Hz. Muhammed Döneminde yaşanan bir olay olarak kitapta yer almıştır.

Yazma eser içerisinde yer alan sahnelerin kaynağının hangi kutsal kitap olduğu bilgisi tablo şeklinde verilmiştir.(Tablo1) Tabloda verilen bilgilere bakıldığında minyatürlerin %95'lik kısmının kaynağı Kur'an, diğer %5' lik kısım İsrailiyat kaynakları ve Hz. Muhammed döneminde yaşanan olaylardan alınarak resmedilmiştir. Yazma eser aynı dönemde 16. yüzyılda Kazvinde resimlenmiş minyatürlü el yazmaları ile konu bakımından karşılaştırıldığında diğer yazmalara göre daha fazla Kur'an kaynağına bağlı kalan kıssaların minyatürlendiği görülür. Fakat yazma eserleri diğer örneklerinden farklı kılan özellikleri bulunmaktadır. Bu farklılıkların başında konu yelpazesinin genişliğidir. Diğer yazma eserlerde yer almayan ve karşılaştırmaya dahil edilemeyen minyatürler dönemin tek ve önemli eserleri olması bakımından oldukça önemlidir. Yazma eserde yer alan minyatürlere bakıldığında, Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Bünyamin'i Geri Almaya Gelmesi, Hz. Musa'nın Ejder ile Karşılaşması Hz. Musa'ya 10 Emrin Getirilmesi, Hz. Süleyman'ın Tapınağı Yaptıracığı Mimar ile Konuşması sahneleri dönemin nadir örnekleri olması bakımından oldukça önemli bir konumdadır.

Sonuç olarak daha önce detaylı bir incelemeye tabii tutulmayan yazma eser tarafımızca detaylıca incelenip, konu, kompozizyon, tema, figür, doğa unsurları gibi konu başlıkları altında incelenerek bilim dünyasına tanıtılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Adnan Turanî, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, (3. Baskı), Toplum Yayınevi, Ankara 1975.
- Akdemir, Hikmet; “Klasik Tefsirlerde Yer Alan Bir İsrailiyat Örneği”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, 70-85.
- Akıncı, Âdem, “Kur’an’daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, 2004, 42-64.
- Albayrak, Hakan; *Türkiye’de İsrailiyat Kaynaklı Kıssa ve Rivayetler Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2017.
- Altıkulaç, Tayyar, “Kısai, Ali b. Hamza”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2002, XXVI, 69-70.
- Aslanapa, Oktay; “Türk Minyatür Sanatının Gelişmesi”, *Erdem*, 1986, 851-866.
- Aydın, Derya; *Şiraz Nakkaşhaneleri ve Resimli Şehnameler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019.
- Aydın, Mahmut, “Zekeriyya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2013, XLIV, 210-211.
- Aydoğmuşoğlu, Cihat, *Şah Abbas ve Zamanı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.
- Bağcı, Serpil, “Takdim Minyatürlerinde Farklı Bir Konu: Süleyman Peygamberin Divanı”, *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal’a Armağan*, 1993, 35-59.
- Bektaş, Engin, “Safeviler”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2008, XXXV, 457-459.
- Bilgiz, Musa, “Kur’an’da Nübüvvet (Peygamberlik)”, *Diyanet İlmî Dergisi*, 49(1), 2013, 23-46.
- Binark, İsmet, *Kitap Süsleme; Orta Asya Türk Resim Ve Minyatür Sanatı Ve Tarihi Gelişimi, Türk Kitap Medeniyeti*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş Yayınları, İstanbul 2008.
- Binark, İsmet; “Türklerde Resim ve Minyatür Sanatı”, *Vakıflar Dergisi*, 1978, 271-290.

- Bulut, Halil İbrahim, “Peygamberlerin Başarısında Mucizelerin Yeri ve Önemi”, *Din Bilimleri Araştırmaları Akademik Dergisi*, 11(1), 2011, 65-78.
- Canby, R. Sheila, *Shah ' Abbas The Remaking of Iran*, The British Museum Press, London 2009.
- Çağman, Filiz, Tanındı, Zeren, *Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri*, Tercuman Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul 1979.
- Çap, Altan, , Soy, Mehmet Ali, *Siyer'i- Nebi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.
- Çoruhlu, Yaşar; *Erken Devir Türk Sanatı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007.
- Dieji, Abdolrahman, *İran Minyatürlerinde Savaş Sahneleri*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.
- Döner, Ertuğrul, “İsrailiyat Kavramının Oluşum ve Olgunlaşma Süreci”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 4, 2015, 1-39.
- Ernst J. Grube; “Three Miniatures From Fustat in The Metropolitan Museum of Art in New York”, *Ars Orientalis, Freer Gallery of Art*, s.5, Michigan 1963, 89-95.
- Ersoy, Ayla, *Türk Tezhip Sanatı*, Akbank Yayınları, İstanbul, 1988.
- Ersöz, İsmet, “Ashab'ı- Kehf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, III, 466.
- Güven, Harun, *Hız. Yusuf Konulu Minyatürlerde Kompozisyon Düzeni ve Sanatsal Üretimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu 2020,
- İlden, Serkan, “Türk Minyatür Sanatında Dinin (İslamiyet'in) Etkisi” *Akdeniz Sanat Dergisi*, 5(9), 60-72.
- İnal, Güner, *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, Ankara Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1976.
- Jackson Peter, Lockhart, Laurence, *The Cambridge History of Iran*, Cambridge University Press, Volume 6, UK, 1986.
- Kara, Mustafa, “Kur'an Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz”, *İslami İlimler Dergisi*, 9(1), 2014, 69-70.

- Karaman, Hayrettin, Bardakoğlu, Ali, Apaydın, Yunus, *İlmihal İman ve İbadetler*, İstanbul 1998.
- Kaya, Remzi, “Kur’an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 2002, 34-35.
- Keskiner, Cahide, *Minyatür Sanatında Doğa, Çizim ve Boyama Teknikleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2004.
- Keskioğlu, Osman, *Siyer’i-Nebi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.
- Koncu, Hanife “Yusuf ve Züleyha”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 38-40.
- Köksal, M. Asım; *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2016, I, 32.
- Kuzudişli, Ali; “İsrailiyat Hadis Rivayetleri Arasına Nasıl Karıştı?”, *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, Konya 2017, 25-53.
- Le Coq, A.Von, *Ergebnisse Der KGL Preussischen Turfan-Expeditionen Chotscho*, Dietrich Reimer, Berlin 1913.
- Mahir, Banu; *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2012.
- Mertoğlu, Suat, “Sa’lebi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2009, XXXVI, 28-29.
- Muhammed Hamidullah, “Hayber”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, XVII, 20-22.
- Özafşar, Mehmet Emin, Demir Mahmut, “Vehb b. Münebbih”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2012, XLII, 608-610.
- Özgüdenli, Osman, “İran” *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, XXII, 395-400.
- Rachel Milstein, Karin Rühdanz, Barbara Schmitz, *Stories of the Prophets Illustrated Manuscripts of Qışaş al- Anbiya*, Mazda Publishers, California 1999.
- Renda, Günsel; “Minyatür” *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, c.II, İstanbul 2002.
- Renda, Günsel; *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Promete Kültür Dizisi, İstanbul 2001.
- Süreyya, Şahin, “Kısas-ı Enbiya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2002, XXV, 495-496.

- Şani, Âmine, *İsak b. An-Nişaburi'nin Kısas'ı Enbiyasının Beş Minyatürlü Nüshasının İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.
- Şengül, İdris, “Kıssa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2002, XXV, 498-501.
- Tottoli, Roberto, “İslami Literatürde İsrailiyat Teriminin Kaynak ve Kökeni”, çev. Mesut Kaya, *Marife Dergisi*, 10(2), 2010, 201-215.
- Ulukütük, Mehmet: “İslam Düşüncesinde Tercüme Faaliyetleri; Hermeneutik ve Bibliografik Bir Katkı” *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s.2, 2010, 249-288.
- Yavuz, Şevki Yusuf, ‘‘Peygamber’’ *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2007, XXXIV, 257.
- Yıldız, Şevket, “Endülüs Yahudileri ve İslam Kültür ve Biliminin Avrupa’ya Geçişinde Oynadıkları Rol” *İstem*, Konya 2009, Sayı:13, 53.
- Yılmaz, Emine, Demir, Nurettin, “Sa’lebi’nin Kitabı’ ara’ isi’l- mecalis fi kişâşi’l-enbiya’sının Anadolu Sahasında Yapılmış Çevirileri”, *Journal of Turkish Studies*, *Cem Dilçin Armağanı*, 33(II), 2009, 357-370.
- Zehebi, Hüseyin Muhammed, *Tefsir ve Hadiste İsrailiyat*, (çev. Enbiya Yıldırım) Ensar Neşriyat, İstanbul 2021.

ELEKTRONİK KAYNAKÇA

<https://digitalcollections.nypl.org/collections/qisas-al-anbiy-2#/?tab=about> (Erişim Tarihi: 18.03.2021).

<https://www.altayli.net/iran-turk-safevi-devletinin-kurulusu-ve-turk-tarihine-stratejik-etkisi.html> (Erişim Tarihi: 25.03.2021).

https://openn.library.upenn.edu/Data/0032/X892_8_Q1_Q/data/web/9213_0078_web.jpg (Erişim Tarihi: 15.04.2021).

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8410893r/f23.item.r=persan%2054> (Erişim Tarihi: 07.05.2021).

https://digital.staatsbibliothekberlin.de/werkansicht?PPN=PPN615574084&DMDID=DMDLOG_0004&PHYSID=PHYS_0040 (Erişim tarihi: 07.05.2021).

https://openn.library.upenn.edu/Data/0032/X892_8_Q1_Q/data/web/9213_0044_web.jpg (Erişim Tarihi: 09.05.2021).

<http://82.147.128.134/izr/public/image> (Erişim Tarihi: 12.05.2021).

https://openn.library.upenn.edu/Data/0032/X892_8_Q1_Q/data/web/9213_0062_web.jpg (Erişim Tarihi: 13.05.2021).

https://openn.library.upenn.edu/Data/0032/X892_8_Q1_Q/data/web/9213_0078_web.jpg (Erişim Tarihi: 15.05.2021).

<https://digitalcollections.nypl.org/items/5e66b3e9-02c2-d471-e040-e00a180654d7> (Erişim Tarihi: 15.05.2021).

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f118.item> (Erişim Tarihi: 16.05.2021).

<https://www.kuranmeali.net/diyanet-vakfi/suara-suresi-32.ayet.htm> (Erişim Tarihi: 20.05.2021).

<https://www.kuranmeali.net/elmalili-hamdi-yazir-sadelestirilmis/suara-suresi-32.ayet.htm> (Erişim Tarihi: 20.05.2021).

<https://digitalcollections.nypl.org/items/5e66b3e9-0204-d471-e040-e00a180654d7> (Erişim tarihi: 21.05.2021).

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f200.item> (Erişim Tarihi: 21.05.2021).

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f213.item.r=suppl%C3%A9ment+persan+13> (Erişim Tarihi: 01.06.2021).

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8410893r/f251.item.r=persan%2054> (Erişim Tarihi: 03.06.2021).

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f233.item.r=suppl%C3%A9ment+persan+13> (Erişim Tarihi: 05.06.2021).

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f254.item.r=suppl%C3%A9ment+persan+13> (Erişim Tarihi: 09.06.2021).

<http://82.147.128.134/izr/public/image> (Erişim Tarihi: 13.06.2021).

https://openn.library.upenn.edu/Data/0032/X892_8_Q1_Q/data/web/9213_0276_web.jpg (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

https://viewer.cbl.ie/viewer/image/Per_395_2/2/LOG_0000/ (Erişim Tarihi: 17.06.2021).

<https://digitalcollections.nypl.org/items/5e66b3e9-0298-d471-e040-e00a180654d7> (Erişim Tarihi: 26.06.2021).

<https://digitalcollections.nypl.org/items/5e66b3e8-6bc7-d471-e040-e00a180654d7> (Erişim Tarihi: 26.06.2021).

https://openn.library.upenn.edu/Data/0032/X892_8_Q1_Q/data/web/9213_0265_web.jpg (Erişim Tarihi: 29.06.2021).

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f254.item> (Erişim Tarihi: 29.06.2021).

<http://82.147.128.134/izr/public/image> (Erişim Tarihi: 30.06.2021).

<https://digitalcollections.nypl.org/collections/qisas-al-anbiy#/?tab=about&scroll=21>

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f254.planchecontact> (Erişim Tarihi: 01.07.2021).

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f254.planchecontact> (Erişim Tarihi: 01.07.2021)

<https://digital.staatsbibliothekberlin.de/werkansicht?PPN=PPN615574084&DM>

DID=DMDLOG_0015&PHYSID=PHYS_0218&view=overview-toc (Erişim Tarihi: 01.07.2021).

<https://digitalcollections.nypl.org/items/5e66b3e9-19a5-d471-e040-e00a180654d7>

Erişim Tarihi: 02.07.2021.

<http://82.147.128.134/izr/public/image> (Erişim Tarihi: 03.07.2021).

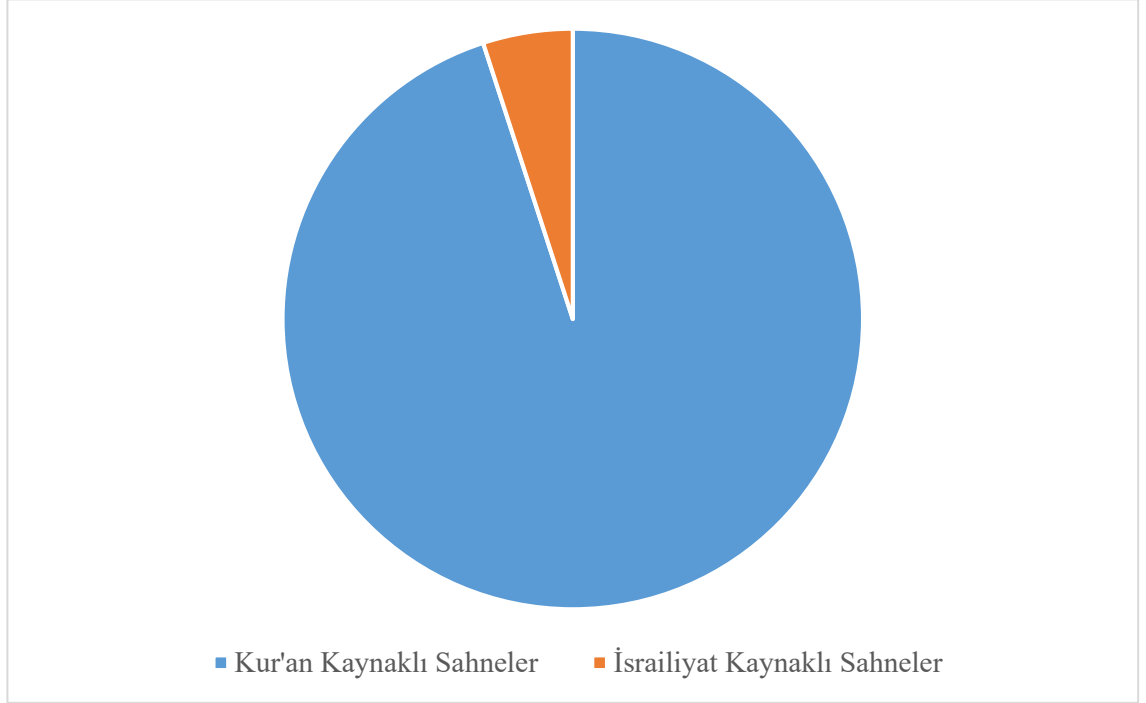
https://openn.library.upenn.edu/Data/0032/html/X892_8_Q1_Q.html#a112v (Erişim Tarihi: 03.07.2021).

https://openn.library.upenn.edu/Data/0032/X892_8_Q1_Q/data/web/9213_0078_web.jpg (Erişim Tarihi: 03.07.2021).

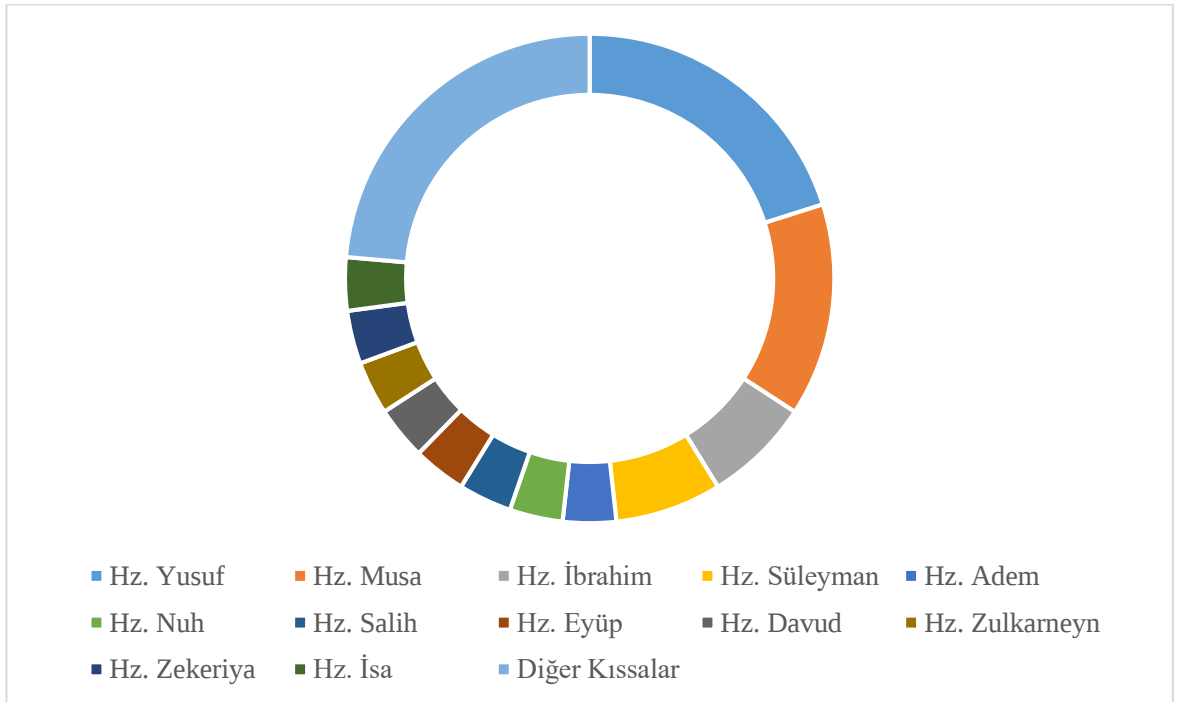
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f254.planchecontact> (Erişim Tarihi: 04.07.2021).

EKLER

EK 1. Tablolar

Tablo 1. Sahnelerin Kaynağı

Tablo 2. Peygamberlerin Kıssa Sayısı

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Nihat Sefa KOMESLİ
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Meslek	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
E-Posta Adresi	